

JUSTITIELE VERKENNINGEN

verschijnt 9 maal per jaar

jaargang 13 mei

387

Drugs en strafrecht

ARCHIEF EXEMPLAAR

NIET MEENEMEN !!!!

W
Wetenschappelijk
Onderzoek
D
documentatie
C
Centrum

Colofon

Justitiële Verkenningen is een uitgave van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum van het Ministerie van Justitie. Het tijdschrift verschijnt negen keer per jaar en wordt verspreid onder degenen die beleidsmatig werkzaam zijn op justitieel terrein.

Redactieraad

drs. A.C. Berghuis
dr. M.J.M. Brand-Koolen
dr. J.J.M. van Dijk
drs. A.B. Hoogenboom
drs. P.H. van der Laan
dr. G.J. Veerman

Redactie

drs. J.C.J. Boutellier
mr. M.R. Duintjer-Kleijn
mr. T. van der Minne-Frank

Abonnementen

Aanvragen voor nieuwe abonnementen kunnen uitsluitend schriftelijk worden ingediend op onderstaand correspondentie-adres. Adreswijzigingen en opzeggingen kunnen alleen worden verwerkt met gebruikmaking van de adreskaart waarop het abonnementsnummer staat vermeld.

Nabestellingen

Losse nummers van Justitiële Verkenningen kunnen worden besteld door overmaking van f8,50 op gironummer 530374 ten name van WODC, Justitiële Verkenningen, Postbus 20301, 2500 EH

's-Gravenhage, onder vermelding van de titel van het gewenste nummer.

Redactieadres

Ministerie van Justitie, WODC
Redactie Justitiële Verkenningen
Postbus 20301
2500 EH 's-Gravenhage

WODC-documentatie

Voor inlichtingen over de WODC-documentatie: 070-70 65 53
(E.M.T. Beenackers, C.J. van Netburg).

Ontwerp en drukwerk

Staatsdrukkerij en uitgeverij

ISSN: 0167-5850

Opname van een artikel in dit tijdschrift betekent niet dat de inhoud ervan het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

Inhoud

Blz.

- 5 **Voorwoord**
- 7 **drs. Ed. Leuw**
Enkele dilemma's van rationeel sociaal drugsbeleid
- 28 **drs. M. Sijes**
Gedwongen behandeling van drugsgebruikers in
West-Duitsland en Zweden
- 43 **dr. P.A. Roorda**
Van schrikwekkend incident tot gevestigde routine;
behandeling en hulpverlening bij drugsgebruikers in
het gevangeniswezen
- 54 **drs. M. Grapendaal**
Drugs in detentie
- 67 **M.M. Kommer**
Recidive van heroïneverslaafden
- 80 **Literatuuroverzicht**
- 80 Algemeen
- 84 Strafrecht en strafrechtspleging
- 88 Criminologie
- 94 Gevangeniswezen
- 97 Reclassering
- 98 Psychiatrische zorg
- 99 Kinderbescherming

Voorwoord

Het Nederlandse drugsbeleid wordt in de ons omringende landen vaak met argusogen bekeken. De relatief tolerante houding ten opzichte van het gebruik van soft drugs (een restrictief gedoogbeleid) en de humane houding ten opzichte van de gebruiker van hard-drugs (de prioriteit ligt bij de bestrijding van de handel) worden de Nederlandse overheid niet altijd in dank afgenomen. Ook in eigen land is echter het laatste woord over het drugsbeleid nog niet gezegd. De onmiskenbare criminele overlast veroorzaakt door drugsgebruikers, de grote druk op het strafrechtelijk apparaat en het drugstoerisme met name vanuit Duitsland vormen even zovele aanleidingen voor binnenlandse bezorgdheid. Het is echter nog maar de vraag of de resultaten van het als pragmatisch te kenschetsen Nederlandse beleid zo ongunstig afsteken bij die in het buitenland, zoals wel wordt verondersteld. In dit themanummer van Justitiële Verkenningen wordt uitgebreid stilgestaan bij diverse aspecten van het Nederlandse drugsbeleid.

In het openingsartikel zet Leuw het in Nederland gevoerde beleid af tegen de op uitbanning gerichte 'war on drugs', zoals die in de meeste andere landen wordt gevoerd. Hij behandelt mogelijke doelstellingen en instrumenten bij de hantering van het drugsprobleem, en constateert op basis van een vergelijking met buitenlandse cijfers (onder meer wat betreft het samengaan van intraveneus drugsgebruik en Aids-besmetting) dat er vooralsnog weinig reden is om af te wijken van het autonome pragmatische Nederlandse beleid.

Een van de opties die regelmatig naar voren wordt gebracht bij de vraag naar de bestrijding van het drugsprobleem, is de gedwongen behandeling van verslaafden. Het Nederlandse strafrecht biedt hiervoor geen mogelijkheden, in tegenstelling tot bijvoorbeeld dat in West-Duitsland en Zweden. In het tweede artikel beschrijft Sijes de ervaringen die

hiermee in deze landen zijn opgedaan. Hoewel de achtergronden voor een dergelijke gedwongen behandeling in deze landen verschillen, blijken de resultaten ervan in beide landen weinig aanleiding te geven voor een vergelijkbare handelwijze in Nederland.

In het derde artikel schetst Roorda de ontwikkelingen in het Nederlandse gevangeniswezen ten aanzien van verslaafde gedetineerden. Hij behandelt de mogelijkheden en beperkingen van opvang en begeleiding voor verslaafden in het gevangeniswezen. Hij stelt zich de vraag in hoeverre in de detentiesituatie een begin gemaakt kan worden met de behandeling van de verslaving. In het daaropvolgende artikel van Grapendaal wordt uiteengezet wat het drugsprobleem betekent voor de gevangenispopulatie: bewaarders, verslaafden en niet-verslaafde gedetineerden. Evenals in de rest van de maatschappij blijken binnen de gevangenis muren de reacties op cannabisgebruik sterk te verschillen van die op het gebruik van hard-drugs. De auteur constateert een dynamisch evenwicht in de hantering van het drugsprobleem in detentie.

Ten slotte wordt door Kommer een poging gedaan zicht te krijgen op de samenhang tussen verslaving en crimineel gedrag. Na de problemen te hebben uiteengezet, waarmee dit type onderzoek gepaard gaat, concludeert hij voorzichtig dat de gemiddelde verslaafde delinquent vier maal zo actief is als de niet-verslaafde delinquent. De gevonden samenhang is weliswaar niet zo sterk als uit Amerikaans onderzoek naar voren komt, maar wijst eens te meer op de strafrechtelijke relevantie van het drugsprobleem.

Enkele dilemma's van rationeel sociaal drugsbeleid

drs. Ed. Leuw*

Inleiding

Het sociale probleem van het illegale drugsgebruik wordt in ernst ongetwijfeld door vele andere overtroffen. Het lijkt echter op eenzame hoogte te staan in complexiteit, meerduidigheid en typen van gepropageerde oplossingen. Er bestaat zelfs al grote onduidelijkheid over de vraag in hoeverre hier sprake is van een objectief 'kwaad' en hoe dit dan moet worden getypeerd. Aan gebruik van en handelen in illegale drugs is zowel historisch als intercultureel een wijde scala van betekenissen toegeschreven. Criminaliteit, ziekte, immoraliteit en afwijkende levensstijl zijn de belangrijkste en steeds terugkerende componenten. In de permanente (inter)nationale discussies over het drugsprobleem lopen al deze betekenselementen door elkaar heen, zonder veel uitzicht op duidelijkheid of consensus.

Wanneer een sociaal probleem eensluidend wordt getypeerd rond een enkel betekenselement dan vloeien daar evidente sociale reacties ter beteugeling van het probleem uit voort. Ondanks het eventuele uitblijven van het succes bestaat er dan weinig meningsverschil over dat repressie door machtsmiddelen, behandeling, morele dwang of het propageren van tolerantie de aangewezen middelen zijn om het probleem tegemoet te treden.

Gezien de diversiteit van betekenissen is voor de maatschappelijke reacties op drugsproblemen een dergelijke vanzelfsprekendheid niet aanwezig. Vanuit de internationale drugspolitiek wordt aandrang uitgeoefend voor de keuze van restrictieve en repressieve oplossingen voor het drugsprobleem. In het Nederlandse drugsbeleid is een dergelijke versimpeling van het drugsprobleem tot dusver afgewezen.

In dit artikel zullen belangrijke uitgangspunten en

* De auteur is als onderzoeker verbonden aan het WODC

doelstellingen van het sociale drugsbeleid ter discussie worden gesteld. Gezien het feit dat het Nederlandse drugsbeleid internationaal vaak als eigenzinnig wordt beschouwd zullen we ook aandacht besteden aan bi- en multilaterale aspecten van drugspolitiek. Discussies over sociaal beleid gaan veelal over visies op sociale problemen en over belangrijke maatschappelijke waarden die door middel van het beleid worden nagestreefd. Hiernaast gaat het om de invloed van het beleid op de mate waarin het sociale probleem zich voordoet. We zullen dit artikel besluiten met een summiere internationale vergelijking van belangrijke indicaties van drugsproblemen. De vraag hierbij zal zijn of het internationaal als 'zacht' beschouwde Nederlandse drugsbeleid heeft geresulteerd in ernstiger drugsproblemen in ons land, dan in enkele andere westerse landen.

Prohibitie en pragmatisme als vooronderstellingen van het drugsbeleid

Over het algemeen staan de voor ons land relevante internationale betrekkingen kritisch tegenover de uitgangspunten en de praktijk van het Nederlandse drugsbeleid. Uit het recente verleden zijn vele voorbeelden te geven dat ons land, al of niet met de gebruikelijke diplomatieke discretie, te verstaan is gegeven dat het tekort schiet, zowel in ideologische eenstemmigheid met het (westerse) bondgenootschap in de 'war on drugs' als in de binnenlandse aanpak van het drugsprobleem.

In de belangrijkste internationale fora (Europese Gemeenschap, World Health Organisation, Drugs Enforcement Agency, International Narcotics Control Board, enzovoort) schijnt een vanzelfsprekende overeenstemming te bestaan over de noodzaak van zo'n oorlog, en over de primaire doelstellingen en middelen ervan. Deze politieke consensus op het supranationale niveau kan worden herleid tot de ideologie van de prohibitie (Kaplan, 1984). Dit begrip impliceert de bestempeling van het middel en de omgang daarmee als een intrinsiek 'kwaad' (in morele, psycho-medische en sociale zin) en de uitbanning van het middel als in wezen de enige legitieme doelstelling van het sociale handelen. De betekenis van prohibitie gaat veel verder dan strafbaarstelling alleen. Het is sterk verbonden met zwaarwe-

gende morele oordelen en de daarmee samenhangende waardenstrijd die wordt gevoerd tussen sociaal-politieke bewegingen.

Het begrip prohibitie is met name door Gusfield uitgewerkt met betrekking tot de slecht aflopende geschiedenis van de pogingen in de VS om het gebruik van alcohol uit te bannen. In de context van institutionele sociale reacties staat prohibitie voor een fundamentalistische beleidsoptie in zedelijkheidskwes-ties, dus ook ten aanzien van abortus, prostitutie, homoseksualiteit, gokken en dergelijke.

Binnen dit beleidsperspectief heeft het morele a priori absolute voorrang boven rationele overwegingen op basis van haalbaarheid, doelmatigheid en (on)ge-wenste bij-effecten van het beleid. Dit betekent in zekere zin dat het voeren van de strijd tegen het 'kwaad' als zodanig een belang van een hogere orde vertegenwoordigt dan de resultaten die met die strijd worden behaald. Uitgaan van prohibitionistische vooronderstellingen garandeert een maximum aan morele en cognitieve duidelijkheid en een minimum aan onzekerheid en tegenstrijdigheid. Het bevestigt ideeën van morele superioriteit en heeft een sterk solidariserende werking op allen die zich scharen rond het banier van de strijd tegen 'het kwaad'.

In de praktijk van de drugsproblematiek wordt het op de prohibitie-gedachte gebaseerde beleid geken-merkt door verenging van de beschikbare middelen ter beheersing van problemen tot justitiële- en politieke repressie. Een moeilijk te vermijden gevolg is een toenemende verharding van de sociale tegenstel-lingen rond het door prohibitie getroffen gedrag. Het risico bestaat dat het gevoerde beleid de maatschap-pelijke reacties oproept die een nog intensiever prohibitie-beleid 'noodzakelijk' maken. Een gelimi-teerd sociaal probleem zoals het illegale drugsgebruik in de westerse wereld nog niet zo lang geleden is geweest kan zo gemakkelijk de proporties van een 'wereldoorlog' aannemen.

Prohibitie, die in zo sterke mate het internationale politieke klimaat van het drugsbeleid domineert, is geen natuurverschijnsel, maar een historisch gegroeid gegeven op basis van complexe culturele, economische en politieke ontwikkelingen. Hierbij spelen politieke machtsverhoudingen binnen internationale fora ongetwijfeld een belangrijke rol. Het lijkt er veel op dat officiële internationale drugspolitiek een zeldzaam en relatief veilig domein van internationale eensgezind-

heid is. Alleen al daarom zal het als belangrijke waarde worden gekoesterd. Een klein land dat een enigszins dissidente rol speelt wordt dan al snel als aanstootgevend ervaren.

Alternatieven voor prohibitionistische reacties op sociale problemen kunnen worden aangeduid met begrippen als pluralistisch, rationalistisch en pragmatisch. Dergelijke reacties zijn alleen mogelijk vanuit een zekere mate van waardenrelativisme. Zo het 'kwaad' nog steeds als 'kwaad' wordt beschouwd, dan is dit niet meer in absolute zin het geval. Het wordt afgemeten aan andere kwaden. De oorzaken en functies ervan kunnen bij de analyse worden betrokken, zowel als de historische ontwikkeling van het 'kwaad'.

Het pluralistische sociale-probleem-concept wordt gekenmerkt door een zekere openheid, waardoor nuanceringen (sommige fenomenen die er onder vallen zijn 'anders' en 'erger' dan andere) mogelijk zijn. En vooral ontstaat er inzicht in de fundamentele dialectiek van sociale problemen en sociale reacties. Ten eerste in de zin dat sociale problemen zowel aanleidingen als produkten zijn van sociale reacties en ten tweede dat pogingen om het kwaad te beheersen ondenkbaar zijn zonder dat daarvoor een prijs moet worden betaald. Deze bestaat enerzijds uit de inspanningen die moeten worden verricht om deze pogingen te realiseren en anderzijds uit de ongewenste (maar soms niet te vermijden) bij-effecten van de oplossing, te weten de schijnbaar banale, maar in de praktijk maar al te vaak verdrongen waarheid dat 'het middel erger dan de kwaal' kan zijn.

Doelstellingen, middelen en tegenstrijdigheden van beleid gericht op beheersing van drugsproblemen

Voor zowel de ontwikkeling als de beoordeling van een rationeel drugsbeleid is het noodzakelijk uit te gaan van een aantal fundamentele vraagstellingen.

Deze hebben achtereenvolgens betrekking op:

- de aard en de betekenis van het te beheersen probleem;
- de doelstellingen van het sociale beleid en de typen sociale reacties die gepast en beschikbaar zijn ter realisering daarvan;
- de (te verwachten) gewenste en ongewenste effecten van deze beleidsmiddelen.

We zullen hieronder summier ingaan op deze

vragen. Gezien de beperkte opzet van dit artikel wordt geen aandacht besteed aan wat zou kunnen worden genoemd de 'externe' kosten en bij-effecten van het drugsbeleid. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het capaciteitsbeslag van (secundaire) drugsproblematiek op het strafrechtelijk systeem en op het risico van ondermijning van belangrijke rechtsprincipes ten gevolge van de justitiële/politiële aanpak van drugsproblemen. (Zie hiervoor bijvoorbeeld Silvis 1984/1986; en Rüter, 1986).

De aard van het probleem

Het probleem van het gebruik van en de handel in illegale drugs wordt vooral gedefinieerd in termen van onwenselijkheid en ontoelaatbaarheid. De eerste term heeft met name betrekking op het gebruik van drugs, de tweede op de exploitatie daarvan.

De definiëring van drugsgebruik als onwenselijk bevat twee elementen, die onderling tot op zekere hoogte tegenstrijdig zijn. Illegaal drugsgebruik wordt terecht of ten onrechte geïdentificeerd met verslaving. Dit complexe begrip bevat de in zijn sociale consequenties tegenstrijdige noties van ziekte en immoraliteit. Volgens het eerste principe maakt de drugsgebruiker aanspraak op hulp en behandeling, volgens het tweede verdient hij morele afkeuring en is hij verantwoordelijk voor zijn eigen lot.

Deze fundamentele ambivalentie speelt voortdurend een rol in de sociale reacties op drugsgebruik en verslaving. In ons land wordt na het hoogtij van hulpverleningsreacties op drugsgebruik in het vorige decennium, op dit moment weer sterker de nadruk gelegd op de eigen verantwoordelijkheid van de drugsgebruiker.

Op zich zou er weinig verschil van mening over behoeven te bestaan dat verslaving aan drugs, ongeacht de vraag of deze in termen van ziekte of morele verantwoordelijkheid wordt begrepen, een maatschappelijk ongewenst verschijnsel is. Een groot probleem is echter dat de sociale restricties die aan het gebruik van bepaalde middelen zijn gesteld slechts in beperkte mate lijken samen te hangen met farmacologische risico's. Als in het jaar 1976 bij de herziening van de Nederlandse opiumwet nog de gelegenheid had bestaan om ook alcohol onder dit regiem te brengen, dan was dit middel hoogstwaarschijnlijk niet net zoals cannabis buiten de categorie drugs met 'onacceptabele risico's' terecht gekomen. Dit alles

betekent niet dat voldongen feiten in het sociale beleid ten aanzien van riskante stoffen zouden moeten of kunnen worden teruggedraaid. Wel is het echter een goede reden om waar mogelijk het sociale beleid te baseren op een rationele (psycho-)medische risico-analyse. Dit uitgangspunt heeft in ons land geleid tot een keuze voor decriminalisering van het gebruik en de kleinschalige handel in cannabis.

In ons land wordt *het gebruik* van illegale drugs primair als volksgezondheidsprobleem aangemerkt en wordt daarom in de praktijk zoveel mogelijk buiten de sfeer van het strafrecht gehouden. Scheerer (1986) bepleit een dergelijke keuze op grond van rechtsdogmatische argumenten. Het handelen in drugs heeft sterk de betekenis van misdaad gekregen. Dit heeft als logische consequentie dat de beheersing van het illegale drugsprobleem voor een belangrijk deel wordt toegewezen aan het strafrechtelijk systeem: politie, justitie en gevangeniswezen.

In het algemeen wordt sociale controle door het strafrechtelijk apparaat, gezien de moeilijk te vermijden escalering van tegenstellingen die het met zich meebrengt beschouwd als 'laatste redmiddel'. Dit impliceert dat strafrechtelijke controle het beste tot zijn recht komt indien het spaarzaam kan worden toegepast. Een belangrijke voorwaarde hiervoor is dat ook van andere niveaus van sociale controle een effectieve regulerende werking op het te bestrijden gedrag uitgaat. Juist aan deze voorwaarde wordt slecht voldaan bij het illegale drugsprobleem.

Sociologisch kan de handel in drugs het beste worden getypeerd als 'exploitatie van ondeugd' (Schur, 1965). De markt voor ondeugd bestaat uit willige partners en niet uit daders en slachtoffers. Dit betekent dat politie en justitie belangrijke natuurlijke bondgenoten in het streven naar opsporing en bestraffing van deze delinquenten moeten missen. Naast een verandering in morele oordelen is de structurele positie van machteloosheid van het strafrechtelijk apparaat een belangrijke pragmatische reden geweest om de activiteiten van politie en justitie bij andere 'misdaden zonder slachtoffer' tot een minimum te beperken. We kunnen bv. denken aan vrij recente ontwikkelingen rond abortus, pornografie en homoseksualiteit (248 bis WvS). In het geval van drugsproblematiek wordt echter onder steeds minder gunstig wordende omstandigheden een toenemend beroep gedaan op het strafrechtelijk apparaat.

Strategieën van sociale controle

Bij het institutionele reageren op het probleem van illegale drugs kunnen twee centrale strategieën worden onderscheiden, de strategie van de maximalisering en de strategie van de optimalisering. Over de eerste kunnen we kort zijn omdat deze ligt besloten binnen de reeds genoemde uitgangspunten van de prohibitionistische 'war on drugs'. De belangrijkste criteria voor succes van deze strategie bestaan uit de aantallen gearresteerde drugsdelinquenten en de hoeveelheden in beslag genomen middelen. Het eventuele falen van de strategie laat maar een antwoord toe, de inspanningen in de 'war on drugs' dienen te worden verhoogd.

De strategie van de optimalisering ligt besloten binnen pragmatisch/pluralistische vooronderstellingen. In deze strategie is de keuze van doelstellingen, middelen en succescriteria aanmerkelijk gecompliceerder. De illusie van de 'overwinning van het kwaad' moet worden opgegeven ten gunste van het denken in voorlopige en partiële oplossingen. Compromissen en tegenstrijdigheden in het op beheersing gerichte beleid zijn niet noodzakelijk tekenen van zwakte en twijfelachtigheid, maar veelal onvermijdelijke consequenties van de complexiteit en paradoxaliteit van het drugsprobleem.

In de sociale beleidsstrategie gericht op beheersing is het mogelijk om doelstellingen, beleidsinstrumenten en de gewenste en ongewenste effecten te beschouwen in hun onderlinge afhankelijkheid. In principe hoeft geen enkel element, hoe tegenstrijdig dit op het oog ook moge zijn, van een eventuele rol in deze beleidsstrategie te worden uitgesloten. Afhankelijk van plaats en omstandigheden is het denkbaar dat zowel (quasi-)legalisering als consequent politieel/justitieel machtsgebruik een bijdrage leveren aan de optimale beheersing van het drugsprobleem.

Hierbij geven we een schematisch overzicht van mogelijke doelstellingen en beleidsinstrumenten. We zullen aan de hand daarvan een enkel voorbeeld geven van (mogelijke) gewenste en ongewenste effecten. Veelal onvermijdelijke tegenstrijdigheden zullen hierbij aan het licht komen.

Een 'oplossing' van het drugsprobleem in de meest strikte zin van het woord zou worden bereikt bij de realisering van de onder I genoemde doelstellingen. Dan zou de paradijselijke situatie ontstaan dat ofwel de vraag naar bijvoorbeeld opiaten geheel zou

Schema 1: Doelstellingen van een pragmatisch drugsbeleid

I Verminderen van gebruik en handel	I.1 Ten aanzien van de vraag I.2 Ten aanzien van het aanbod
II Verminderen van risico's en problemen rond gebruik en handel	II.1 Voor de gebruiker II.2 Voor de maatschappelijke orde

opdrogen, ofwel dat ons land zou kunnen worden afgegrensd voor deze middelen, respectievelijk dat zou kunnen worden belet dat ze de gebruikersmarkt bereiken.

De feitelijke onmogelijkheid om dergelijke doelstellingen ook maar bij benadering te realiseren ligt besloten in het wezen van het illegale drugsprobleem. Net zoals bij andere sociale problemen liggen de condities voor het bestaan van zowel de vraag naar drugs als de exploitatie van deze vraag, diep verankerd in onze samenleving. Globale sociaal-economische en culturele spanningen en onvolkomenheden van deze maatschappij (bijvoorbeeld de overbekende, maar daarom nog niet minder relevante litanie van werkloosheid, 'vervreemding', uitzichtsloosheid, ethnische problemen enzovoort) hangen samen met psychologische drijfveren van gedrag dat in deze maatschappij problemen oplevert.

Problematisch drugsgebruik is net als bijvoorbeeld vandalisme een betrekkelijk willekeurig symptoom van een maatschappelijke kwaal. Het kan per definitie niet worden bestreden alsof het de kwaal zelf is. Om deze reden is het teniet doen van de vraag het zelfde als het realiseren van utopia. De fundamentele condities voor het bestaan van de vraag zijn onaanastbaar voor welke in de sfeer van het *specifieke drugsbeleid* liggende maatregel dan ook. Overigens betekent dit niet dat *symptoombestrijding* onder bepaalde omstandigheden niet nuttig en wenselijk kan zijn. Zo zijn specifieke maatregelen, gericht op specifieke groepen onder specifieke omstandigheden zeker niet zinloos. De reëel te verwachten effecten hiervan kunnen echter niet anders dan zeer beperkt zijn.

Over de kansen van een effectieve bestrijding van de aanbod-zijde kan moeilijk optimistischer worden.

Schema 2: Beleidsinstrumenten ter realisering van de doelstellingen

<i>Ad I.1</i> Globale sociaal-structurele maatregelen: werkloosheidsbestrijding, jeugd- en welzijns- en welzijnsbeleid, onderwijs enz.	<i>Ad I.2</i> Polititionele/justitiële bestrijding
Primaire preventie Behandeling en resocialisatie	(Legalisering)
<i>Ad II.1</i> Medische, psycho-sociale hulpverlening (verstrekking)	<i>Ad II.2</i> Openbare orde en (criminaliteits) preventie beleid
Begeleiding, verzorging	(Methadon)verstrekking
Decriminalisering/normalisering	

gedaan. Dat er voor elke 'ondeugd' een exploitant zal zijn lijkt een ijzeren waarheid. In beslag genomen middelen en gearresteerde handelaren zijn in de praktijk tot dusver moeiteloos vervangbaar gebleken. Er is weinig reden om aan te nemen dat dit ooit anders zal kunnen zijn.

De in schema 1 genoemde doelstellingen van het sociale drugsbeleid worden in de praktijk vertaald in concrete acties, maatregelen en programma's die ter realisering worden uitbesteed aan verschillende maatschappelijke instituties. In schema 2 wordt een globaal overzicht gegeven van de belangrijkste beleidsinstrumenten.

Indien het gaat om de abstracte formulering van globale doelstellingen zoals die in schema 1 zijn genoemd kunnen fundamentele tegenstrijdigheden worden verhuld. Op het niveau van beleidsretoriek kunnen onverenigbare wenselijkheden veilig naast elkaar blijven staan. Op het niveau van de concrete maatschappelijke acties daarentegen leidt de paradoxaaliteit van doelstellingen en beleidsinstrumenten tot consequenties voor het sociale probleem die ernstige vormen kunnen aannemen wanneer de tegenstrijdigheden worden genegeerd of verdrongen. We zullen kort ingaan op enkele belangrijke dilemma's van het praktische drugsbeleid.

Streven naar de verwezenlijking van doelstellingen en de uitoefening van beleidsmaatregelen heeft vrijwel

altijd zowel bedoelde (positieve) als onbedoelde (negatieve) effecten op het drugsprobleem. Zo zijn bijvoorbeeld alleen al de primaire, in schema 1 onder I.2 en II.1 genoemde doelstellingen fundamenteel met elkaar tegenstrijdig. De uit I.2 voortvloeiende criminalisering en politieke/justitiële repressie van handel en gebruik hebben de volgende negatieve effecten in termen van de onder II.1 genoemde doelstelling:

- de creatie van secundaire drugsproblemen;
- de creatie van een marginale subcultuur;
- (hierdoor) de mythologisering en de verhoging van de aantrekkelijkheid van het gebruik;
- de creatie van een lucratieve en criminele zwarte markt.

Dit soort effecten vormt de prijs die moet worden betaald voor de (ook in het Nederlandse drugsbeleid als onvermijdelijk beschouwde) criminalisering van het drugsprobleem. Dat het hier gaat om concrete effecten in de maatschappelijke werkelijkheid kan worden geïllustreerd met belangrijke resultaten van een recent onderzoek naar het 'handelen' van heroïnegebruikers (Hoekstra, 1987). Uit een modelmatige evaluatie van beleidsscenario's op basis van empirische gegevens bleek dat een beleid van *vermindering* van de politiedruk op de handel, gepaard aan een vergroting van de beschikbaarheid van methadon, zou leiden tot een *vermindering* van verwervingscriminaliteit.

De paradox die zich hier manifesteert is duidelijk en simpel: politie-optreden leidt (onder omstandigheden) tot vermeerdering van criminaliteit. De zaak wordt er niet eenvoudiger op wanneer we de beperking in aanmerking nemen die aan dit onderzoek ten grondslag ligt, namelijk dat het uitsluitend betrekking heeft op 'zware' gebruikers. Het gaat dus niet om effecten op aspirant of beginnende gebruikers. Het is heel goed denkbaar dat politiedruk de criminaliteit van gevestigde gebruikers stimuleert terwijl het tegelijkertijd het beginnen met drugsgebruik van sommige groepen aspirant-gebruikers tegengaat.

Een soortgelijke argumentatie lijkt ook redelijk met betrekking tot veelbesproken 'oplossingen' als legalisering of grootschalige verstrekking van heroïne. Het leidt geen twijfel dat dergelijk beleid een drastische vermindering van (secundaire) drugsproblematiek van de gebruikers ten gevolge zou hebben. Tegenover dit voordeel staat echter het risico dat grotere beschik-

baarheid zou leiden tot een sterke toename van het gebruik van heroïne in de maatschappij.

Grootschalige verstrekking of legalisering van heroïne is om tal van redenen geen realistische beleids optie. Het is daarom beter om kort stil te staan bij de onbedoelde effecten van een in ons land wel prominente vorm van drugsbeleid, namelijk sociale en psycho-medische hulpverlening. Hieronder vallen vele voorzieningen zoals: intra-murale en ambulante behandeling, methadonverstrekking, dagopvang, psycho-sociale begeleiding enzovoort. Deze staan allen dienst van de onder II.1 genoemde doelstelling om de risico's van het drugsgebruik zoveel mogelijk te beperken.

De realiteit van het drugsprobleem brengt met zich mee dat slechts een zeer beperkt deel van al deze hulpverleningsactiviteiten rechtsstreeks kan zijn gericht op het beëindigen van de verslaving. Verreweg de meeste hulpverlening in ons land gaat (noodgedwongen) uit van de acceptatie van de keuze van de cliënt voor het verslavingsbestaan.

In het vorige decennium heeft de sector van de specifiek op drugsverslaving gerichte hulpverlening een enorme groei doorgemaakt. Voor een belangrijk deel was dit gebaseerd op de irreëel gebleken verwachting dat een uitgebreid aanbod van hulpverlening de schadelijke gevolgen van drugsverslaving voor de samenleving (criminaliteit, openbare orde problemen) effectief zou kunnen doen verminderen (Leuw, 1984). Sindsdien is, niet in de laatste plaats bij de hulpverlening zelf, het ontnuchterende inzicht ontstaan dat hulpverlening het gevaar in zich bergt het verslavingsbestaan te legitimeren en te bestendigen. De volgende elementen spelen hierbij een rol:

- Hulpverlening wordt door verslaafden vaak als dienstverlening aangewend, als facilititeit in het verslavingsbestaan, die de mogelijkheid biedt om dit bestaan langere tijd als zinvol alternatief te beleven.
- Hulpverlening bevestigt en beloont de verslavingsidentiteit. De druggebruiker krijgt *dankzij zijn verslaving* een zekere status en macht, die hij bijvoorbeeld als werkloze-jongere'zonder meer niet zou hebben.
- Hulpverlening draagt bij aan de mythologisering die drugsverslaving tot een aantrekkelijke optie kan maken: de verslaafde is 'ziek', slachtoffer van de maatschappij of van zijn persoonlijke omstandigheden,

hij is niet verantwoordelijk voor (heeft geen macht over) zijn (sociale) gedrag.

De tegenstrijdigheid voor het beleid schuilt in het feit dat deze onbedoelde effecten inherent zijn aan het vermogen van de hulpverlening, zoals die in ons land blijkt te bestaan, om het grootste deel van de drugsverslaafden ook werkelijk aan zich te binden en daarmee te verhinderen dat het probleem is onttrokken aan elke mogelijkheid tot regulering.

Streven naar beheersing van drugsproblematiek is balanceren op het slappe koord. In ons land blijft de volksgezondheidsoptiek voorop staan, met daaruit afgeleid de centrale doelstelling van het verminderen van problemen die met drugsgebruik samenhangen. Onder meer op grond van bovengeschetste ontwikkelingen is echter het inzicht ontstaan dat deze doelstelling niet is gebaat bij steeds maar meer drugshulpverlening. Uit dit spanningsveld tussen doelstelling en middelen is een veranderd beleidsperspectief ontstaan. Dit wordt aangeduid met het begrip 'normalisering'. In concreto moet dit leiden tot een verzakelijking van de reacties, zowel vanuit het strafrecht, als vanuit de hulpverlening. Het beleidsrapport *Drugbeleid in beweging* noemt daartoe onder meer de volgende mogelijkheden:

- het primair bestrijden van de handel door economische sancties;
- uitgaan van wederkerigheid en wederzijdse verantwoordelijkheid in de hulpverlening;
- het zoveel mogelijk gespreken van een specialistische benadering van drugsproblemen;
- het niet accepteren van verslaving als excuus voor delinquent gedrag.

Enkele bilaterale consequenties van drugsbeleid in de praktijk

In de luwte van conferentiezalen en studeerkamers kunnen rechtlijnige visies op het drugsprobleem worden geproduceerd die in de harde alledaagse praktijk moeilijk standhouden. In het ene domein heersen de wetten van idealisme en retoriek, in het andere heersen de voldongen feiten. Dit geldt zowel voor de prohibitionistische ideeën in de internationale beleidsfora, als voor radicale libertijnse en abolitionistische visies van sommige beoefenaars van de sociale- of de rechtswetenschap.

Zoals gezegd heerst wat betreft drugsproblematiek

in onze wereld niet de geest van het libertinisme, maar die van de prohibitie. In de praktijk zal deze ideologie vrijwel altijd worden gerelativeerd door een noodgedwongen pragmatisme. Zoals op andere gebieden staat ook hier het praktische sociale handelen ten dele los van ideologisch bepaalde normstellingen. Dit betekent dat de oorlog tegen alle aspecten van het drugsgebruik ook in de qua bestrijdingsideologie meest rechtzinnige landen bij lange na niet gerealiseerd wordt. Mogelijk wijkt ons land, afgezien van de principieel andere benadering van cannabis, meer af in beleidsrechtvaardiging dan in de beleidspraktijk. Dit zou bijvoorbeeld kunnen blijken uit het artikel van Sijes elders in deze aflevering. Deze concludeert dat er tussen Nederland en Duitsland een principieel verschil is in inzichten met betrekking tot gedwongen behandeling. Tegelijkertijd blijkt echter dat in feite ook in de Bondsrepubliek maar in zeer geringe en in nog steeds afnemende mate anders dan op basis van vrijwilligheid wordt behandeld.

Drugsgebruik en zeker de produktie en de (hogere niveaus van) handel hebben een sterk grensoverschrijdend karakter. Om deze reden heeft ook het beleid dat in het ene land wordt gevoerd consequenties zowel voor het probleem als voor de beleidsmogelijkheden in het andere land. Wat dit betreft zijn er duidelijke parallellen met bijvoorbeeld milieuproblemen en terrorisme. Vanwege deze onderlinge betrokkenheid ligt het voor de hand dat landen elkaars drugsbeleid proberen te beïnvloeden. Zoals gebruikelijk in de internationale politiek wordt pressie uitgeoefend op basis van politieke machtsverhoudingen en op basis van legitimeringen die aan de toonaangevende ideologie kunnen worden ontleend. De pressie waaraan het Nederlandse drugsbeleid bloot staat is, met name door het enigszins dissidente ideologische standpunt van ons land, ongetwijfeld groter dan de pressie die Nederland op het drugbeleid van andere landen kan uitoefenen.

De verhouding tussen Nederland en Duitsland met betrekking tot drugsproblematiek vormt een geschikte illustratie van internationale wisselwerking. Het in een aantal opzichten opvallende verschil in klimaat van drugsgebruik en drugsbeleid in beide landen heeft geleid tot een zeker grensverkeer, dat aan beide zijden van de grens soms aanleiding geeft tot zorg en irritatie. Jonge Duitse toeristen komen in redelijk grote getale naar ons land om onbekommerd hasj te

roken en ongetwijfeld om zo mogelijk een portie van de begeerde waar mee naar huis terug te nemen. Als de Duitse cliëntèle zou wegvallen zouden de Amsterdamse 'koffieshops' misschien wel echt koffie moeten gaan schenken.

Zoals met name het Amsterdamse gemeentebestuur echter met zorg heeft geconstateerd komen niet alleen de tevreden rokertjes uit ons buurland, maar ook zieke en desolate 'drugsvluchtelingen', verslaafden die vaak langere tijd in ons land verblijven, vaak geen bronnen van inkomsten hebben en (dus) criminaliteit plegen. Hieronder zijn veel (vaak zeer jeugdige) heroïne-prostituées. Volgens een recent onderzoek is ruim een derde van het totaal aantal buitenlandse heroïnegebruikers afkomstig uit de Bondsrepubliek (Korf en Van Poppel, 1984). Volgens dit onderzoek komen Duitse verslaafden vooral naar Nederland vanwege het repressieve drugsbeleid en de afwezigheid van door hen gewenste hulpverlening in hun eigen land. Het behoeft geen betoog dat deze buitenlandse verslaafden beslag leggen op schaarse en kostbare justitiele- en hulpverleningsvoorzieningen in ons land.

In het huidige klimaat van het internationale drugsbeleid blijkt deze situatie voor de Bondsrepubliek geen aanleiding te zijn tot erkentelijkheid voor het feit dat ons land onderdak biedt en tot op zekere hoogte ook hulp verleent aan jonge Duitsers met ernstige problemen. Integendeel, de Duitse overheid en de publieke opinie tonen zich over het algemeen kritisch tegenover het Nederlandse drugsbeleid. In tal van internationale fora wordt door de Bondsrepubliek pressie uitgeoefend om het Nederlandse drugsbeleid sterker naar het Duitse te richten. Het lijkt er zelfs op dat dit mede gebeurt ten koste van een betrekkelijk willekeurige Nederlandse staatsburger (Harm Dost). Op een ander niveau heeft politieke druk er toe geleid dat een binnen de Nederlandse verhoudingen aanvaardbare poging om (in Enschede) de handel in cannabis te reguleren geen doorgang kon vinden.

Dit laatste voorbeeld onderstreept het belangrijke gegeven dat (afgezien van internationaalrechtelijke verplichtingen) er duidelijke grenzen worden gesteld aan de autonomie van een eigen nationaal drugsbeleid.

Vergelijking van enkele succescriteria voor drugsbeleid

In laatste instantie lijkt de taal waarmee over drugsproblematiek wordt gesproken van minder

belang dan de feitelijke drugsproblemen zoals die zich in een land voordoen. In de internationale pers wordt Nederland wel eens aangewezen als het Sodom en Gomorra van het drugsprobleem. Het is de vraag in hoeverre dit een juist beeld is, of dat het eerder een ongelukkig bij-effect is van het genoemde verschil in toonzetting van het Nederlandse drugsbeleid.

Beoordeling van drugsproblematiek kan betrekking hebben op twee soorten criteria:

- de mate van verspreiding van drugsgebruik (en handel) in een land;
- de mate van problemen die er rond het drugsgebruik bestaan;

We zullen over beide punten op basis van noodgedwongen zeer summiere gegevens een vergelijking maken tussen Nederland en enkele andere westerse landen.

Schattingen van verspreiding van het opiatengebruik

In ons land bestaat sinds het begin van de jaren tachtig een algemeen gangbare schatting van het aantal verslaafden aan opiaten die ligt tussen de 15.000 en 20.000 personen. Deze schattingen zijn in het algemeen gebaseerd op gegevens van politie en hulpverlening. De relatief grote bereikbaarheid van de hulpverlening in ons land maakt het zeer onwaarschijnlijk dat hier (vergeleken met schattingen in andere landen) sprake zou zijn van onderschattingen. De veronderstelde aantallen hebben zich zeer snel ontwikkeld vanaf het jaar 1974. De verspreiding van het heroïnegebruik lijkt sinds 1980 in wezen niet meer toe te nemen. Een positief element hierbij is dat de gemiddelde leeftijd van (initiële) gebruikers in ons land lijkt te stijgen.

Een bevestiging van de stabilisering van de harde drugsproblematiek in ons land kan worden gevonden in de gegevens die bekend zijn van onze (drugs)hoofdstad. Sinds het eind van het vorige decennium wordt het aantal opiatengebruikers in Amsterdam constant geschat op een maximum van ca. 8000. Gezien de geografische overzichtelijkheid van het verspreidingsgebied en de sterke ontwikkeling van de drugshulpverlening in Amsterdam kan in deze schatting redelijk veel vertrouwen worden gesteld. Er kan op zijn minst worden gesteld dat het in ons land gevoerde drugsbeleid zeker niet heeft geresulteerd in een sterkere verspreiding van het harde drugsgebruik.

Wat betreft de internationale fasering van deze

Tabel 1: Schattingen van aantallen harddruggebruikers*

Land	Minimum	Maximum	(Bevolking)
Bondsrepubliek	40.000	109.000	(62 miljoen)
Italië	88.000	250.000	(55 miljoen)
Denemarken	6.000	10.000	(5 miljoen)

* De minimum-schattingen zijn in alle gevallen officiële schattingen van de genoemde landen zelf (Symposium Pompidou groep 1983). De maximum-schattingen zijn over het algemeen afkomstig uit de pers of van hulpverleningsbronnen.

epidemiologische ontwikkeling kunnen we nog opmerken dat het er op lijkt dat stabilisering van de verspreiding van het opiatengebruik wellicht in ons land eerder is ingetreden dan in een aantal andere landen, waar tot het midden van dit decennium zich nog een sterke stijging manifesteerde. Dit geldt bijvoorbeeld voor Italië, Duitsland en Engeland (Hartnoll, 1984; Hartnoll, 1986; SWOAD, 1984).

Ter vergelijking geven we in tabel 1 enige gegevens omtrent de verspreiding van het harde druggebruik in een aantal andere westerse landen. Vooropgesteld moet worden dat deze gegevens niet zijn gebaseerd op betrouwbaar en vergelijkbaar epidemiologisch onderzoek. Dergelijke gegevens zijn helaas nauwelijks voorhanden (Hartnoll, 1986). In de tabel geven we de gangbare minimum- en maximum schattingen.

De verspreiding van het cannabisgebruik

Zoals bekend voert Nederland een justitieel beleid ten aanzien van cannabis dat (in de westerse wereld) alleen vergeleken kan worden met het beleid dat in sommige staten van de VS wordt gevoerd. Ons cannabisbeleid is gebaseerd op een beoordeling van wetenschappelijke (farmacologische/psychologische) risico-analyse en heeft als belangrijke doelstelling de stigmatisering van de gebruikers te voorkomen en mede daarmee te bereiken dat het sociale risico van escalatie van het gebruik van cannabis tot het gebruik van harde drugs wordt voorkomen. Een noodzakelijke voorwaarde daartoe is het gescheiden houden van de markten voor soft en voor hard drugs. Juist het vervullen van deze voorwaarde is een belangrijk argument voor de verschillende justitiële aanpak van cannabis en bijvoorbeeld opiaten.

Tabel 2: Schattingen van cannabisgebruik*

Land	Ooit gebruikt	Populatie
VS	32%	scholieren (12-15 jr.)
VS	55	id. (16-18 jr.)
Bondsrepubliek	7	15-17 jarigen
Bondsrepubliek	14	18-20 jarigen
Bondsrepubliek	16	21-24 jarigen
Nederland	12	15-24 jarigen

* In alle gevallen is hier sprake van wetenschappelijke gegevens, die zijn verzameld door 'officiële' instituten voor drugsonderzoek. (VS: Johnston, 1985; Bondsrepubliek: Ministerium für Jugendfragen und Gesundheit, 1983; Nederland: Sijlbing, 1985).

De vraag is gewettigd of het verminderen van de strafrechtelijke risico's die samengaan met het gebruik en de kleinschalige handel van cannabis heeft geleid tot een (veel) sterkere verspreiding van cannabisgebruik in ons land dan in landen met een strengere cannabisregiem. Om dit te kunnen beoordelen geven we in tabel 2 de meest gangbare schattingen van het cannabisgebruik in ons land vergeleken met de Bondsrepubliek en de VS. Over deze vorm van drugsgebruik die in alle vergeleken landen veel meer voorkomt dan het harde drugsgebruik bestaan in een aantal gevallen wel gegevens die afkomstig zijn uit epidemiologisch onderzoek, veelal onder specifieke deelpopulaties. We beperken ons tot de nu volgende gegevens vanwege de goede vergelijkbaarheid qua onderzochte populaties en gebruikte onderzoeksmethoden. Het gaat hierbij om antwoorden op de vraag 'Heb je ooit cannabis gebruikt'.

Ook uit (soms fragmentarische) gegevens uit andere landen blijkt over het algemeen dat in Nederland de verspreiding van cannabisgebruik eerder minder dan verder is gevorderd. Ook hier lijkt in elk geval de conclusie gewettigd dat het Nederlandse beleid ten aanzien van cannabis niet heeft geresulteerd in een sterkere verspreiding van dit gebruik.

Drugsgebruik en consequenties voor volksgezondheid in enige landen

Een belangrijk uitgangspunt van het in Nederland gevoerde drugsbeleid is dat er naar moet worden gestreefd het sociaal isoleren van drugsgebruikers zoveel mogelijk te beperken om daarmee het ontstaan van secundaire problemen rond drugsgebruik

Tabel 3: Officieel geregistreerde sterfgevallen door overdosis

Land	Jaar					
	'78	'79	'80	'81	'82	'83
Nederland (Nederlanders)		30	51	50	28	41
Idem (buitenlanders in A'dam)			30	19	21	48
Bondsrepubliek	430	623	494	360	383	
Engeland	137	143	158			

Bron: (Brinkman, 1985).

(problemen die niet samenhangen met het middel als zodanig maar met de sociale reacties) te minimaliseren. Een belangrijk argument hiervoor is dat een volstrekt gemarginaliseerd drugsgebruik resulteert in onevenredig veel begeleidende criminaliteit en overlast en in ongewenste consequenties voor de gezondheid van zowel gebruikers als niet-gebruikers. In kort bestek kan over het al of niet bereiken van dergelijke globale en fundamentele doelstellingen op korte termijn moeilijk verantwoord worden ingegaan. We beperken ons tot een summiere internationale vergelijking van enige relevante consequenties van druggebruik voor de volksgezondheid.

Algemeen geldt het voorkómen van drugsgerelateerde sterfgevallen als een belangrijke indicatie van algemene gezondheidsproblematiek ten gevolge van drugsgebruik. Tabel 3 bevat de officieel geregistreerde sterftegevallen door overdosis in Nederland en twee West-Europese landen. Hierbij dient in aanmerking te worden genomen dat gezien het in Nederland relatief minder sterke risico voor de omgeving van het aanmelden van een fataal 'drugsongeval' de Nederlandse gegevens zeker geen onderschatting zullen zijn.

Een ander gegeven uit de sfeer van de volksgezondheid waarover recentelijk enige internationaal vergelijkbare informatie beschikbaar is heeft betrekking op de verspreiding van de besmetting met en het werkelijke lijden aan AIDS.

Zoals bekend vormen intraveneuze druggebruikers naast homoseksuele mannen de grootste risicogroepen voor het oplopen en daarmee dus het verspreiden van deze ziekte. In medische kringen geldt met name heroïne prostitutie als het grootste gevaar voor verspreiding in de heteroseksuele populatie. De volgende gegevens over dit aspect van de volksgezondheid zijn recentelijk bekend geworden en worden weergegeven in tabel 4.

Tabel 4: Percentage drugsgebruikers onder AIDS-patiënten*

Land	Percentage
Nederland	3%
Verenigde Staten	17
Italië	20
Spanje	50
Engeland	5
Duitsland	6
Zwitserland	35
Oostenrijk	45

* De gegevens over Nederland, Italië en Spanje zijn afkomstig van afdeling Volksgezondheid van het gemeentebestuur van Amsterdam. De gegevens over de VS hebben betrekking op een onderzoek onder AIDS-patiënten in New York, en zijn gerapporteerd in het Bulletin on Narcotica, nr. 1, 1986. De overige gegevens komen uit een ingezonden mededeling in the Lancet van 16-11-1985. Het Duits Jahrbuch zur Frage der Suchtgefahren vermeldt overigens een percentage van 15.

Over het percentage 'besmetting met AIDS' onder drugsgebruikers bestaan minder vergelijkbare gegevens. Uit een nu lopend door de GGenGD in Amsterdam uitgevoerd onderzoek blijkt dat in de meest risico-lopende groep drugsgebruikers ca. 35% *besmetting* wordt geconstateerd. Omgerekend voor de gehele groep harde drugsgebruikers in Amsterdam zou dit een percentage van ongeveer 10 betekenen. Volgens persoonlijke mededelingen van medewerkers van de afdeling volksgezondheid in Amsterdam zou dit percentage besmetting beduidend lager zijn dan wat voor deze risicogroep in andere westerse landen algemeen wordt aangenomen.

Slotopmerking

Het sociale probleem van het illegale drugsgebruik wordt (helaas) niet noodzakelijk minder naarmate het met meer inspanningen en vastberadenheid wordt bestreden. Er zijn goede gronden om aan te nemen dat er een bepaald optimum van beleidsmaatregelen in de sfeer van criminalisering, repressie, hulpverlening en behandelen bestaat. Daarboven zal niet alleen de wet van de verminderde opbrengst zich sterk doen gelden, maar zal ook het gevaar ontstaan dat de beleidsinspanningen de problemen eerder vergroten en bestendigen.

Waar in het buitenland regelmatig met zorg naar het

Nederlandse drugsbeleid wordt gekeken, ligt het voor de hand om na te gaan of de internationaal meer gebruikelijke consequente bestrijdingsideologie een aantrekkelijk alternatief is. Wisotsky stelt aan het eind van zijn analyse van drugsproblemen en drugsbeleid in de VS de klemmende vraag naar de samenhang tussen geëscaleerde problemen en geëscaleerde bestrijding aan de orde: 'Why do these destructive events increase so rapidly in number and severity in the teeth of an aggressively enforced policy to prevent them?' Zolang dit soort vragen niet bevredigend kan worden beantwoord lijkt er weinig reden om af te zien van een autonoom en pragmatisch drugsbeleid.

Literatuurlijst

Brinkman, N.

Over Dood en Dosis, een literatuuronderzoek naar sterfte onder heroïnegebruikers.

Utrecht, NCGV, 1985.

Gusfield, J.R.

The symbolic crusade; statuspolitics and the American temperance movement.

Urbana/London, University of Illinois Press, 1966.

Hartnoll, R.L.

Current situation relating to drug abuse assessment in European countries.

Bulletin on Narcotics, 28e jrg., nrs. 1-2, januari-juni 1986, blz. 65-80.

Hoekstra, J.C.

Handelen van heroïnegebruikers, effecten van beleidsmaatregelen.

Groningen, Rijksuniversiteit Groningen, 1987.

Interdepartementale Stuurgroep

Interdepartementale Stuurgroep Alcohol- en Drugbeleid, Drugbeleid in beweging, naar een normalisering van de drugsproblematiek.

Den Haag, Staatsuitgeverij, 1985.

Johnston, L.D.

Use of licit and illicit drugs.

Rockville, NIDA, 1985.

Kaplan, Ch.D.

The uneasy consensus, prohibitionist and experimentalist expectancies

behind the International Narcotics Control System.

Tijdschrift voor Criminologie, 26e jrg., nr. 2, maart/april 1984, blz. 98-109.

Korf, D.J.

Heroïne-toerisme; veldonderzoek naar het gebruik van harddrugs onder buitenlanders in Amsterdam; m.m.v. P.W.J. van Poppel.

Amsterdam, Stadsdrukkerij van Amsterdam, 1986.

Leuw, Ed.

Door schade en schande, de geschiedenis van drug-hulpverlening als sociaal beleid in Amsterdam.

Tijdschrift voor Criminologie, 26e jrg., nr. 2, maart/april 1984, blz. 149-167.

Rüter, F.

Drugs and the criminal law in the Netherlands.

In: Criminal law in action; an overview of current issues in western societies; ed. by J. van Dijk, Ch. Haffmans, F. Rüter et al. Arnhem, Gouda Quint, 1986, blz. 147-165.

Scheerer, S.

Drogen und Strafrecht.

In: Criminal law in action. a.w.

Schur, E.M.

Crimes without victims; deviant behavior and public policy; abortion, homosexuality, drugaddiction.

Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1965.

Silvis, J.

Rechtshandhaving met onaanvaardbaar risico?

Tijdschrift voor criminologie, 26e jrg., nr. 2, maart/april 1984, blz. 168-179.

Silvis, J.

Strafrecht en drugs (1975-1985).

Tijdschrift voor Alcohol, drugs en andere psychotrope stoffen, 12e jrg., nr. 2, april 1986, blz. 50-54.

Sijlbing, G.

Het gebruik van drugs, alcohol en tabak: resultaten van een onderzoek onder Nederlandse jongeren van 15-24 jaar.

Amsterdam, SWOAD, 1985.

Wisotsky, S.

Breaking the impasse in the war on drugs.

New-York/London, Greenwood Press, 1986.

Gedwongen behandeling van drugsgebruikers in West-Duitsland en Zweden

drs. M. Sijes*

Vooraf

In Nederland vindt discussie plaats over de vraag of drugsgebruikers die met justitie in aanraking komen, eventueel gedwongen moeten worden behandeld. In West-Duitsland en in Zweden heeft men reeds ervaring opgedaan met gedwongen behandeling van verslaafden. In 1985 bracht ik in het kader van werkzaamheden bij de Federatie van Instellingen voor Alcohol en Drugs (FZA) enkele studiebezoeken aan deze landen. De Raad van Europa stelde hiertoe een fellowship beschikbaar. Het doel van deze bezoeken was om de ervaringen met gedwongen behandeling vanuit het perspectief van de hulpverlening te onderzoeken. Inmiddels is over deze bezoeken gerapporteerd aan de Raad van Europa (Sijes, 1986).

In dit artikel wordt een aantal hoofdzaken uit dit rapport besproken. Ze zullen worden aangevuld met enige recente gegevens. Eerst zal een overzicht worden gepresenteerd van de argumenten pro en contra gedwongen behandeling, zoals we die in de Nederlandse discussie tegenkomen. Vervolgens worden de regelingen rond gedwongen behandeling besproken en de ervaringen die daarmee in Duitsland en Zweden zijn opgedaan. Aan het slot van het artikel trek ik een aantal conclusies ten aanzien van het Nederlandse beleid.

Onder gedwongen behandeling wordt verstaan de door de rechter opgelegde *verplichting* om in een instelling te worden opgenomen waar behandeling in verband met druggebruik plaatsvindt. In aansluiting op de in de Wet Bijzondere Opname Psychiatrische Ziekenhuizen (BOPZ) gebruikte terminologie hanteer

* De auteur was stafmedewerker bij de F.Z.A. Momenteel is hij werkzaam als coördinator nascholing bij RINO ZW-Nederland.

ik in dit stuk het begrip gedwongen *behandeling* in plaats van gedwongen *opname* (Van Alem, 1986). De op de lichamelijke ontwenning volgende psycho-sociale of psychiatrische behandeling valt in dit artikel eveneens onder de noemer *behandeling*. Ik wijs hier expliciet op omdat er in Nederland voorstanders zijn van 'gedwongen behandeling', die daarmee echter uitsluitend de lichamelijke ontwenning bedoelen. De eerstgenoemde bredere betekenis van behandeling heeft de voorkeur omdat psycho-sociale en psychiatrische behandeling van verslaafden cruciaal is voor succes, maar minder eenvoudig te bewerkstelligen dan lichamelijke ontwenning. Tenzij anders vermeld wordt, gaat het in dit artikel over drugsgebruikers die met justitie in aanraking komen, en op wie de Krankzinnigenwet, onder curatelestelling (Hendriks, 1986, p. 5) en TBR niet van toepassing zijn. Vraagstellingen rondom de gedwongen behandeling van verslaafde kinderen vallen buiten het bestek van deze bijdrage.

De discussie in Nederland

In Nederland baseert de hulpverlening rond verslavingsproblematiek zich op de instemming van de persoon in kwestie. Dat betekent niet, dat er geen druk op mensen wordt uitgeoefend om in behandeling te gaan. Van gedwongen behandeling is echter geen sprake. In het hiernavolgende laat ik in kort bestek een aantal van de belangrijkste argumenten voor en tegen de invoering van gedwongen behandeling van drugsgebruikers de revue passeren. Deze argumenten vormen het referentiekader van waaruit ik de situatie in West-Duitsland en Zweden benader.

Argumenten ten gunste van gedwongen behandeling

Er zijn nogal wat voorstanders van gedwongen behandeling die zich laten leiden door overwegingen in verband met het handhaven van de openbare orde, oftewel de bestrijding van de criminaliteit. Ten opzichte van de verslaafde wordt een houding van 'niet goedschiks, dan maar kwaadschiks' aangenomen. Deze houding gaat vaak gepaard met felle kritiek op de bestaande hulpverlening. Er wordt wel eens gesteld dat de hulpverlening gezien de verstrekking van vervangende middelen voor het verslavingsprobleem gecapituleerd heeft. Indien de verslavingshulpverlening

beëindiging van de verslaving als behandelingsdoel stelt, dan luidt de kritiek dat er eisen aan de verslaafden worden gesteld waaraan deze, zonder dwang, niet *kunnen* voldoen.

Vanuit de kring van de georganiseerde ouders van drugsgebruikers wordt gepleit voor een gedwongen lichamelijke ontwenning, omdat men hoopt dat na een lichamelijke ontwenning gekozen zal worden voor een vrijwillige voortzetting van de hulpverlening. De overheid en de hulpverlening worden bekritiseerd vanwege het feit dat zij tot op heden niet met een dergelijke gedwongen behandeling begonnen zijn (Bartstra, 1985).

Ook vanuit de verslavingshulpverlening gaan soms stemmen op ten gunste van een mogelijkheid tot gedwongen behandeling. Zo wordt in de ambulante hulpverlening aan – in beleidsterminologie – Extreem Problematische Drugverslaafden wel eens opgemerkt dat in sommige situaties een gedwongen opname een negatieve spiraal van zeer ernstige lichamelijke verwaarlozing en/of verslechtering op psychiatrisch terrein zou kunnen doorbreken. Men bepleit individueel geïndiceerde, zo kort mogelijke, gedwongen opnamen. Vanuit een anderssoortige hulpverlening, de hiërarchisch therapeutische gemeenschap, merkt Tjeerd Jongasma op, dat 'intensive care' dwangmatige behandeling in veel meer situaties verantwoord zou zijn als de nodige deskundigheid, persoonlijke inzet en motivatie, geduld en uithoudingsvermogen in de hulpverlening aanwezig zou zijn. Dwang moet zijns inziens zoveel mogelijk vermeden worden, als aan deze voorwaarden niet kan worden voldaan (Jongasma, 1983). Voorstanders van gedwongen behandeling zijn onder hulpverleners echter sterk in de minderheid.

Argumenten tegen gedwongen behandeling.

Er zijn tal van uitspraken waaruit blijkt, dat de categoriale verslavingshulpverlening in het algemeen tegen gedwongen behandeling is. Ik beperk mij hier tot de argumentatie die door de hulpverlening naar voren wordt gebracht. In de eerste plaats wordt gesteld dat personen weliswaar gedwongen kunnen worden om in een inrichting te verblijven, maar dat zij zelf bepalen of zij de geboden hulpverlening veilig, vertrouwenwekkend en aantrekkelijk genoeg vinden om energie en betrokkenheid in de behandeling te willen investeren.

In de tweede plaats wordt naar voren gebracht dat

het kenmerkend is voor vele verslaafden, dat men ambivalent staat ten opzichte van de te kiezen koers in het leven en het staken van het gebruik van verslavende middelen. Deze ambivalentie is deel van het verslavingsprobleem. Het bewustzijn en de daadkracht die nodig zijn om blijvend te stoppen met gebruik, ontstaat vaak op een grillige manier: met of zonder hulpverlening, tijdens 'cleane' perioden, of juist ook tijdens perioden van gebruik en terugval. Een massieve ingreep als een gedwongen behandeling verstoort dit individuele proces grondig.

In de derde plaats wordt gesteld dat het moeilijk is om personen die vrijwillig en mensen die gedwongen zijn opgenomen in dezelfde instelling te behandelen. Een gedwongen opname kan niet door de behandelstaf of de cliënt worden beëindigd; met alle consequenties van dien voor het therapeutisch klimaat.

Ten slotte wordt regelmatig het politieke argument naar voren gebracht dat in een democratische samenleving de hulpverlening niet als instrument van repressie dient te worden gebruikt. Hulpverleningsrelaties behoren op gelijkwaardigheid gestoeld te zijn.

Justitie en hulpverlening in de Duitse Bondsrepubliek

Het instrumentarium

In Duitsland heeft men een breed wettelijk instrumentarium ontwikkeld waarmee justitie drugsgebruikers in behandeling tracht te brengen. De mate waarin druk wordt uitgeoefend varieert. Reeds lang bestaat de mogelijkheid om de gerechtelijke procedure te *schorsen*, indien de verdachte gemotiveerd is om in behandeling te gaan. Twee beperkende criteria hierbij zijn dat de verwachte strafmaat niet langer dan één jaar mag zijn, en dat er een goede prognose is voor een drugvrij bestaan na de behandeling (artikel 56 StGB (Strafgesetz Buch) en 21,23 JGG (Jugend Gericht Gesetz)).

Met ingang van 1982 trad de nieuwe wet op verdovende middelen (Betäubungsmittelgesetz, BtMG) in werking. De artikelen 35-37 BtMG maken het mogelijk, dat mensen met een straf(rest) tot twee jaar tijdens de detentieperiode een behandeling ondergaan, mits de persoon in kwestie hier in toestemt. Een gunstige prognose is niet vereist. De instellingen hebben de plicht tot rapportage omtrent de voortgang of de voortijdige beëindiging van de

behandeling. Deze rapportageplicht was bij de introductie van de wetten in 1982 een uiterst omstreden zaak, waarover meer in de volgende paragraaf. De overige wettelijke mogelijkheden baseren zich op *dwang*. Deze dienen echter niet los gezien te worden van voornoemde mogelijkheden van de Duitse justitie om tot behandeling *met instemming* van de persoon in kwestie over te gaan.

De Duitse wetgeving kent de volgende mogelijkheden voor gedwongen behandeling. In de eerste plaats is er artikel 126 StPO (Strafprozessordnung) dat bepaalt dat mensen gedwongen ter observatie in een psychiatrische kliniek kunnen worden opgenomen. Daarnaast is er het Massregelrecht. Dit 'maatregelrecht' is ook van toepassing op jeugdigen (artikel 93a JGG). Het gaat daarbij om de artikelen 63 StGB en vooral 64 StGB. *Artikel 63 StGB* komt overeen met de Nederlandse TBR. Er moet sprake zijn van ontoerekeningsvatbaarheid en het gevaar voor zware criminaliteit op basis van de psychische toestand. De tijdsduur van de behandeling is in de wet niet gemaximeerd. Indien verslaafden krachtens deze wet een gedwongen behandeling ondergaan, staat de psychiatrische situatie op de voorgrond.

In *Artikel 64 StGB* wordt de gedwongen behandeling van verslaafden in een ontwenningkliniek geregeld. De rechter kan hiertoe overgaan als de verslaving is aangetoond en wanneer op grond van de verslaving toekomstige wetsovertredingen verwacht kunnen worden (Täschner, 1984). Indien aan deze twee criteria voldaan is, kan het artikel worden toegepast. Het is niet nodig, dat iemand ontoerekeningsvatbaar wordt verklaard. De maatregel mag niet worden opgelegd als van te voren duidelijk is, dat deze zinloos is. Aangezien dit moeilijk van te voren vastgesteld kan worden, kan een maatregel na minimaal een jaar worden beëindigd. De maximale behandeltermijn is twee jaar. De behandeling kan tot ten hoogste vier jaar worden verlengd, indien de rechter er in toestemt dat een reststraf na het aflopen van de termijn in de kliniek wordt uitgezeten. De maatregel kan voor, tijdens of na de gevangenisstraf ten uitvoer worden gelegd. De rechter kan de behandeling tijdelijk onderbreken of opheffen.

Gedwongen behandeling krachtens het maatregelrecht wordt minder frequent toegepast dan de behandeling *met instemming* op basis van een schorsing of de BtMG. Er waren in 1984 meer dan

tweeduizend justiabellen in vrijwillige behandeling terwijl er 864 verslaafden een gedwongen behandeling ondergingen op basis van art. 64 StGB (Rasch, 1986). Bovendien wil de Duitse federale overheid tot 1990 het aantal door justitie te gebruiken vrijwillige behandelplaatsen uitbreiden tot 3300 (Bericht der Bundesregierung, 1984, p.29). De gedwongen behandeling op basis van beide artikelen vindt grotendeels plaats in psychiatrische ziekenhuizen. Sinds 1981 zijn er echter drie gespecialiseerde klinieken om drugsgebruikers te behandelen die tot artikel 64 StGB zijn veroordeeld. Deze klinieken hebben in totaal 200 bedden.

Controverse over de BtMG en het maatregelrecht

Het aantal drugsgebruikers was in 1980 sterk toegenomen. Als gevolg van deze ontwikkeling wilde men meer mensen in behandeling nemen dan via het genoemde schorsingsartikel mogelijk was. Een grote uitbreiding van het aantal gedwongen behandelingen conform artikel 64 StGB bood ook geen oplossing, aangezien men reden had ontevreden te zijn over de kwaliteit van de behandeling die in de psychiatrische ziekenhuizen aan mensen met een maatregel geboden werd. Deze situatie leidde er toe, dat men besloot de wet op de verdovende middelen (BtMG) dusdanig te wijzigen, dat een grote toename van het aantal behandelingen met instemming van de betrokkene mogelijk werd. Verder nam men de beslissing, dat er enkele moderne, professioneel goed toegeruste klinieken moesten komen waar men gespecialiseerd was in het gedwongen behandelen van drugsgebruikers met een artikel 64-maatregel.

Beide beslissingen stuitten op uiterst fel verzet. De discussie over de nieuwe wet op de verdovende middelen spitste zich toe op de eisen die de overheden van de Bondslanden aan de instellingen van drugshulpverlening konden opleggen, om erkend te worden als behandelinstituut voor justitie. Justitie stond op het standpunt dat de instellingen een aantal selectiecriteria moesten afschaffen; verder moest de opzet van de hulpverlening zo worden gewijzigd, dat de dagelijkse vrijheid werd beperkt. Tenslotte werd zowel de cliënt, als de hulpverlener een rapportageplicht aan justitie opgelegd. In kringen van de vrijwillige hulpverlening vond men deze eisen onaanvaardbaar. Men moest echter toegeven omdat, door het grote

aantal via justitie verwezen cliënten, de (financiële) macht bij justitie lag.

In deze uiterst geladen sfeer laaide ook de oude discussie over het maatregelrecht op. De voorstanders van gedwongen behandeling van druggebruikers stelden dat daarmee mensen gemotiveerd kunnen worden om behandeling later vrijwillig voort te zetten, eventueel conform de nieuwe wet op de verdovende middelen (BtGM) die instemming vereist. Bovendien zouden met een maatregel mensen kunnen worden bereikt, die men met deze wet niet in behandeling krijgt.

Daarnaast werd gesteld dat een rechter, indien deze naast vrijwillige behandeling in het kader van de BtGM gebruik maakt van de mogelijkheid om een maatregel op te leggen, gedwongen behandeling kan opleggen als de cliënt besluit de vrijwillige behandeling te staken. Verder werd gesteld dat de maatregelklinieken beter beveiligd kunnen worden dan de vrijwillige BtMG-klinieken. De wet op de verdovende middelen (BtMG) werd tenslotte door sommigen als te vrijblijvend gezien.

De tegenstanders van een met nieuw elan toegepast maatregelrecht kwamen met argumenten die, zoals uiteengezet, ook in Nederland worden gehanteerd. Verder stelden zij dat met de opmars van 'perverse staatstherapeuten'¹ de greep van justitie op de hulpverlening nog sterker werd dan door de introductie van de nieuwe BtMG al het geval zou zijn. Een minderheidsstandpunt in de discussie tenslotte werd ingenomen door mensen die van mening waren, dat druggebruikers in de eerste plaats als criminelen beschouwd moeten worden. Zij vonden de uitbreiding van de mogelijkheden van hulpverlening niet noodzakelijk.

Ondanks bovenstaande meningsverschillen was men het in Duitsland over het algemeen wel eens over het feit dat de bestrijding van het druggebruik een zeer hoge prioriteit moest krijgen. Een vergelijking met de intensiteit waarmee men de Rote Armee Fraktion (RAF) in die jaren bestreed, is op zijn plaats. Bovendien werd door velen een koppeling tussen justitie en hulpverlening geaccepteerd; deze werden als potentiële partners gezien. Het verschil van mening betrof vooral de relatieve machtsverdeling en de concrete uitwerking.

Anno 1987 kan men een aantal zaken concluderen. Het aantal schorsingen (art. 56 StGB) en het aantal maatregelen is teruggelopen. De vrijwillige behandeling

op basis van de artikelen 35–37 BtMG staat op de voorgrond. Alhoewel er een aanzienlijk aantal mensen tot een gedwongen behandeling wordt veroordeeld, ligt het accent steeds meer op behandeling met instemming. Verder heeft de discussie over de machtsverdeling tussen justitie en de hulpverlening haar felheid verloren. Beide partijen hebben nog wensen tot verandering, maar men is afhankelijk van elkaar en kiest voor constructieve samenwerking. Tenslotte blijkt de discussie over het al dan niet op grote schaal invoeren van gedwongen behandeling nauw samen te hangen met de overige ontwikkelingen in de strafrechtspleging. De discussie over het maatregelrecht wordt in die zin overschaduwed door de daadwerkelijke veranderingen in de BtMG.

Effecten van gedwongen behandeling

Over de gedwongen behandeling in psychiatrische klinieken conform het hiervoor beschreven artikel 64 StGB heerst grote ontevredenheid (Krank oder kriminell?, 1984). Dit geldt vooral indien er in de klinieken geen specifieke afdeling voor drugsgebruikers is. In de meeste klinieken is dit niet het geval. Doorgaans is de gesloten afdeling van het ziekenhuis de plek waar drugsgebruikers gedurende een aantal jaren 'bewaard' worden. Het therapeutisch klimaat in de psychiatrische ziekenhuizen waarin de meeste drugsgebruikers verkeren, kan naar de mening van velen ronduit slecht worden genoemd.

In een minderheid van de gevallen vindt de gedwongen behandeling van drugsgebruikers plaats in de drie gespecialiseerde klinieken. Verder hebben enkele psychiatrische inrichtingen een speciale drugsafdeling. Ten aanzien van de behandeling in deze specifieke situaties is een genuanceerder oordeel op zijn plaats. In de gespecialiseerde klinieken Brauel (Noord Duitsland) en Parsberg II (Beieren) vindt behandeling plaats op een kwalitatief hoog niveau. Na een behandel fase op een gesloten afdeling wordt de dagelijkse vrijheid steeds groter. Uiteindelijk heeft men de gelegenheid om buiten de kliniek een opleiding te volgen, te sporten, werk te zoeken, privé-bezoeken af te leggen en dergelijke. Men streeft er naar in de behandeling zoveel mogelijk elementen van vrijwilligheid op te nemen. De gemiddelde behandelduur is ongeveer twee jaar.

Het effect van de behandeling in *Brauel* wordt wetenschappelijk onderzocht. Er is een interimrapport

beschikbaar waarin gegevens zijn opgenomen over druggebruik, criminaliteit, werk enzovoort. De onderzoekspopulatie bestaat uit mensen die een behandeling geheel afmaakten. Het onderzoek wordt gemiddeld 17 maanden nadat men weg is uit de kliniek verricht. (Melchinger, 1986, p.71) De belangrijkste resultaten zijn:

- 40% van de onderzochte groep gebruikte geen drugs meer. Evenmin was er sprake van aantoonbare criminaliteit.
- 30% van de onderzochten werd door de onderzoeker 'in gevaar' genoemd. Bij deze mensen was sprake van ofwel regelmatig druggebruik, ofwel aantoonbare criminaliteit.
- 30% van de betrokken groep gebruikte regelmatig drugs, verder was men aantoonbaar crimineel.

Bij de beoordeling van deze gegevens dient men er rekening mee te houden dat in 35% van alle gedwongen opnamen de behandeling door de rechter werd onderbroken of gestaakt. De bovenstaande resultaten hebben betrekking op 65% van de totale groep mensen die in behandeling kwam. (Melchinger, 1986, p.17)

In *Parsberg II* verwacht men dat uit een onderzoek, dat nu verricht wordt, vergelijkbare resultaten naar voren zullen komen. De derde gespecialiseerde kliniek *Frohnau* is geruime tijd gesloten geweest. Een bepaalde groep patiënten terroriseerde zowel de staf, als de mede-patiënten. De problemen werden veroorzaakt door het Berlijnse beleid waardoor het niet mogelijk was een onwillige patiënt terug te sturen naar de gevangenis. Sinds kort worden er weer patiënten opgenomen. Frohnau functioneert momenteel echter dusdanig, dat zowel hoge Berlijnse ambtenaren, als hulpverleners de kliniek liever vandaag dan morgen gesloten zien worden ².

Er zijn geen recente kwantitatieve onderzoeksgegevens met betrekking de behandeling in de psychiatrische ziekenhuizen met een aparte drugsafdeling. Volgens een recent rapport (Burghardt en Rasch, 1985) beginnen deze afdelingen zich gunstig te ontwikkelen in vergelijking met de rest van het ziekenhuis.

Concluderend

Het merendeel van de gedwongen behandelingen vindt plaats in psychiatrische inrichtingen waar een slecht therapeutisch klimaat heerst. Er is onvoldoende

deskundige 'intensive care'. In enkele uitzonderingssituaties waar kwalitatief goede hulpverlening wordt geboden, neemt de dagelijkse vrijheid tijdens het verloop van de behandeling steeds meer toe. De behandelresultaten van een op deze wijze werkende kliniek van gedwongen behandeling in Brauel lijken overeen te komen met hetgeen in Duitsland in de vrijwillige hulpverlening gangbaar is. Men kan concluderen dat gedwongen behandeling zelfs in de meest gunstige uitzonderingssituatie in de kliniek in Brauel géén beter rendement heeft dan de vrijwillige hulpverlening. (Klett, Hanel en Bühringer, 1984)

Gedwongen behandeling van alcohol- en drugverslaagden in Zweden

Zweden heeft traditioneel een politiek die sterk gericht is op het terugdringen van de alcoholconsumptie. Rond geheelonthouding vindt men er ook vandaag de dag een actieve massabeweging. Gedwongen behandeling van alcoholisten vindt al tientallen jaren plaats. De reactie van de Zweedse overheid op druggebruik is wezenlijk gelijk aan de wijze waarop men alcoholisme bestrijdt. De gedwongen behandeling van drugsgebruikers is in dezelfde wet geregeld als de gedwongen behandeling van alcoholisten. De betreffende wet is de 'Lag om vard av missbrukare i vissa fall'; men spreekt van de LVM-wet.

De LVM-wet is in 1981 na een tien jaar durende discussie aangenomen. De wetgeving over gedwongen behandeling moest herzien worden, omdat er een principiële verschil van mening was ontstaan over gedwongen behandeling. Het typerende in deze discussie was dat de argumenten met betrekking tot de openbare orde niet op de voorgrond stonden. De controverse had betrekking op de vraag hoe ver de sociale, pedagogische, educatieve en medische verantwoordelijkheid van de samenleving gaat; vooral ook wanneer deze maatschappelijke verantwoordelijkheid botst met de rechten op privacy en zelfbeschikking van het individu.

De gedwongen behandeling is geïntegreerd in het reguliere systeem van welzijns- en gezondheidszorg. Een civiele rechter beslist over de gedwongen behandeling. De rechter werkt nauw samen met de reguliere hulpverleningsinstanties die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van de LVM-wet. De gedwongen

behandeling mag maximaal twee termijnen van twee maanden duren. De rechter kan het aantal behandelingen echter onbepaald herhalen. In de LVM-wet staat dat men voor een gedwongen behandeling in aanmerking komt indien men door misbruik van alcohol en drugs de lichamelijke of geestelijke gezondheid ernstig in gevaar brengt of anderen ernstige schade aandoet. De hulpverlening moet zoveel mogelijk worden uitgevoerd in samenwerking met de desbetreffende persoon. Respect voor de privacy en de zelfbeschikking behoort aan de behandeling ten grondslag te liggen. Vrijwillige behandeling in het kader van de LVM-wet is eveneens mogelijk.

In 1984 werden er 213 alcoholisten en 84 drugsgebruikers gedwongen behandeld op grond van de LVM-wet, 864 alcoholisten lieten zich in het kader van deze wet vrijwillig behandelen. In het desbetreffende jaar werden er verder nog 59 jeugdige drugsgebruikers behandeld op grond van een wet (LVU), waarin bepaald wordt dat jeugdigen gedwongen kunnen worden behandeld. De LVU-wet is van toepassing tot het 18e levensjaar. Indien men reeds voor het 18e jaar behandeld wordt op basis van de LVU-wet, kan deze termijn tot het 21e jaar worden verlengd. Ik heb geen gegevens over het aantal opnamen van verslaafden op basis van een psychiatrische indicatie.³

De behandeling in het kader van de LVM-wet heeft in Zweden een zeer slechte naam. De behandeling vindt over het algemeen plaats in aparte LVM-huizen. Deze tehuizen zijn vooral gericht op de lichamelijke verzorging van alcoholisten. De verslaving wordt echter niet behandeld. De Zweedse overheid besloot in 1985 de centrale financiering van LVM-tehuizen grotendeels te staken, zodat het merendeel van de tehuizen verdwijnt. Bij de verslaafden is LVM een schrikbeeld. Indien men eenmaal terecht is gekomen in het systeem van gedwongen behandeling is men volstrekt machteloos. Het aantal behandeltermijnen kan immers onbepaald worden herhaald.

Zweedse overheidsfunctionarissen en hulpverleners noemden mij twee 'positieve' effecten van de LVM-wet, die men niet graag zou willen missen. In de eerste plaats kunnen hulpverleners, artsen en instanties dreigen met een LVM-procedure, indien de verslaafde niet akkoord gaat met vrijwillige behandeling. Dit komt volgens mijn zegslieden veel voor. In de tweede

plaats kan de LVM-wet worden gebruikt om verslaafden die hun gezin tot last zijn, te verwijderen. LVM wordt expliciet toegepast om het gezin te beschermen. De LVM-wet kan op deze wijze worden gebruikt omdat de uitvoering van de wet volstrekt geïntegreerd is in de reguliere kaders van welzijnswerk en gezondheidszorg. Zo kunnen het maatschappelijk werk in de buurt, de schoolpsychologische dienst, de consultatiebureaus voor zuigelingen en dergelijke een procedure starten om een alcoholist via de LVM gedwongen te doen opnemen. Een arts heeft zelfs de wettelijke plicht een alcoholist of drugsgebruiker aan te melden, tenzij de patiënt beter door de arts zelf of elders in de gezondheidszorg behandeld kan worden. Aangezien maatschappelijk werkers in de gehele procedure een spilfunctie vervullen, is voor vele alcoholisten of drugsgebruikers een maatschappelijk werker een verdachte figuur geworden die men maar beter kan vermijden ⁴.

Concluderend

De gedwongen behandeling in Zweden voldoet niet aan de hoge kwaliteitseisen waar de vrijwillige hulpverlening in dat land wèl aan voldoet. De Zweedse discussie over gedwongen behandeling is meer gericht op de aard en reikwijdte van de maatschappelijke verantwoordelijkheid dan op het bestrijden van criminaliteit. Niet-criminele verslaafden worden dan ook regelmatig gedwongen behandeld. Door de integratie van de gedwongen behandeling in het reguliere systeem van welzijns- en gezondheidszorg worden de rechten van het individu op privacy en zelfbeschikking ernstig geschaad.

Conclusies voor het Nederlandse beleid

1. Zowel in Duitsland als in Zweden is men terughoudend in het toepassen van gedwongen behandeling bij drugsgebruikers. Het effect van gedwongen behandeling op het bestrijden van de criminaliteit is dan ook in beide landen niet merkbaar. Eventuele invoering van gedwongen behandeling in Nederland zal waarschijnlijk evenmin leiden tot een substantiële vermindering van de aan druggebruik gerelateerde criminaliteit.

2. Zowel in Duitsland als in Zweden vindt gedwongen behandeling in het algemeen plaats in instellingen

waar een kwalitatief slechte hulpverlening geboden wordt. Mechanismen van kwaliteitsbewaking en beleidsaanpassingen functioneren niet goed bij gedwongen behandeling van verslaafden. Dat zou ook in Nederland het geval kunnen zijn.

3. In Duitsland en in Zweden is de publieke aandacht voor gedwongen behandeling enorm groot geweest. Toch wordt maar een relatief gering aantal verslaafden gedwongen behandeld. De bijdrage aan de oplossing van het verslavingsprobleem is te verwaarlozen. Nederlandse politici zouden daarom aan efficiënte beleidsbepaling doen, als zij nu zouden besluiten, om gedwongen behandeling of contractbehandeling (hetgeen gedwongen behandeling in verkapte vorm is) niet in te voeren.

4. Het Duitse en Zweedse beleid met betrekking tot gedwongen behandeling van drugsgebruikers is ingebed in het algemene en justitiële beleid rond drugsgebruik en verslaving. In die zin zou gedwongen behandeling van drugsgebruikers in het Nederlandse beleid een 'Fremdkörper' zijn. In tegenstelling tot Duitsland en Zweden kent Nederland aan het bestrijden van het drugsgebruik als zodanig niet zo een hoge prioriteit toe als in Duitsland en Zweden het geval is. Het Nederlandse beleid is meer gericht op het bestrijden van de negatieve consequenties van verslaving, alsmede op het normaliseren van de maatschappelijke reactie op drugsgebruik. Het daadwerkelijk bestrijden van gebruik gebeurt in ons land door middel van het tegengaan van voornamelijk de groothandel en het uitvoeren van preventieprogramma's. Het opjagen en vervolgen van verslaafden die niet crimineel zijn, past niet in de traditie van het Nederlands beleid.

Het invoeren van gedwongen behandeling zou een ingreep zijn die strijdig is met de teneur van het beleid zoals het de laatste vijftien jaar gevoerd wordt. Drugsgebruikers die criminele handelingen begaan, komen momenteel in aanmerking voor bestraffing of een vrijwillige behandeling. Drugsgebruikers worden daarmee als normale staatsburgers beschouwd. Deze situatie moet zo blijven. Ook in het hulpverleningsbeleid zou gedwongen behandeling een uiterst omstreden plaats innemen. De gehele alcohol- en drugshulpverlening is immers gebaseerd op vrijwilligheid. De samenwerking tussen de vrijwillige en gedwongen hulpverlening zou met grote problemen gepaard gaan.

5. In Duitsland en in Zweden heeft men getracht

door kortdurende gedwongen behandelingen (vier tot zes maanden) drugsgebruikers te motiveren tot een vrijwillige voortzetting van de behandeling in een reguliere instelling van drugshulpverlening. Deze doelstelling bleek in het algemeen echter onhaalbaar te zijn. In Nederland zijn er ook voorstanders van dergelijke kortdurende gedwongen behandelingen. Op grond van de Duitse en Zweedse ervaringen kan worden geconcludeerd, dat hiermee niet moet worden begonnen.

Tot slot

Uit alle hiervoor besproken gegevens blijkt dat Nederland gedwongen behandeling van verslaafden niet moet invoeren. Dat wil echter niet zeggen dat er in de zeer gevarieerde Nederlandse verslavingshulpverlening geen plaats zou zijn voor een justitiële stok achter de deur. Schorsing en artikel 47 Gevangenismaatregel zijn goede instrumenten om de vrijwillige behandeling te stimuleren. Bovendien zou er verder geëxperimenteerd moeten worden met vrijwillige hulpverlening op drugsvrije afdelingen van Huizen van Bewaring en gevangnissen.

Noten

¹ Verschillende van mijn Duitse gesprekspartners gebruikten deze karakterisering gedurende de interviews.

² Persoonlijke mededeling van mr. H.J. van Vliet, die medio 1986 een onderzoek naar de Berlijnse drugshulpverlening instelde.

³ De kwantitatieve gegevens zijn alle afkomstig van persoonlijke mededelingen van Zweedse overheidsfunctionarissen.

⁴ Persoonlijke mededeling van Drs. M. Hoekstra, die in 1986 in Stockholm een LVM-kliniek voor drugsgebruikers bezocht. De desbetreffende kliniek is inmiddels gesloten.

Literatuurlijst

Alem, V.C.M. van.
De BOPZ en de verslaafde.

Tijdschrift voor alcohol, drugs en andere psychotrope stoffen, 12e jrg., nr. 1, februari 1986, blz. 12-16.

Bartstra, D.

Afkickkontraat.

INFO van de Nederlandse Stichting Ouders van Drugverslaafden, juli 1985, blz. 19-22.

Bericht des Bundesregierung

Bericht des Bundesregierung ber die Erfahrungen mit dem Gesetz zur Neuordnung des Betubungsmittelrecht.

10/843, 29-12-1984.

Burghardt, A. en W. Rasch.

Ausgrenzung der psychisch kranken Straftiter in Sonderkliniken; Ende des Abschiebespiels?

Psychologie und Praxis, nr. 12, 1985, blz. 73-77.

Hendriks, L.

Curatele.

Utrecht, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Utrecht, 1986.

Jongsma, Tj.

Dwangbehandeling.

FZA Kwartaalberichten, maart 1983, blz. 14-19.

Klett, F. E. Hanel en G. Bhringer.

Sekundranalyse deutschsprachiger Katamnesen bei Drogenabhängigen. Suchtgefahren 30e jrg., 1984, blz. 245-265.

Krank oder Kriminell

Krank oder Kriminell? Massregelvollzug in Westfalen-Lippe.

Münster, Landschaftverband Westfalen-Lippe, 1984.

Melchinger, H.

Wissenschaftliche Begleitung der Fachklinik Brauel, Zwischenbericht. Hannover, Institut für Entwicklungsplanung und Strukturfor-

schung GMBH an der Universität Hannover, 1986.

Rasch, W.

Die Unterbringungsvoraussetzungen nach 64 StGB.

Psychologie und Praxis, nr. 13, 1986, blz. 81-87.

Sijes, M.B.

A report on a studytrip on compulsory/non voluntary treatment in the Federal Republic of Germany and Sweden.

Bilthoven, FZA, 1986.

Tschner, K.L.

Forensisch-Psychiatrische Probleme bei der Beurteilung von Drogenkonsumenten.

Neue Juristische Wochenschrift, 12e jrg., maart 1984, blz. 638-642.

Van schrikwekkend incident tot gevestigde routine

De ontwikkeling van behandeling en hulpverlening bij drugsgebruikers in het Nederlandse gevangeniswezen

dr. P.A. Roorda*

Inleiding

Een huisarts leeft in de geruststellende zekerheid, dat achter hem een leger van specialisten klaar staat om in te springen waar de grens van zijn eigen kennis en vaardigheid wordt overschreden. De huisarts die tevens gestichtsarts was, kwam in 1971 voor het eerst te staan voor een situatie waarin dit niet het geval was. Maar niet alleen de arts, ook de verslaafde gedetineerde en staf en personeel van de penitentiaire inrichtingen stonden voor iets geheel nieuws. De verslaafde zag zijn drugsgebruik plotseling onderbroken; de gevreesde onthoudingsverschijnselen kwamen in volle hevigheid op hem af. Directie en personeel van het huis van bewaring kregen te maken met gedetineerden die een extreem beeld van angst en verwarring vertoonden. De gebruikelijke aanpak leek de zaak eerder te verergeren dan te sussen. Het gevolg was paniek bij alle betrokkenen. Deze paniek deed vervolgens alle verschijnselen extra hard aankomen.

Over de behandeling van verslaafden in de buitenwereld bestond wel enige kennis. De verslaafde-die-niet-weg-kon-lopen stelde de arts echter voor geheel nieuwe problemen. Hiervoor moest hij zelf een oplossing vinden, want ervaring om op terug te vallen, toepasbaar in de Nederlandse situatie, bestond nog niet. Bij gebrek aan medisch wetenschappelijke argumenten voor de keuze van een behandelingsmethode, bleven slechts subjectieve, emotionele argumenten over. Elke arts ontwikkelde een werkwijze, die paste bij zijn persoonlijkheid en levensopvatting. Van daaruit probeerde de arts, bijgestaan door de verpleegkundige(n), er het beste van te maken. De behandeling

* De auteur is adviseur verslavingsaangelegenheden bij het DGJD van het Ministerie van Justitie.

van de verslaafden werd in de eerste tijd geheel gezien als een medisch probleem. Vandaar dat van de gestichtsarts werd verwacht dat hij de toon aangaf. De andere disciplines volgden en de ontwikkeling van hun aanpak werd geënt op de medische behandelmethodiek.

Dit alles speelde zich af in de afzonderlijke inrichtingen; in de beginperiode overigens vrijwel uitsluitend in de huizen van bewaring in de randstad. Er was over dit onderwerp vrijwel geen contact tussen de verschillende inrichtingen en evenmin met het departement. Pas toen kort na elkaar twee verslaafde gedetineerden tijdens de detoxificatieperiode waren overleden, kregen de op dit gebied bestaande problemen de aandacht van het departement en in de publieke opinie. Inmiddels was de Interdepartementale Stuurgroep Drugs (ISD) ingesteld. Op het Ministerie van Justitie begon de Werkgroep Inventarisatie Drugsproblemen in de inrichtingen van Justitie, onder leiding van mr. L. Oranje zich in de drugsproblemen te verdiepen.

Na intensieve ambtelijke voorbereiding op de departementen van Justitie, Volksgezondheid en Milieuhygiëne en Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, gebundeld in de ISD, verscheen in 1978 de nota inzake de positie van de zwaarverslaafden. Deze nota werd gevolgd door een brief van de Staatssecretaris van Justitie aan de Tweede Kamer waarin de grondslagen voor een penitentiair drugsbeleid werden uiteengezet. Dat is het beginpunt geweest van een beleidsontwikkeling die nog steeds door gaat, maar die niet fundamenteel van richting is veranderd.

De doelstellingen waren een goede eerste opvang; continuïteit van de hulpverlening, respectievelijk het bevorderen van het leggen van contact met de hulpverlening; een goede opvang na afloop van de detentie. Later kwam daar als doelstelling bij de bestrijding van drugsgebruik binnen de inrichtingen. De nieuwste doelstelling die zich aandient is de optimale benutting van de mogelijkheden van (voorbereiding tot) behandeling tijdens detentie. De ontwikkeling van deze doelstellingen zal in het volgende nader worden uitgewerkt. Ten slotte volgen enige opmerkingen over toekomstige ontwikkelingen.

Opvang en behandeling na binnenkomst

In de inleiding is verklaard wat de oorzaak was van het sterk divergeren van de methoden van behandeling. Deze divergentie leidde tot grote onduidelijkheid bij gedetineerden en later ook in de politiek over wat een verslaafde na arrestatie te wachten stond. Met name over de behandeling van het afkicken met of zonder methadon is verschil van mening ontstaan. Methadon is immers een verslavend middel. Voor een aantal artsen is het voorschrijven daarvan gelijk aan het meewerken aan het voortbestaan van een verslaving en daarom ontoelaatbaar. Deze mening beheerst overigens in tal van Europese landen het drugsbeleid. Andere artsen zien de verslaving als een gegeven. Het voorschrijven van methadon op goede indicatie zal daaraan weinig of niets veranderen. Methadon kan onthoudingsverschijnselen effectief doen verminderen en het voorschrijven ervan sluit aan bij de wijze van behandeling die in de buitenwereld op grote schaal wordt toegepast.

De in de praktijk gehanteerde methoden lopen in feite uiteen van het 'cold turkey', dat wil zeggen het zonder medicijnen afkicken, tot het laten doen van een eigen keus of en hoe zal worden afgekickt, gecombineerd met een duidelijke confrontatie met de gevolgen van elke keus. Tegenover het voordeel van de laatste methodiek, het leggen van de verantwoordelijkheid waar deze hoort, dat wil zeggen bij de verslaafde zelf, staat het nadeel van een zeer grote investering van tijd en aandacht van de zijde van de gestichtsarts. De eerstgenoemde tegengestelde werkwijze – cold turkey – heeft van het begin af aan een aantal aanhangers gehad. Het merendeel van de gestichtsartsen bewoog zich echter tussen beide methoden. Zij meenden dat afkicken bij detentie verplicht moest zijn, maar stonden aan de verslaafde belangrijke inspraak toe over de wijze waarop dit diende te geschieden.

De discussie over deze zaken onder de gestichtsartsen verliep uiterst stroef. Naar aanleiding van de zoveelste vraag in de Tweede Kamer om meer eenheid in de behandeling te brengen en om een betere analyse van de diverse methoden, is een consensus-bijeenkomst voorbereid en gehouden in december 1986. Op deze bijeenkomst bleek het mogelijk om te komen tot een consensus onder de leden van de Vereniging van Gestichtsartsen over procedures en methoden van

behandeling, zonder dat de vrijheid van de artsen om een eigen beleid te voeren wordt aangetast.

De bereikte consensus betreft de totstandkoming van een beleid, waarbij het afkicken als vanzelfsprekend wordt beschouwd en waarbij het gebruik van methadon een belangrijke plaats krijgt toebedeeld. De meningsverschillen, die tot zoveel onduidelijkheid hadden geleid, lijken groter dan ze in werkelijkheid zijn. De detoxificatiebehandeling heeft immers twee aspecten. De medicamenteuze behandeling blijkt hiervan de minst belangrijke te zijn. De bijbehorende begeleiding is van meer belang. Hierover heeft nooit verschil van mening bestaan. Aan deze begeleiding kunnen mensen van verschillende disciplines die met de verslaafde gedetineerde in aanraking komen hun aandeel leveren. Dat gebeurt in alle inrichtingen met grote toewijding.

Het afkicken wordt nu algemeen beschouwd als een voorbijgaand probleem bij een overigens gezonde gedetineerde. Dat probleem maakt dat hij aanvankelijk wellicht medicijnen gebruikt en in de eerste tijd wat ontzien wordt. Maar in principe doet hij zo snel en zo veel mogelijk mee met alle activiteiten waarin het penitentiaire regiem voorziet. Ten aanzien van de eerste opvang van verslaafde gedetineerden bestaan eigenlijk geen beleidsmatige problemen meer.

Continuïteit van de hulpverlening

Het werd al zeer snel duidelijk dat afkicken tijdens een detentie geen enkele garantie gaf voor 'clean' blijven na invrijheidstelling. De hoop dat een slechte afkick-ervaring in de cel een afschrikwekkende functie zou hebben op later drugsgebruik bleek geheel ijdel. Detoxificatie, hoe belangrijk ook, is maar een eerste stap op de weg naar het overwinnen van een verslaving. Juist het feit dat dit in detentie onvrijwillig gebeurt, verkleint de kans op een coöperatieve houding bij de betrokkenen, en daardoor de kans op definitief staken van het drugsgebruik. 'Genezing' van een verslaving tijdens een detentie is niet mogelijk, tenzij de verslaafde hiertoe op eigen kracht gemotiveerd is. Deze motivatie is hoogstens te stimuleren en te ondersteunen, maar nooit af te dwingen.

Zonder genezing of zelfs behandeling van een verslaving als doel te stellen, blijft er nog veel nuttigs over om tijdens een detentie met en voor de verslaafde

te doen. Een aanzienlijk aantal verslaafden heeft bij arrestatie al contact met een of meer vormen uit het zeer gevarieerde aanbod van hulpverlening dat in de buitenwereld beschikbaar is. Vaak is daarbij een persoonlijk relatie met een hulpverlener van essentieel belang. In de brief aan de Tweede Kamer van de Staatssecretaris uit 1987 werd dit belang erkend. Er werden experimenten aangekondigd ter verbetering van de opvang van en de omgang met verslaafde gedetineerden in de huizen van bewaring te Amsterdam en Rotterdam.

De CAD's werden aangewezen om hierin een grote rol te vervullen. Dat externe organisaties – zelfs als dit deels door Justitie gesubsidieerde reclasseringsinstellingen zijn – een werkterrein kregen binnen een penitentiaire inrichting was een novum, waaraan partijen aan beide kanten hebben moeten leren wennen. Het verschil in bouwkundige en andere omstandigheden tussen de huizen van bewaring te Amsterdam en Rotterdam en een verschil in visie van de betrokken CAD's leidde tot een uiteenlopende vormgeving van de experimenten. De nieuwe 'Bijlmerbajes' is verdeeld in aparte paviljoens van 24 plaatsen, die een onderling verschillend regiem mogelijk maken. Het huis van bewaring te Rotterdam is massaler gebouwd, waardoor afgrenzing van een aparte afdeling veel moeilijker is.

In Amsterdam werd in de inkomsttoren Demersluis een apart paviljoen bestemd voor de eerste opvang van verslaafden. Het CAD-team van ongeveer vier personen richt daarop zijn speciale aandacht. Na enkele weken volgde overplaatsing naar een der andere torens. Later ontstond een tweedeling. De eerste verdieping van verslaafden-paviljoen bleef bestemd voor de eerste opvang en voor kort verblijf. De tweede verdieping werd bezet door uit deze eerste opvang geselecteerden, die daar enkele maanden verblijven en met wie een meer therapeutisch gericht regiem wordt uitgevoerd. Tegenover het voordeel van de intensieve eerste opvang staat het nadeel dat het met de beschikbare menskracht niet lukt om de aanvankelijke aandacht gedurende de hele detentie op hetzelfde niveau te houden. Dat gebeurt alleen voor de geselecteerden op de bovenverdieping.

In Rotterdam leende het gebouw zich niet voor een aparte inkomstafdeling. Mede daardoor kwam de nadruk van de activiteiten van het CAD meer te liggen op aandacht in een later stadium van de

detentie. Momenteel bestaat in het huis van bewaring te Rotterdam een duidelijke differentiatie in functie en regiem van de verschillende vleugels. Voor de verslaafden die daarvoor kiezen is een drugsvrije vleugel beschikbaar met een aangepast regiem. In dat regiem zijn verschillende elementen opgenomen, die ontleend zijn aan de therapeutische gemeenschap, zoals een tamelijk grote interne autonomie en een gefaseerde structuur van het regiem. De beginfase is gericht op diagnostiek en informatieverstrekking. Later volgt een differentiatie in personen die meer of minder gemotiveerd lijken om de verslaving te bestrijden.

Bij de best gemotiveerden krijgen de groepsgesprekken een meer therapeutisch karakter. De bedoeling zowel in Amsterdam als in Rotterdam is een sfeer te scheppen waarin de verslavingsproblemen kunnen worden besproken. Dat kan leiden tot een groter inzicht in deze problemen, gevolgd door een meer bewuste keus voor wat na de detentie zal gebeuren.

De Rotterdamse ontwikkeling, dus zonder aparte afdeling, heeft model gestaan voor de aanpak in vele andere penitentiaire inrichtingen die bouwkundig op het Rotterdamse huis van Bewaring lijken. In 1980 hebben zeven CAD's een formatieplaats gekregen voor werk binnen de penitentiaire inrichtingen in het eigen arrondissement. Er bleek groot verschil te zijn in omstandigheden en mogelijkheden in de diverse regio's. Daarom heeft de samenwerking tussen CAD's en penitentiaire inrichtingen verschillende vormen aangenomen, afhankelijk bij voorbeeld van aard en aantal van de penitentiaire inrichtingen in de regio.

Opvang na afloop van de detentie

Voor een aantal verslaafde gedetineerden geldt dat de detentie hen de gelegenheid biedt om over hun toestand na te denken. Dat kan leiden tot plannen om de levenswijze drastisch te veranderen. Dat niet al die plannen worden gerealiseerd is bekend. Maar hoe beter deze plannen worden gestimuleerd en begeleid, des te groter blijkt de kans van slagen. De rechtszaak en de detentiesituatie bieden bovendien de mogelijkheid op verschillende manieren een justitiële stok achter de deur te zetten. De waarde daarvan staat nog steeds niet vast. Er zijn echter aanwijzingen dat voor

sommigen de dreiging van een justitiële sanctie van nut is.

Idealiter gaat een gedetineerde – verslaafd of niet – de deur van een penitentiaire inrichting niet uit zonder een plan voor wat hij of zij daarna gaat doen. Dat lukt natuurlijk lang niet altijd, maar wel vaker dan men denkt. Het plan moet haalbaar en realistisch zijn en zo goed mogelijk voorbereid. Voor verslaafden kan een dergelijk plan betekenen dat voor een behandeling wordt gekozen. Het is gebleken dat opname na of uit een detentie alleen kans van slagen heeft na een goede voorbereiding. Deze voorbereiding betreft allereerst goede informatie over de mogelijkheden en de betekenis van behandeling. Daarnaast is het gewenst om te kunnen ‘oefenen’ in ervaringen zoals die tijdens de opname zijn te verwachten. Aan deze voorbereiding kunnen de meeste in de penitentiaire inrichting werkzame disciplines hun aandeel leveren. Hoewel de CAD's zeker niet het monopolie hebben van de voorbereiding van een goed plan bij ontslag, hebben zij op dit gebied een zeer stimulerende invloed. De diverse behandelinrichtingen tonen zich overigens zeer coöperatief bij het opnemen van (ex)gedetineerden in hun programma.

Bestrijding van drugsgebruik binnen de inrichtingen

In de jaren zeventig is het beleid bij het Gevangeniswezen sterk gericht geweest op de ‘humanisering’ van de gevangenisstraf. Dat bracht met zich mee dat de teugels van beveiliging zo veel mogelijk werden gevierd. De verslaafden, aan wie door de detentie de drugs waren ontnomen, leerden allengs om van deze grotere vrijheid misbruik te maken. Import en handel in drugs namen flink toe. Aanvankelijk vooral in de minder beveiligde inrichtingen, en in de inrichtingen voor langgestraften, maar later ook in de huizen van bewaring nam de beschikbaarheid van drugs zodanig toe, dat de prijs van de heroïne in de inrichting soms nauwelijks hoger is dan de straatprijs.

Bestrijding van dit kwalijke verschijnsel is bijzonder moeilijk. Het beleid dat op bestrijding is gericht staat haaks op het humaniseringsbeleid. Een intensieve controle bedreigt het leefklimaat in de inrichting, vooral ook voor de niet-gebruiker. Een bevredigende oplossing tussen teveel en te weinig controle is moeilijk te vinden. De drugsimport gaat gepaard met

chantage en bedreiging – ook van familie. Ook komt het voor dat een gedetineerde tijdens een gevangenisstraf voor het eerst kennis maakt met drugs, hetgeen na ontslag tot verdergaand gebruik en verslaving kan leiden. Een onderdeel van de gevangenis te 's-Gravenhage is bestemd voor gestraften die op drugsimport zijn betrapt of daarvan, gezien hun voorgeschiedenis, worden verdacht. De wegen waarlangs de drugs de inrichting bereiken zijn echter zo gevarieerd dat een overwinning op dit probleem vooralsnog niet kan worden behaald.

De invoering van verplichte urinecontroles op drugs wordt momenteel overwogen. Hiervan kan enige preventieve werking uitgaan. Maar er is slechts sprake van een indirect verband tussen de import en de uitslag van een urinecontrole, zodat hiervan zeker niet teveel kan worden verwacht.

Drugsvrije regimes

In een toenemend aantal inrichtingen worden drugsvrije regimes toegepast. Dat varieert van een individuele afspraak tot drugsvrijheid, gekoppeld aan urinecontrole, tot drugsvrije afdelingen of zelfs (dependances van) gevangenissen. De toegang daartoe is uitsluitend uit vrije wil. Toegang betekent dan wel het accepteren van een totaal pakket aan voorwaarden, waarvan urinecontrole een onderdeel is. Het bestaan van een drugsvrije afdeling betekent uiteraard niet dat daar buiten drugsgebruik niet wordt bestreden. Dat gebeurt dan echter zonder controlemaatregelen met daaraan gekoppelde sancties.

Toetreden tot een drugsvrij regime geeft bescherming tegen het aanbod van illegale drugs, zowel voor gemotiveerde (ex-)verslaafden als voor mensen die niets met drugs te maken willen hebben. Helaas zijn er slechts weinig inrichtingen bouwkundig ideaal voor het opzetten van een drugsvrije afdeling. Er moet dan eigenlijk een volkomen afscheiding zijn van de rest van de inrichting, hetgeen praktisch vrijwel niet is te realiseren. Daarom zal men soms met minder genoegen moeten nemen, zoals de voorwaarde van drugsvrijheid voor deelname aan groepsgesprekken of iets dergelijks.

Behandeling binnen de penitentiaire inrichting

Een compleet programma om tijdens detentie een

verslaving te behandelen is principieel niet bestaanbaar. Het overwinnen van een verslaving vraagt voornamelijk het leren omgaan met keuzemogelijkheden, die er tijdens detentie nu eenmaal weinig zijn. Dwangopname is mogelijk, dwangbehandeling niet. Het instellen van een contract waarbij (tijdelijk) afstand wordt gedaan van bewegingsvrijheid is in strijd met de rechten van de mens en methodisch niet uitvoerbaar. Dat betekent niet dat een gedetineerde verslaafde niet behandeld zou kunnen worden als hij daar zelf voor kiest. Het is weliswaar niet de taak van 'gevangeniswezen' om mensen te behandelen en zeker niet om ze op te nemen ter behandeling, maar er is niets op tegen dat gevangeniswezen anderen de gelegenheid geeft om gedetineerden te behandelen. Op ander vlak – medisch, tandheelkundig, psychiatrisch – gebeurt dit altijd al. Voor de behandeling van verslaafden is – als ze om strafrechtelijke redenen toch in een inrichting verblijven – veel gelegenheid.

Een behandeling behoort dan gericht te zijn op het opwekken en stimuleren van motivatie tot (voortzetting van) behandeling na afloop van de detentie. Dit is niet goed mogelijk zonder toepassing van therapeutische technieken, individueel en vooral groepsgewijs, die de betrokkene aan den lijve doen voelen waar het om begonnen is. Dan alleen is een bewuste en verantwoorde keus voor toekomstige behandeling mogelijk, met daarmee een kleinere kans van mislukking. Een behandeling tijdens detentie zal na ontslag of op het eind van de detentie in een behandelingprogramma in de buitenwereld moeten worden voortgezet en voltooid. Met name de CAD-teams die in de grotere huizen van bewaring werkzaam zijn, dringen – waarschijnlijk terecht – aan op een uitbreiding van hun mogelijkheden tot behandeling.

Meer in het algemeen geldt dat bij het opzetten van de experimenten te Amsterdam en Rotterdam al snel het belang werd ingezien van scholing van het executieve personeel wat betreft de omgang met verslaafden. Daarbij is een cursusprogramma ontwikkeld, dat met weinig aanpassing geschikt is te maken voor tal van doelgroepen binnen het penitentiaire personeel. Dat de omgang met de verslaafde gedetineerden van schikwekkend incident tot gevestigde routine is geworden, komt niet in de laatste plaats door de aandacht die aan kennis en vaardigheid van het personeel op dit gebied is besteed.

Toekomstige ontwikkelingen

Voortzetting van het vigerende beleid heeft tot gevolg dat een aantal nieuwe ontwikkelingen zijn te verwachten. Deels zullen die een min of meer experimenteel karakter hebben. De belangrijkste zijn de opzet en verdere ontwikkeling van drugvrije regimens, de toepassing van vrijwillige en verplichte urinecontrole en het stichten van een inrichting voor verslaafde 'zelfmelders', dat wil zeggen personen die zonder voorafgaand voorarrest een gevangenisstraf moeten uitzitten.

Drugsvrije regimes

Het is, zoals eerder gesteld, bouwkundig maar zelden mogelijk om een drugsvrij regiem in te richten op een geheel geïsoleerde afdeling van een gevangenis of huis van bewaring. Daarom zullen allerlei varianten moeten worden ontwikkeld waarbij de – zelf gekozen – drugsvrijheid zich moet afspelen in het kader van het totale regiem van een inrichting. Te denken valt aan drugsvrijheid, inclusief urinecontrole, als voorwaarde voor bij voorbeeld deelname aan bepaalde groeps gesprekken, of voor toelating tot een bepaald werkobject. Ook zullen de mogelijkheden moeten worden bestudeerd om te komen tot een specifiek regiem voor een drugsvrije afdeling, dat aantrekkelijk genoeg is om de keuze voor dat regiem positief te beïnvloeden, zonder dat onrechtvaardige verschillen ontstaan met het regiem voor anderen.

Urinecontrole

Het maakt groot verschil of men urinecontrole op drugs uitvoert als vrijwillig aanvaarde voorwaarde, of deze als verplichting oplegt. In het eerste geval kan op een redelijke medewerking worden gerekend. Verplichte controle daarentegen is in hoge mate fraudegevoelig en geeft aanleiding tot allerlei vormen van ontduiking. Toch is het waarschijnlijk dat een verstandig uitgevoerde verplichte controle een zekere preventieve werking kan hebben op illegaal drugsgebruik. Het ligt in de bedoeling hiermee meer ervaring op te doen.

Verslaafde zelfmelders

De uitvoering van een bij 'lopend vonnis' opgelegde gevangenisstraf gebeurt na een oproep tot melding bij een daartoe bestemde gevangenis. Deze gevangenis hebben een lage graad van beveiliging. De straffen

zijn doorgaans kort en de mogelijkheid tot intensief contact met de gedetineerde is veel minder dan in een huis van bewaring of gevangenis voor langgestraften. Het blijkt dan ook nauwelijks mogelijk in de half-open inrichtingen meer dan het minimum te doen voor de opvang van verslaafden onder de zelfmelders. Er wordt een plan voorbereid om te komen tot drugsvrij centrum voor zelfmelders, waarvoor gekozen kan worden na het ontvangen van de oproep tot ondergaan van de straf. Toelating tot de centrum impliceert verplicht afkicken en urine-controle. Het regiem in het centrum zal zo worden aangepast dat het zo veel mogelijk aansluit op de mogelijkheid tot (voortzetten van) behandeling na de detentie.

Drugs in detentie

drs. M. Grapendaal*

Inleiding

In (vrijwel) alle publikaties of andersoortige bespiegelingen omtrent het Nederlandse gevangeniswezen heeft – naast plaatstekort, personeelsgebrek en ontvluchtelingen – drugsgebruik in de inrichtingen een prominente plaats. Daarbij wordt veelal (impliciet) uitgegaan van de evidente verwerpelijkheid ervan. Het officiële beleid is overduidelijk, laat daar geen twijfel over bestaan: gebruik van illegale drugs is niet toegestaan en er staat een breed scala aan repressieve sancties ter beschikking om dit te benadrukken. Niettemin wordt de alledaagse praktijk wel eens uit het oog verloren, als met verbazing – en vaker verontwaardiging – geconstateerd wordt dat het mogelijk is in 'onze' penitentiaire inrichtingen drugs te gebruiken; onmiddellijk wordt daaraan de vraag gekoppeld welke mogelijkheden aangewend kunnen worden om gebruik uit te bannen. Het pleit voor Gevangeniswezen dat aan de talloze voor de hand liggende suggesties terzake voorbijgegaan wordt en dat een menselijke en beheerste benadering blijft prevaleren. Aan de dilemma's die hierdoor veroorzaakt worden, de paradoxen, de 'werkvloerproblemen' en mogelijke oplossingen daarvan is de hoofdmoot van dit artikel gewijd. Voorafgaand wordt een aantal cijfers en andere prealabelen gepresenteerd.

De informatie waarop een en ander gestoeld is, werd ontleend aan de periode die de auteur dezes doorbracht in drie gevangenissen in verband met een recent WODC-onderzoek naar de gedetineerdencultuur (In dynamisch evenwicht; nog te publiceren, waarschijnlijk in 1987) en een onderzoek naar de voorgenomen regiemsdifferentiatie in het Rotterdamse Huis van Bewaring.

* De auteur is als onderzoeker verbonden aan het WODC.

Enkele cijfers omtrent drugsgebruik voorafgaand aan de detentie

Als echo van maatschappelijke ontwikkelingen, begint in de jaren zeventig het aantal drugsgebruikers en -verslaafden in Nederlandse penitentiaire inrichtingen sterk te stijgen. Ging het tot dan toe om een betrekkelijk marginaal groepje morfine-, LSD-, en cannabisgebruikers, daarna doet ook de heroineverslaafde zijn onvermoede intrede. In 1971 meldt Wisse dat de Huizen van Bewaring, gerekend over een periode van een half jaar, hooguit 400 gebruikers van illegale hard-drugs en/of cannabis binnen hun muren hadden. Herberekeningen op Wisses cijfers laten zien dat op jaarbasis (ongeveer 13000 insluitingen) 3,5% van de gedetineerden voorafgaand aan hun detentie met een zodanige frequentie hard-drugs gebruikte, dat zij als verslaafd aangemerkt kunnen worden.

Enkele jaren later schatten Cozijn en van Dijk (1978) dat er al ruim 1000 hard-drugsgebruikers in de HvB's verkeren (op jaarbasis ongeveer 13%) en in een recent onderzoek komt men tot de onthutsende conclusie dat het percentage hard-drugsverslaafden in het Rotterdamse HvB op 40 ligt (Grapendaal e.a. 1985). Secundaire analyses laten zien dat dit waarschijnlijk een onderschatting is. Als het aantal infrequente gebruikers en de consumenten van uitsluitend cannabis hierbij worden opgeteld, naderen we de 70% gebruikers van een of andere drug. Aangenomen moet worden dat dit voor alle randstedelijke HvB's geldt. Landelijk gezien ligt dit cijfer vermoedelijk lager, maar precieze gegevens hierover ontbreken. Duidelijk is echter dat vooral de laatste 7 jaar het aandeel van verslaafden in de bevolking van de HvB's explosief is gestegen. Behalve in de HvB's treffen we drugsgebruikers vanzelfsprekend ook aan in de Nederlandse gevangenissen. Rook (1982) berekent voor de inrichtingen voor langgestraften een percentage hard-drugsgebruikers van 30, ook hierbij wordt aangetekend dat dit waarschijnlijk een te lage schatting is. Kommer e.a. (1986) registreren in de zelfmeldersinrichtingen rond de 20% verslaafden¹.

Een laatste, enigszins alarmerende ontwikkeling betreft het gebruik van het slaapmiddel Rohypnol. Uit de inrichtingen komen steeds meer geluiden over een toename van dit gebruik dat gepaard gaat met verschillende ongecontroleerde verschijnselen. Ongeremde razernij is hiervan het meest verontrusten-

de. Van de bekend geworden gevallen van dergelijk gedrag had een groot deel Rohypnol geslikt². Deze greep uit divers onderzoek maakt duidelijk dat inmiddels een niet onaanzienlijk deel van de penitentiaire populatie als verslaafd aangemerkt kan worden en hoewel hun aantal zich nu lijkt te stabiliseren, zijn er geen aanwijzingen dat dit aantal in de nabije toekomst (veel) lager zal worden.

De tot nu toe gepresenteerde cijfers geven enig inzicht in de aantallen gebruikers in penitentiaire inrichtingen. Buiten beschouwing is gelaten hoe de groep gebruikers is samengesteld in termen van bepaalde achtergrondgegevens. Een aantal van deze kenmerken zal hier de revue passeren. Een eerste kenmerk betreft de culturele achtergrond van de betrokken gedetineerden. De laatste jaren zien we een toename van Surinaamse/Antilliaanse gebruikers. Hoewel deze groep absoluut gesproken een minderheid vormt in de inrichtingen (20-25%), maken zij tussen 35 en 45% uit van de groep gebruikers en houden daarmee de verdeling Nederlandse en Surinaamse/Antilliaanse gebruikers in evenwicht. Hieruit volgt tevens dat gedetineerden uit de traditionele gastarbeiderslanden (Turkije, Marokko en Tunesië) nauwelijks vertegenwoordigd zijn in de groep gebruikers. Deze verhoudingen zijn vooral van belang voor het aanbod van hulpverleningsmogelijkheden. In het Rotterdamse HvB bleek bijvoorbeeld dat alleen Nederlandse verslaafden gebruik maakten van het CAD-groeps-werk; Surinaamse gedetineerden en anderen namen hoegenaamd geen deel. Nadat een groep gestart werd die specifiek was toegesneden op Surinaamse behoeften en gewoonten onder leiding van een Surinaamse groepswerker, participeerde ruim 50%.

Een tweede kenmerk is de gemiddelde leeftijd van gebruikers. In het algemeen ligt deze lager dan van niet-gebruikers: rond de 25 jaar voor verslaafden en rond de 30 jaar voor niet-verslaafden. Ook binnen de groep van zware gebruikers treffen we verschillen aan die gekoppeld zijn aan de culturele achtergrond. Zo is de Surinaamse gebruiker aanmerkelijk jonger dan zijn Nederlandse lotgenoot.

Over het algemeen betreft het delict waarvoor men veroordeeld is of waarvan men verdacht wordt, een vermogens- of opiumwetdelict. Agressieve delicten treft men relatief weinig aan onder de gebruikers. Als we dus een karakteristiek van de groep gebruikers moeten geven dan zien we dat de groep gelijkelijk

opgedeeld is in Nederlanders en Surinamers met een enkele buitenlander ertussen, dat de leeftijd van de gebruikers lager ligt dan van de overige gedetineerden, dat de Surinaamse gebruikers jonger zijn dan de Nederlandse gebruikers en dat ze overwegend verdacht worden van of veroordeeld zijn wegens een vermogens- of opiumwettelijk delict.

Bij de presentatie van de cijfers over de aantallen gebruikers in de inrichtingen gaat het steeds om gebruik voorafgaand aan de detentie. In strikte zin is dit voorafgaande gebruik geen zorg voor de inrichtingen, ware het niet dat een deel van de gebruikers pogingen in het werk stelt hun gewoonte tijdens de detentie voort te zetten. De aandacht in recent onderzoek gaat voornamelijk uit naar hard-drugsgebruik; het cannabisgebruik neemt een wat ondergeschikte positie in. Enerzijds wordt dit veroorzaakt door de toenemende tolerantie ten opzichte van cannabis, anderzijds worden de problemen die samenhangen met hard-drugsgebruik veel pregnanter ervaren en ook als ernstiger gekwalificeerd. Niettemin is er voldoende reden om ook het cannabisgebruik tijdens de detentie aan de orde te stellen, al was het alleen maar omdat de groep gebruikers te groot is om aan voorbij te gaan.

Voor daartoe over te gaan moeten echter enkele zinsneden gewijd worden aan de vraag hoe het komt dat zich überhaupt illegale drugs van welke soort dan ook in de penitentiaire inrichtingen bevinden. Bekend geworden smokkelmanieren zijn onder andere het verwisselen van schoeisel tijdens bezoeken, het met de mond doorgeven bij het kussen, verbergen onder de postzegels van brieven, laten inblikken en versturen als Sinterklaassurprise, via legaal in te voeren artikelen als radio's, cassettebandjes, fruit, op een afgesproken plaats over de muur werpen, met een katapultmechanisme vanuit de cel een verzwaard lijtje over de muur schieten, een kinderkaart van het 'neefje' van de gedetineerde aan 'oom' met mechaniek dat bij nadere beschouwing gevuld is met een wit poeder, een gevuld condoom rectaal verborgen bij een van verlof terugkerende gedetineerde. Men is vindingrijk, vindingrijker vaak dan het personeel.

In beginsel is het mogelijk met de ter beschikking staande middelen een inrichting zodanig van de buitenwereld af te sluiten dat niets ongeoorloofds de gedetineerden bereikt. De tol die daarvoor betaald moet worden in termen van controle, beknotting,

personele inzet en financiën is echter dermate hoog dat het middel ernstiger is dan de kwaal. De gevolgen van een totale 'drooglegging' staan haaks op een van de belangrijkste beleidsuitgangspunten die het Nederlandse gevangeniswezen kent, namelijk een humane tenuitvoerlegging van de straf. We zullen dus moeten leren leven en omgaan met de aanwezigheid van illegale drugs in de huizen van bewaring en gevangenissen. Dat neemt echter niet weg dat de inrichtingen zich voor een dilemma geplaatst zien, dat op vele momenten voelbaar is. Dit dilemma bestaat hierin dat het bezit en gebruik van drugs verboden is, maar dat om redenen van regimaire aard de aanwezigheid ervan niet uit te sluiten is en gebruik van cannabis soms wordt getolereerd. De problemen die met de aanwezigheid en gebruik van cannabisproducten samenhangen, verschillen van de verschijnselen rond heroïnegebruik.³ In het hiernavolgende zal daar nader op ingegaan worden.

Cannabisgebruik tijdens detentie

Hoeveel van de cannabisgebruikers in de inrichting doorgaan met hun gewoonte, staat niet vast. Om voor de hand liggende redenen onttrekt zich dat goeddeels aan de waarneming. Een niet op harde cijfers gestoelde, maar niettemin gefundeerde indruk doet vermoeden dat vrijwel iedere gebruiker kans ziet zijn gebruik op verlaagd niveau voort te zetten. Dat cannabisgebruik zich als een besmettelijke kwaal ook onder aanvankelijke niet-gebruikers zou verspreiden, is een hardnekkig gerucht dat regelmatig de kop opsteekt maar geenszins ondersteuning vindt in observaties en/of cijfers. De voornaamste reden bestaat uit het feit dat er nauwelijks genoeg is om de reguliere rokers op z'n tijd van een joint te voorzien, laat staan dat er gedeeld wordt met niet-gebruikers. Om redenen van geldelijk gewin is het 'pushen' van cannabis nauwelijks het overwegen waard; de gedetineerden beschikken over het algemeen over weinig contanten. Een derde reden is dat de cannabisgebruikers een tamelijk eenzelvige groep vormen waar een buitenstaander moeilijk inkomt.

Het feitelijke probleem met betrekking tot cannabisgebruik laat zich beschrijven in orde- en beheersbaarheidstermen; het gebruik van (soft-)drugs is domweg verboden en van de inrichtingen worden maatregelen

verwacht die dit verbod effectueren. Het zou op z'n minst wat merkwaardig zijn als juist Justitie in haar inrichtingen een *officieel* gedoogbeleid zou voeren. Daarnaast zou het ongelimiteerd toestaan van cannabisgebruik gemakkelijk kunnen leiden tot een onbeheersbare situatie: het 'stoned' rondlopen van grote delen van de bevolking, kan niet alleen gevaar opleveren (arbeid, activiteiten), het kan ook de mogelijkheden blokkeren tot het voeren van een beleid dat meer wil bereiken dan alleen het ongestoord tenuitvoerleggen van de straf.

In hun algemeenheid worden deze argumenten weliswaar onderschreven door het executieve personeel. De paradox is echter dat juist uit beheersbaarheidsmotieven sommige bewaarders het roken van cannabis door de vingers zien, of er in ieder geval voor zorgen niet in de buurt te zijn als het plaatsvindt. Voorwaarde daarbij is dat de gedetineerden niet provoceren en hen ook de gelegenheid bieden het gebruik te negeren. Andere bewaarders daarentegen hebben een zeker fanatisme ontwikkeld in het opsporen van gebruik en bezit ervan. In een gesloten systeem als een penitentiaire inrichting is, hebben zowel de 'rekkelijken' (of 'Sinterklazen' zoals ze in de inrichting genoemd worden) als de 'preciezen' ('Zwarte Pieten') een functie in het bereiken en handhaven van een soort natuurlijk evenwicht. Het bij voortdurend door iedereen controleren, zoeken, bestraffen en jagen zou de spanning al snel tot onaanvaardbare hoogten doen stijgen; de 'rekkelijken' spelen in deze functionalistische benadering de rol van veiligheidsventiel, terwijl de 'preciezen' ervoor zorgen dat de zaken niet uit de hand lopen. Over deze tweedeling doen tal van anekdotes de ronde, waarvan de volgende twee wellicht het meest saillant zijn.

De eerste anekdote betreft een (zeer) rekkelijke bewaarder. Een opgewonden gedetineerde komt hevig verontwaardigd en tot in z'n ziel getroffen aan deze bewaarder vertellen dat 'die junks z'n stuff' hebben gestolen. Op de vraag van de bewaarder of hij wel goed gezocht heeft, antwoordt hij dat hij alles op de kop heeft gezet maar niets kan vinden. Aangekomen bij de cel treft de bewaarder inderdaad een onbeschrijflijke chaos aan. Na enig zoeken op de meest gebruikte bergplaatsen voor contrabande, vindt de bewaarder het vermiste. Met een vaderlijk schouderklopje en de woorden dat hij beter moet onthouden waar hij zijn spullen verstopt, verlaat de bewaarder de

cel, een tevreden gedetineerde achterlatend. Een tegenovergesteld beeld komt naar voren uit het voorbeeld van een (zeer) precieze bewaarder, die er in de avond- en nachtdiensten een gewoonte van maakt om op zijn knieën aan de kier onder de celdeur te snuiven, of zich op de daken van de paviljoens te begeven en aan de ventilatiekokers van de cellen te ruiken op zoek naar verdachte geuren.

Deze diametrale handelwijzen beperken zich niet alleen tot het cannabisgebruik: de Sinterklazen zijn over het algemeen soepeler in de regeltoepassing en reduceren het 'cannabisprobleem' tot dezelfde proporties als de regels rond het niet de voeten op tafel leggen en het niet aan de tv komen. Zij legitimeren hun opvatting over de regelhandhaving met het argument dat in de vrije maatschappij het gebruik de facto is toegestaan. Tevens wordt gerefereerd aan het adagium uit de jaren zestig: 'een tevreden roker is geen onruststoker'. De Zwarte Pieten zijn fanatiek in het achterhalen van alle regelovertradingen en doen er ten aanzien van cannabis (en andere drugs) een schepje bovenop.

Afgezien van de functionalistische verklaring voor het bestaan van uiteenlopende handelwijzen, leveren de tegenstellingen onder de bewaarders in de dagelijkse praktijk van het werk de nodige problemen op. De beide groepen werken niet graag met elkaar samen in een team. Een Sinterklaas wordt al gauw een 'softie' genoemd, en een Zwarte Piet is een dienstklopper. De leden van de groepen hebben vaak het gevoel dat ze de fouten van anderen moeten herstellen. Er ontstaat ook soms een dubbelzinnigheid in het handelen van een en dezelfde bewaarder: de ene keer staat hij een verzoek toe of ziet iets door de vingers, de andere keer reageert hij negatief of schrijft een rapport, al naar gelang de categorie waartoe de dienstdoende hoofdbewaarder behoort. De oorzaak voor de tegenstellingen moet dus niet zozeer gezocht worden in het cannabisgebruik op zich, alswel op het gebied van de regelgeving in het algemeen.

Het cannabisgebruik heeft diverse functies voor (althans een deel van) de gedetineerden. In de eerste plaats moet hierbij gedacht worden aan de symbolische waarde: het roken van een joint is een (tamelijk onschuldige) vorm van verzet tegen de door regels beheerste penitentiaire inrichting. De wetenschap dat het gebruiken ervan verboden is maar door sommige

bewaarders (dat verschilt van inrichting tot inrichting) oogluikend wordt toegestaan, geeft een gevoel van overwinning en autonomie dat anderszins moeilijk te verkrijgen valt. Ten tweede wordt cannabis door velen gebruikt om de moeilijke avonduren door te komen; op die momenten werkt het als tranquillizer. Tenslotte is gebruik een sociaal bindmiddel: het maakt het voor gebruikende nieuwelingen gemakkelijker om aansluiting te vinden bij de gedetineerdengemeenschap. Het roken is bij uitstek een sociaal gebeuren: bij herhaling heb ik meegemaakt dat de trotse bezitter van een binnengesmokkeld klontje zijn companen hiervan op de hoogte stelde met de uitnodiging het gezamenlijk te nuttigen op de daartoe gebruikelijke plaats. De nevenfunctie van het op deze manier gebruiken is dat de groepsband versterkt wordt.

Als gedacht wordt aan een mogelijke herformulering van het penitentiaire beleid terzake, lijkt het verstandig eerst stil te staan bij de vraag of het noodzakelijk is dat er een ander beleid komt. Een dergelijk ander beleid zal ongetwijfeld repressiever zijn dan het huidige; een toleranter beleid is, gegeven de redenen die hierboven aan de orde zijn gekomen, onwaarschijnlijk. De huidige situatie (een verbod met een officieus gedogen op momenten die dat toelaten) levert geen noemenswaardige problemen op; het gebruik is beheersbaar en zowel het publiek als de politiek is tevreden omdat aangetoond kan worden dat het verboden is. De symbolische verzetswaarde blijft aanwezig en voorkomen wordt dat gedetineerden hun toevlucht nemen tot minder milde middelen; een tevreden roker is inderdaad geen onruststoker. Het enige probleem dat gesignaleerd is, heeft betrekking op tegengestelde handelwijzen onder bewarend personeel. We hebben al gezien dat dit probleem zich niet beperkt tot het cannabisgebruik maar zich uitstrekt tot regelgeving in algemene zin. Het cannabisgebruik dient niet te worden gezien als geïsoleerd probleem, waar geïsoleerde maatregelen op los gelaten dienen te worden. Beter is een genuanceerde benadering ervan, als slechts een stukje in de complexe legpuzzel die de gevangenisgemeenschap is. Een belangrijk element daarin – en misschien wel voorwaarde – is deelname van inrichtingszijde aan de vormgeving van een coherent beleid terzake. Te vaak wordt beleid als oekaze aan de inrichtingen medegedeeld, zonder dat pogingen worden ondernomen om een ondersteu-

ning daarvoor te vinden in de inrichtingen, noch bij de directie en staf noch bij het executieve personeel.

Heroïnegebruik tijdens de detentie

De cijfers omtrent heroïnegebruik tijdens de gevangenschap laten een verre van consistent beeld zien. Niet alleen verschillen de resultaten per onderzoek, ook vallen de forse verschillen tussen de diverse inrichtingen op. Voor een deel wordt dat veroorzaakt door de gebruikte registratiemethoden, voor een ander deel is de geheimzinnigheid rond heroïnegebruik veel sterker dan rond cannabisgebruik. Noch de medische diensten of andere hulpverleners in de inrichtingen, noch onderzoekers slagen erin eenduiding de omvang van het gebruik tijdens de detentie vast te stellen. Wel kan gezegd worden dat de hoeveelheid beschikbare heroïne in vergelijking met het aanbod op straat gering is; alarmerende berichten in de (boulevard)pers ten spijt. De beschikbaarheid verloopt in golfbewegingen: nu eens is er een relatief ruim aanbod, dan weer is er niets binnen.

Meestal is in een inrichting wel te merken wanneer men er in geslaagd is een hoeveelheid binnen te smokkelen. De verslaafden vertonen een opmerkelijke activiteit, rond de cel van (vermoedelijk) welgestelde gedetineerden is het een komen en gaan, celinventarissen verwisselen van eigenaar en alom worden diensten aangeboden in ruil voor geld: men is op zoek naar middelen om een 'flash(je)' te kunnen bekostigen. Als het slechts om een gerucht blijkt te gaan, heerst er bittere teleurstelling. Pogingen om de transacties ongedaan te maken zijn bij voorbaat tot mislukking gedoemd. Op deze manier zijn niet-gebruikers voor dumprijzen aan relatief waardevolle goederen gekomen.

Het idee dat de gedetineerdenpopulatie een aantrekkelijke afzetmarkt is voor dealers en pushers, moet als onzin van de hand worden gewezen. In de eerste plaats moet daarvoor veel geld in omloop zijn, het gaat dan niet om honderden, maar om duizenden guldens. Het is al eens gezegd: dat geld is over het algemeen niet voorradig, de meeste gedetineerden zijn arm. Ten tweede wordt er een actief beleid gevoerd om heroïne te weren. De binnenkomst van heroïne in die mate dat de verslaafden op de oude voet in hun 'habit' kunnen voorzien, is door de controle zo goed

als onmogelijk. Als er al eens iets binnenkomt, dan is dat afkomstig van familie en vrienden en zeker niet zoveel dat er een actief en permanent dealerschap van kan worden opgezet.

Niettemin leveren de hard-drugs die wel binnenkomen, voldoende problemen op om het gebruik als ernstig te kenmerken. De hele cultuur rond heroïnegebruik is veel harder en scherper dan rond hashgebruik. Verslaafden zijn bij voortdoring op zoek naar hun dope, proberen geld los te peuteren of goederen te slijten, worden verdacht (en soms terecht) van diefstal, zeuren om methadon en zijn bereid allerlei diensten te verlenen als deze op de korte of langere termijn het uitzicht op gebruik vergroten; als uitvloeisel hiervan doen zich soms 'meester-slaaf' verhoudingen voor, waarbij de slaaf tal van klusjes voor de meester opknapt, variërend van de cel opruimen tot het beslechten van een conflict. Zijn de cannabisgebruikers bereid met elkaar te delen en zo een aangenaam samenzijn te bevorderen, onder heroïneverslaafden is hier nauwelijks sprake van; gebruiken is een eenzaam en paranoïde gebeuren, relaties met medegegedetineerden zijn uitsluitend instrumenteel, de zoektocht naar dope is hectisch en het vooruitzicht van een 'cold turkey', doet velen in een staat van bijna-paniek geraken.

Het hard-drugsgebruik drukt door deze verschijnselen bij vlagen een onevenredig stevig stempel op het reilen en zeilen in de bajes. Het beleid is overduidelijk: een ieder die betraapt wordt op het gebruik of bezit van hard-drugs wordt bestraft en overgeplaatst. Dit beleid wordt door een ieder ook onderschreven en ondersteund. Over de disciplinaire benadering van hard-drugsgebruik bestaat in hoge mate overeenstemming. De, laten we zeggen, curatieve benadering – het behandelen van verslaafden – vertoont per inrichting grote verschillen. Vooropgesteld moet worden dat het probleem – ditmaal zonder aanhalingstekens – zich vooral voordoet in huizen van bewaring. In de eerste plaats zitten daar de grootste aantallen verslaafden. In de tweede plaats zijn de onthoudingsverschijnselen daar het meest acuut omdat de bewoners direct uit de vrije maatschappij afkomstig zijn, dus van de ene op de andere dag zonder dope zitten en de weg (nog) niet weten om eraan te komen, als het al aanwezig is. In alle HvB's en gevangenissen bestaat de mogelijkheid om methadon te verschaffen in geval zich ontwenningverschijnselen voordoen. De beschikbare cijfers laten zien dat het overgrote deel van de verslaafden hiervan

gebruik maakt of heeft gemaakt (Grapendaal e.a., 1985; Meyboom, 1985).

Daarnaast kennen diverse HvB's een permanente aanwezigheid van medewerkers van het Consultatiebureau voor alcohol en drugs (CAD). Het CAD neemt de meer therapeutische behandeling van verslaafden voor haar rekening. In weer andere inrichtingen wordt gewerkt met drugsvrije afdelingen, die niet toegankelijk zijn voor anderen dan de bewoners ervan. Tenslotte bestaat de mogelijkheid om verslaafde gedetineerden op grond van artikel 47 van de Beginselenwet te plaatsen in een behandelinrichting. Van deze laatste mogelijkheid wordt slechts sporadisch gebruik gemaakt.

Het probleem doet zich dus voor op twee niveaus: tussen gedetineerden onderling (exploitatie, voor niet-gebruikers een voortdurende confrontatie met dope en financiën zoekende verslaafden, voor hen die serieus willen afkicken de verleiding van aanwezige heroïne) en op organisatieniveau (controle en veiligheidsmaatregelen, beleid dat niet echt vruchten afwerpt, aanzienlijke financiële offers voor behandeling, druk op en demotivatie van bewarend personeel wier opleiding niet zodanig is dat een adequate benadering gegarandeerd is).

Wat zijn nu de beleidsalternatieven met betrekking tot hard-drugsverslaafden in detentie? De huidige situatie steunt op drie pijlers: tegengaan van invoer, bestrijden van onthoudingsverschijnselen en in sommige inrichtingen (psychotherapeutische) behandeling van verslaafden c.q. drugsvrije afdelingen. Het succes van dit beleid is twijfelachtig. Niet alleen blijkt het telkens weer een onmogelijke opgave te zijn de inrichtingen 'clean' te houden (gegeven het primaat dat terecht gelegd wordt bij een humane en leefbare inrichting), ook recidiveren veel verslaafden waardoor een deel ervan, even verslaafd als voorheen, tot de vaste gasten van het HvB behoort.

Een aantal opties moet als irreëel van de hand worden gewezen. De suggestie om alle verslaafden in één grote waterdichte inrichting (het liefst op een eiland) op te bergen, behoort daartoe, evenals het op dit moment serieus in overweging geven van een gereguleerde verstrekking aan verslaafden in penitentiaire inrichtingen. Een wel realistisch alternatief is moeilijk te geven. Belangrijk is in ieder geval dat – indien behandeling voorop staat – de motivatie van gedetineerden en behandelingsmodaliteiten verbeterd

en uitgebreid worden. Het gebeurt mijns inziens te vaak dat de behandeling uitsluitend gestoeld is op een aflopende dosis methadon, zonder dat dit ingebed wordt in een verdergaande begeleiding van verslaafden.

Een eerste vereiste daartoe is een planmatige aanpak, waarin de diverse mogelijkheden geïntegreerd worden. Het bestrijden van symptomen is slechts een van die mogelijkheden. Daarnaast, en dat is waarschijnlijk het meest moeilijk te verwezenlijken, zou er enige continuïteit in de hulpverlening en bestaansalternatieven voor de periode na de detentie gewaarborgd moeten worden. Veelal is de op vrije voeten komende gebruiker aangewezen op de oude scene en zet de eventueel op gang gekomen hulpverlening niet door. De gevolgen laten zich in dat geval niet moeilijk raden.

Noten

¹ Hoewel het verklaren van de verschillen in percentages tussen de soorten inrichtingen niet tot de oogmerken van dit artikel behoort, kan er wel over gezegd worden dat die enerzijds gezocht moeten worden in beslissingen van het OM t.a.v. de selectie van veroordeelden die een lopend vonnis krijgen en daardoor in aanmerking komen voor een zelfmeldersinrichting en anderzijds dat de gemiddeld wat kortere straf tijd van verslaafden er aan bijdraagt dat een deel van hen de straf in het HvB uitzit en niet in het gevangenis circuit terecht komt.

² Een korte toelichting hierop werd gegeven door L.H. Erkelens in een voordracht op het Duits-Nederlandse Juristen seminar te Den Haag op 9-12-86. Zie ook een notitie van dr. P.A. Roorda: Rohypnol, een harddrug. Febr. 86 (1.86.097/1-2)

³ Beide drugs zijn 'downers', de 'uppers' (pep en cocaine b.v.) zijn niet populair omdat je je 'er meer van bewust wordt dat je vastzit' hashish en/of heroïne verzachten dit besef.

Literatuurlijst

- Cozijn C. en J.J.M. van Dijk**
Harddruggebruikers in de Huizen van Bewaring.
's-Gravenhage, WODC, 1978.
- Gevangeniswezen**
Gevangeniswezen, enkele probleem-categorieën.
Justitiële Verkenningen, nr. 8, 1980.
- Grapendaal M., B. van der Linden en A. Rook**
Regiem in ontwikkeling; verslag van een onderzoek onder de gedetineerdenbevolking van het Huis van Bewaring te Rotterdam.
's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1985.
- Kommer M.M. en M. Brouwers**
Vrijheid in Gevangenschap; een inventarisatie in de inrichtingen met een half-open regiem.
's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1986. WODC 71.
- Meijboom M.L.**
Evaluatie experimenten opvang van drugverslaafde gedetineerden.
's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1985. WODC 55.
- Rook A.**
Probleemgroepen in de Inrichtingen voor Langgestraften; een inventari-

satie.

's-Gravenhage, WODC, 1982.

Wisse P.J.N.

Druggebruikers in de Huizen van

Bewaring; een beschrijvend

onderzoek in opdracht van het

Ministerie van Justitie.

's-Gravenhage, 1971.

Recidive van heroïne- verslaafden

M.M. Kommer*

Dit artikel is gebaseerd op de eerste resultaten van een (nog onvoltooide) analyse van gegevens die verzameld zijn in het kader van een onderzoek naar de recidivepatronen bij drugverslaafden. Een korte beschrijving van dat onderzoek is te vinden in het onderzoeknummer van Justitiële Verkenningen (nr. 7, 1986, p. 888); het rapport zal naar het zich laat aanzien deze zomer gereed zijn.

In het artikel zal, nadat eerst kort enkele problemen en mogelijkheden van onderzoek naar de recidive van verslaafden zijn aangestipt, ingegaan worden op (ontwikkelingen in) de criminele carrière van een – overigens niet per se representatieve – groep verslaafden. Daarbij zullen zulke zaken aan de orde komen als de leeftijd waarop de carrière een aanvang nam, het soort delicten waarvoor men in aanraking kwam met justitie, de frequentie van de justitie-contacten en de justitiële reacties. Ook zal aandacht besteed worden aan de invloed van de verslaving op het criminaliteitsniveau: enerzijds door te kijken naar de situatie voordat harddrugs hun intrede deden in Nederland, anderzijds door een vergelijking te maken met een groep delinquenten die volstrekt representatief geacht mag worden voor al degenen die in een bepaald jaar met justitie in aanraking kwamen, en waarvan verslaafden slechts een (gering) deel uitmaakten.

Enkele problemen bij onderzoek naar de recidive van verslaafden

Voor het doen van onderzoek naar de recidive van verslaafden zijn een aantal goede argumenten aan te voeren. In de eerste plaats is het langs deze weg wellicht mogelijk wat meer duidelijkheid te verkrijgen

* De auteur is als onderzoeker verbonden aan het WODC.

in de aard van de relatie tussen hard-drugsgebruik en het plegen van delicten (vgl. Speckart & Anglin, 1986). Ook is de criminele carrière de meest voor de hand liggende *individuele effectmaat* voor op terugdringing van delinquentie gerichte programma's: strafrechtelijk optreden, hulpverlening of behandeling hebben pas succes gehad wanneer iemand na het ondergaan ervan geen delicten meer pleegt, of althans beduidend minder dan zonder de interventie. Tenslotte zijn er dan nog aanwijzingen dat de criminele carrière tot op het moment van een interventie een voorspeller kan zijn van het te verwachten succes daarvan (vgl. Mann e.a., 1984).

Bij dergelijk onderzoek doen zich echter een aantal problemen voor, waarmee men bij de interpretatie van de resultaten te allen tijde rekening dient te houden. Een eerste betreft het meten van recidive als zodanig; dit probleem is niet uniek voor onderzoek bij verslaafden. Het is één ding om een groep mensen te vinden waarvan vaststaat dat ze op een bepaald moment een delict gepleegd hebben: daarvoor hoef je bij wijze van spreken maar bij de deur van de rechtszaal te gaan staan. Het is echter iets heel anders om na te gaan of een willekeurig iemand (bijvoorbeeld iemand die zojuist veroordeeld is) binnen een bepaalde periode (weer) een delict pleegt, en zo ja op welk moment precies. Er is dus eigenlijk sprake van twee problemen: het vinden van een representatieve onderzoeksgroep (zojuist veroordeelden zijn nog niet representatief voor de populatie van recente plegers van delicten, getuige de lage ophelderingspercentages), en het constateren van een herhaling.

In grote lijnen zijn er twee benaderingen om deze problemen aan te pakken. De eerste is dat men een (willekeurige) steekproef vraagt of men ooit, of in het recente verleden, een delict heeft gepleegd; na verloop van tijd interviewt men degenen die op deze vraag bevestigend antwoordden opnieuw. Aan deze 'self-report'-studies kleven een groot aantal nadelen: je moet de mensen maar (terug) weten te vinden (criminaliteit komt toch altijd nog zo weinig voor dat je een zeer grote steekproef nodig hebt om een gering aantal delinquenten te vinden, en het is nog maar de vraag of nu juist zij er in geïnteresseerd zijn om de onderzoeker adreswijzigingen te sturen), je moet maar hopen dat je eerlijke antwoorden krijgt, enzovoort. Het alternatief, gebruikmaking van officiële registraties zoals de Justitiële Documentatie, brengt echter ook

een aantal nadelen met zich mee. Het belangrijkste is vanzelfsprekend dat niet elk delict dat iemand pleegt daarin geregistreerd wordt: wie niet gepakt wordt, komt niet in het documentatieregister terecht. Gezien de huidige ophelderingspercentages (van sommige typen delicten wordt in niet meer dan vijftien procent de dader gevonden) is het duidelijk dat gebruikmaking van een dergelijke registratie leidt tot een sterke vertekening van de werkelijke recidivecijfers – en om het nog erger te maken wisselt die vertekening nog per type delict, per categorie verdachten en door de jaren heen.

Eenzelfde probleem doet zich voor bij het vaststellen van verslaving. Afgezien van het feit dat het wellicht nog moeilijker is een representatieve steekproef van verslaafden te verkrijgen dan een van delinquenten, is het vrijwel onmogelijk anders dan door middel van eigen opgave inzicht te krijgen in de duur en intensiteit van de verslaving(sperioden). Dat hieraan dezelfde bezwaren kleven als aan 'self-report'-onderzoek naar delinquentie spreekt voor zich; dat een dergelijk inzicht essentieel is wanneer men een verband wil leggen met het plegen van delicten evenzeer.

Zijn deze beide problemen op zich al slecht op te lossen, de combinatie ervan, waarmee men geconfronteerd wordt wanneer men onderzoek wil doen naar de invloed van verslaving op recidive, is dat vrijwel helemaal niet. Zo zou de eis van representativiteit leiden tot een kwadratisch toegenomen steekproef-omvang, terwijl het geheugen van de respondenten nog minder betrouwbaar is als het gaat om het samenvallen (of de volgorde) van twee gebeurtenissen dan wanneer het gaat om het plaatsen in de tijd van die afzonderlijke gebeurtenissen. In een recente Amerikaanse literatuurstudie lezen we in een opsomming van methodisch-technische problemen bijvoorbeeld: 'A similar problem could occur if a respondent tended to view a particular time period to be one of general activity. In such cases he might report a high level of both drug use and crime as a result of the generalized belief about his life at that time.' (Wish & Johnson, 1986: p. 79)

Lukt het de onderzoeker om toch een oplossing voor dit soort problemen te vinden, of weet hij op zijn minst aannemelijk te maken waarom hij ondanks het achterwege blijven daarvan toch zinvol onderzoek kan doen, dan is er in de Nederlandse situatie nog een eigenaardigheid die hem kan opbreken. Ik doel dan

op het feit dat in Nederland vòòr 1972 eigenlijk geen, of nauwelijks, heroïne – laat staan verslaving daaraan – voorkwam (vgl. Leuw, 1984). Bij een enkele jaren geleden ondernomen poging om de zogenaamde 'maturing-out'-hypothese (de veronderstelling dat verslaafden na verloop van tijd vanzelf hun verslaving 'ontgroeien'; Vaillant, 1966) op Nederlands materiaal te toetsen bleek dit een onoverkomelijk bezwaar. Terwijl Vaillant zich baseerde op een twaalf jaar bestrijkend follow-up onderzoek, bleken in Nederland (althans in de toen beschikbare steekproef) nauwelijks personen aanwezig waarvan op grond van leeftijd c.q. tijdsverloop sinds het vroegst mogelijke begin van de verslaving verwacht mocht worden dat ze hun verslaving (en bijbehorend crimineel gedrag) inmiddels ontgroeid waren.

Deze poging om de 'maturing-out'-hypothese te toetsen leverde overigens ook nog een laatste probleem op waarmee men rekening moet houden bij het uitvoeren en beoordelen van onderzoek naar de relatie tussen verslaving en criminaliteit: sommige verschijnselen – waaronder het afnemen van de activiteit met het klimmen der jaren – zijn niet uniek voor verslaafden, maar kan men bij elke willekeurige groep recidivisten aantreffen. Het zal daarom vaak aanbeveling verdienen te werken met een controle-groep van niet-verslaafden – wat dan weer het probleem met zich meebrengt dat men moet vaststellen dat iemand niet verslaafd is, c.q. gedurende de onderzoeksperiode niet verslaafd raakt.

Mogelijkheden tot onderzoek

Het lijkt wellicht wat optimistisch om na een dergelijke opsomming van vrijwel onoplosbare problemen nog in te gaan op de mogelijkheden om onderzoek te verrichten naar de recidive van verslaafden. Toch is hier wel reden toe: de problemen beperken niet zozeer de mogelijkheden tot onderzoek, alswel de generaliseerbaarheid van de resultaten. Zo moet het vrijwel onmogelijk geacht worden volledig empirisch gefundeerde uitspraken te doen over de criminaliteit van dé drugsverslaafden, of om meer dan een zeer ruwe schatting te geven van hun aandeel in de totale criminaliteit. Beperkt men zich echter tot een bepaalde groep verslaafden, eventueel in vergelijking tot een relevante (niet per se representatieve) controle-

groep, en tot de geregistreerde criminaliteit, dan kan recidive-onderzoek zeker zinvol zijn.

Enkele vragen die met dergelijk onderzoek beantwoord zouden moeten (en kunnen) worden zijn hierboven al aangestipt; ze worden des te relevanter naarmate er een directer verband met interventiestrategieën gelegd kan worden. Zo is de vraag naar de volgorde van drugsgebruik en crimineel gedrag op zich niet zo interessant: wanneer men naar een willekeurige groep drugsverslaafden kijkt, zal men hoogstwaarschijnlijk geen causale relatie vinden, maar veeleer een grote verscheidenheid aan wijzen waarop drugsgebruik en criminaliteit in één persoon samenkomen (Speckart & Anglin, 1986; Wish & Johnson, 1986). Wanneer het echter mogelijk is in de populatie recidiverende verslaafden duidelijk onderscheidbare sub-populaties te vinden, die ook nog met verschillend succes reageren op interventies, dan kan dit bijdragen aan het ontwikkelen van effectievere, wellicht zelfs efficiënter, interventiemethoden. Hetzelfde geldt voor onderzoek dat gericht is op het vinden van verschillen naar de aard van de gepleegde delicten tussen bijvoorbeeld mannelijke en vrouwelijke verslaafden of verslaafden afkomstig uit verschillende sociale lagen.

Een beperking tot geregistreerde criminaliteit en verslaving maakt de zaak direct een stuk eenvoudiger: er is dan vanuit methodologisch oogpunt weinig meer op tegen om van een bekende groep verslaafden de criminele carrière te bestuderen aan de hand van de officiële registraties, als men daarbij maar rekening houdt met de tekortkomingen daarvan. Waar men dan nog wel voor komt te staan is de vraag hoe de beschikbare gegevens te analyseren. Beperkt men zich tot aard en aantal delicten (eventueel per tijdseenheid), of tot het tijdsverloop tussen interventie en eerstvolgend delict, dan wordt slechts zeer beperkt en één-dimensionaal gebruik gemaakt van wat beschikbaar is. Het is dan ook interessant om te zien dat steeds meer gebruik gemaakt wordt van technieken waarmee 'criminele carrières' in hun totaliteit geanalyseerd kunnen worden (zie diverse bijdragen in Blumstein, 1986). Ook het onderzoek waarop dit artikel gebaseerd is heeft vooral tot doel een dergelijke methode (gebruikmaking van 'survival'-analyse technieken op de wijze als beschreven in: Mann e.a., 1984) op zijn bruikbaarheid te beoordelen.

Dit alles neemt niet weg dat ook een meer 'klassieke'

benadering interessante informatie oplevert, in die zin dat reliëf gegeven wordt aan anders vooral abstracte noties. In het resterende deel van dit artikel zal met dit doel voor ogen dan ook ingegaan worden op de resultaten van enkele eerste vingeroefeningen met het materiaal.

Beschrijving van het materiaal

Om een en ander op zijn waarde (hoe beperkt ook) te kunnen schatten is het allereerst nodig inzicht te hebben in aard en herkomst van het geanalyseerde materiaal. Dit bestaat uit de in uittreksels uit het Algemeen Documentatieregister opgenomen gegevens over alle tot eind 1981 gedocumenteerde processen-verbaal terzake van delicten (alleen misdrijven) gepleegd door 145 (mannelijke) drugsverslaafden die tussen 1972 en 1976 in de Huizen van Bewaring te Haarlem werden opgenomen. Persoonsgegevens – anders dan geboortedatum en nationaliteit – konden niet (meer) verzameld worden. Voor een eerste onderzoek, als gezegd vooral gericht op het beproeven van een methode, is dit geen onoverkomelijk bezwaar.

Dit geldt eens te meer omdat het de bedoeling is om bij gunstige bevindingen vervolgens gebruik te gaan maken van gelijksoortige gegevens over een groep verslaafden waarover veel meer gegevens werden verzameld, onder andere met behulp van uitgebreide interviews (zie: Meijboom, 1985). Dat materiaal komt voor een deel ook tegemoet aan het belangrijkste bezwaar van het hier gebruikte, namelijk dat van de verslavingsgeschiedenis van de betrokkenen eigenlijk niet veel meer bekend is dan dat ze op enig moment tussen 1972 en 1976 als verslaafde aangemerkt werden. Voor de rest geeft hoogstens het al gememooreerde feit dat vóór 1972 in Nederland nauwelijks drugverslaving voorkwam enig houvast.

Met het oog hierop is van de 145 verslaafden allereerst nagegaan of zij hun criminele carrière begonnen vóór, in of na dit cruciale jaar. Het bleek dat bijna tweederde al voor 1972 begonnen was; daarna waren het er slechts 55. Overigens kan aan dit gegeven op zich niet veel betekenis gehecht worden. Voor een deel is het eenvoudigweg een gevolg van de wijze waarop de onderzoeksgroep werd 'gerecruteerd': het vroegste 'eerste' delict werd geregistreerd in 1953, het laatste uiteraard vóór 1977. De toetreedperiode

Tabel 1: Verdeling over de delicten

Soort delict	Aantal pv's	%
Gekwal. diefstal	1418	39,9
Eenv. diefstal	1036	29,2
Overige vermogen	360	10,1
Overige WvS	262	7,4
Opiumwet	324	9,1
Overige wetten	152	4,3
Totaal	3552	100

vóór 1972 besloeg dus bijna twintig jaar, die daarna slechts vijf. Dit is temeer van belang waar een eerste delict lang niet altijd tot preventieve hechtenis leidt, waardoor de kans om in deze onderzoekgroep terecht te komen voor personen die na 1972 een criminele carrière begonnen nog meer beperkt wordt. In combinatie met de andere gegevens blijkt het echter wel degelijk interessant of men voor of na 1972 begon. Dit geldt eens te meer omdat bijna de helft van degenen die voor 1972 begonnen dit deed tussen 1967 en 1972.

Het overgrote deel van de betrokkenen pleegde zijn eerste delict al op zeer jeugdige leeftijd: 60% was tussen de 16 en 18 jaar. Hier zien we ook direct een eerste opmerkelijk verschil tussen de hierboven onderscheiden categorieën: van degenen die voor 1972 begonnen was zelfs 73% tussen de 16 en 18 jaar, en van de anderen slechts 49%. Het spiegelbeeld hiervan is uiteraard het aandeel van de ouderen (ouder dan 21 jaar): van degenen die voor 1972 begonnen maakten zij 9% uit, van de andere categorie 23%.

Het totaal aantal delicten dat de 145 betrokkenen pleegden in de 28 jaar tussen het eerste en het laatste ingeschreven proces-verbaal kan niet precies worden nagegaan: een niet onaanzienlijk deel van de processen-verbaal had betrekking op méér dan één delict, maar niet altijd werd vermeld hoeveel het er dan precies waren. Beperken we ons daarom tot de aantallen ingeschreven processen-verbaal, dan blijken dit er 3552 te zijn. Dit komt neer op een gemiddelde van 25 per persoon. Van de 3552 komen er ruim 2600 voor rekening van degenen die vóór 1972 begonnen (wat hun gemiddelde brengt op 28), en bijna 900 voor die van de anderen (gemiddeld 19 per persoon).

De ingeschreven processen-verbaal hadden voor het overgrote deel betrekking op vermogensdelicten, zoals

uit tabel 1 is af te lezen. De grootste categorie daarbinnen wordt gevormd door de gekwalificeerde diefstal; deze kan worden onderverdeeld in 14% diefstal in vereniging, 16% diefstal door middel van braak en nog eens 10% voor de combinatie hiervan.

De criminele carrière

Hierboven is al vermeld het vrij hoge gemiddelde aantal delicten per persoon. Dit betekent echter niet dat alle betrokkenen een even lange waslijst op hun naam hebben staan: het aantal ingeschreven processen-verbaal per persoon varieert van 1 tot 90. Een kwart van de betrokkenen komt op 1 tot 12 processen-verbaal, de helft op 1 tot 20 en drie kwart op 1 tot 31.

Het aantal jaren dat men voor het plegen van deze hoeveelheid delicten nodig had, varieert van 1 tot 29. Hierbij moet wel bedacht worden dat het hier gaat om zogenaamde 'censored data': de verzameling van gegevens is eind 1981 stopgezet, en het staat zelfs niet vast dat de 15% tegen wie op dat moment al gedurende 5 jaar geen proces-verbaal meer was ingeschreven ook definitief een punt achter hun carrière hadden gezet. Het gevolg van dit afsnijpen van de gegevensverzameling is ook zichtbaar in de gemiddelde duur van de carrières: deze is 9,5 jaar voor de hele groep, 12 jaar voor degenen die vóór 1972 begonnen en 6 voor de anderen.

Een interessant beeld wordt zichtbaar wanneer men kijkt naar de verschuivingen in het soort delicten die gedurende het verloop van een criminele carrière gepleegd worden. Gelet op de hierboven weergegeven verdeling over het totaal van de delicten kan het nauwelijks verbazing wekken dat het eerste geregistreerde delict in 50% van de gevallen gekwalificeerde diefstal betreft. Hierop volgen eenvoudige diefstal (23%) en delicten van de Opiumwet (8%). Slechts weinigen beperken zich echter tot één type delict. Naarmate de carrière langer duurt zien we een (lichte) verschuiving van de gekwalificeerde naar de eenvoudige diefstal en overige vermogensdelicten, en vervolgens naar de delicten van de Opiumwet. Bij een poging deze verschuiving te verklaren zal wellicht een nadere analyse van het materiaal zinvolle aanwijzingen kunnen geven; het zal dan in elk geval mogelijk zijn om na te gaan of er van een leeftijds- of een ervarings-effect sprake is. Ook hangt een en ander mogelijk

Tabel 2: De justitiële reacties

Reactie	aantal	%
Sepot/overdracht	1144	33,4
Voeging ad info/ter berechting	934	27,2
Vrijspraak/Ontslag rrv etc.	34	1,0
Veroordelingen	1316	38,4
(- waarvan ovv	941	27,5)
Totaal	3428	100

samen met het vóór of na 1972 begonnen zijn. Wat dit betreft kan nu al vermeld worden dat er, wanneer men de in verschillende fasen van de carrière gepleegde delicten uitzet tegen de beginleeftijd, een zeker leeftijds-effect zichtbaar wordt. Degenen die op jeugdige leeftijd begonnen pleegden in het begin van hun carrière wat vaker delicten tegen de openbare orde en het gezag alsmede geweldsdelicten; bij degenen die op latere leeftijd begonnen (na hun twintigste jaar) zien we al vrij snel een verschuiving naar de 'overige' vermogensdelicten, zoals diefstal met geweld of afpersing en valsheid in geschrifte.

Een belangrijk onderdeel van een criminele carrière vormen de reacties van justitie op de gepleegde delicten, en dan vooral de vrijheidsbenemingen die daar deel van uitmaken. Uit de gegevens die uit de Justitiële documentatie verkregen werden kon ten tijde van de gegevensverzameling de wijze van afdoening van 3428 van de in totaal 3552 ingeschreven zaken opgemaakt worden; de overige (recente) zaken waren nog niet afgedaan. Een overzicht van deze reacties is te vinden in tabel 2.

Van de 3428 zaken werd dus een derde door het openbaar ministerie afgedaan door middel van een sepot of overdracht aan een ander parket. Ruim een kwart werd ter berechting of informatie gevoegd bij een andere zaak tegen dezelfde verdachte; aangenomen mag worden dat deze betrokken zijn in de strafmaat van de ruim 1300 veroordelingen die werden uitgesproken. De veroordelingen tot een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf (ovv), liepen uiteen van (minder dan) een week (4%) tot (meer dan) een jaar (eveneens 4%). De langste opgelegde vrijheidsstraf was er één van ruim 5,5 jaar; het grootste deel echter was vrij kort: een kwart 30 dagen of minder, drie kwart 4 maanden of minder. In totaal werden 97.554 dagen onvoorwaardelijke vrijheidsstraf opgelegd.

Nu zeggen opgelegde vrijheidsstraffen nog niet alles over de tijd die men daadwerkelijk in gevangenschap doorbrengt. In verband met de uiteindelijk op dit materiaal toe te passen analyse-methode is daarom met betrekking tot de vrijheidsbenamingen nog een tweede bron geraadpleegd, namelijk de Centrale Recherche Informatiedienst. Uit de aldus ten aanzien van 130 betrokkenen verkregen gegevens kan worden opgemaakt dat zij gedurende hun carrière ten minste 80.340 dagen achter tralies doorbrachten, dat is gemiddeld ca. 618 dagen. Het verschil met het hierboven vermelde getal van 97.554 kan door een aantal factoren beïnvloed zijn: het ontbreken van de gegevens over enkele personen (waarschijnlijk reeds overleden op het moment van gegevensverzameling), voorwaardelijke invrijheidstelling, en het (nog) niet executeren van lopende vonnissen leidt tot een lager aantal dagen daadwerkelijk geëxecuteerde vrijheidsbenaming. Daar staan echter weer tegenover eventuele executies van vervangende hechtenis, en inverzekeringstellingen in zaken die later niet tot een vrijheidsstraf hebben geleid. Duidelijk is echter wel dat de betrokkenen gedurende hun carrière een fors beslag hebben gelegd op de penitentiaire capaciteit: bij een gemiddelde carrière-duur van 9,5 jaar is dit per persoon ca. 65 dagen per jaar.

De invloed van verslaving

Hoewel het materiaal geen harde gegevens bevat over de verslavingsgeschiedenis kan er toch wel iets gezegd worden over de invloed van de (mogelijke) verslaving op het niveau van de criminaliteit. Hiertoe worden drie subgroepen geselecteerd: één van personen wier carrière tussen (begin) 1962 en (eind) 1966 een aanvang nam, één van degenen die tussen 1967 en 1971 hun eerste geregistreerde delict pleegden, en één van degenen die tussen 1972 en 1976 begonnen. Wanneer we de individuen uit elk van deze groepen gedurende vijf jaar volgen, dan mag – gezien het hiervoor vermelde over het eerste verschijnen van heroïne in Nederland – aangenomen worden dat de criminele activiteit van de eerste groep niet of nauwelijks beïnvloed wordt door drugverslaving. Bij de tweede groep zou dan een soort overgangssituatie zichtbaar moeten zijn: zij zouden degenen moeten zijn die vanuit een al aanwezig crimineel verleden onder

Tabel 3: Aantal delicten per persoon in de eerste dertien jaar van de criminele carrières van personen uit verschillende beginjaren

Jaar	begonnen tussen		
	1963/1966	1967/1971	1972/1977
1e	1,0	1,3	2,1*
2e	1,0	2,1	2,8
3e	1,3	2,4	3,6
4e	1,0	2,3	2,8
5e	1,0	2,5	3,9
6e	2,0	2,4*	3,0
7e	2,0	2,8	3,1
8e	1,5	3,6	3,1
9e	3,0	3,5	3,8
10e	3,2*	3,3	3,0
11e	2,4	3,9	–
12e	3,6	2,8	–
13e	3,1	2,7	–

* Het jaar 1972 voor de betreffende sub-groep

invloed van hun verslaving actiever worden. Over de samenstelling van de laatste groep bestaat de minste zekerheid, maar aangenomen mag worden dat deze personen ofwel reeds verslaafd waren toen ze hun eerste delict pleegden, ofwel kort daarna verslaafd raakten.

Kijken we nu naar de aantallen gepleegde delicten gedurende de eerste vijf jaar van de carrière, dan zien we een pregnant beeld. De eerste groep – overigens slechts bestaande uit 9 personen – pleegde in deze vijf jaar 22 (geregistreerde) delicten, dat is 2,5 per persoon. De tweede groep – bestaande uit 69 personen – komt op 958 delicten in vijf jaar, dus 13,8 per persoon. De laatste groep echter spant – als verwacht – de kroon: deze 54 personen namen 1072 delicten voor hun rekening, dat is 19,5 per persoon. Het lijkt er dus op dat op verslaving van invloed is op het aantal gepleegde delicten.

Het is ook mogelijk om te kijken naar het aantal delicten per jaar, gedurende de eerste jaren van de carrière. In tabel 3 is weergegeven het aantal delicten per persoon dat de leden van elke bovenbeschreven subgroep pleegden in de eerste 13 jaar na de aanvang van hun carrière. Van de laatste subgroep zijn uiteraard slechts de eerste tien jaar weergegeven, aangezien over de periode na 1981 geen gegevens verzameld werden.

Deze tabel laat duidelijk zien wat er gebeurde rond het jaar 1972. Vooral bij de twee vroeg begonnen

subgroepen wordt een beeld zichtbaar dat volstrekt consistent is met wat men zou verwachten: rond 1972 zien we bij de eerste subgroep een opmerkelijke toename van het gemiddeld aantal delicten per persoon per jaar: van 1 à 2 voor 1971 tot 2 à 3 daarna. Bij de tweede subgroep ligt het gemiddelde al direct hoger, maar ook hier zien we vanaf 1972 een niet te verwaarlozen stijging. Het gemiddeld aantal delicten per persoon per jaar bedroeg 1,5 tot 2,5 in de periode tot en met 1972, en 3 tot bijna 4 in de periode daarna.

Het beeld van de derde subgroep wijkt hier duidelijk van af: het gemiddeld aantal delicten per persoon per jaar blijkt vanaf 1973 continu tussen de 3 en 4 te liggen. Een plausibele verklaring voor dit verschil met de beide andere subgroepen zou zijn dat degenen die vóór 1972 begonnen pas gedurende hun carrière, zo omstreeks dit jaar, verslaafd begonnen te raken, en onder invloed van die verslaving actiever werden. Degenen die in of na 1972 begonnen daarentegen waren kennelijk op dat moment al verslaafd, of raakten dat al zeer snel na aanvang van hun carrière. Een dergelijke verklaring is volstrekt in overeenstemming met het feit dat heroïne omstreeks 1972 op de Nederlandse scene verscheen.

Een laatste – heel globale – manier om de invloed van de verslaving op het criminaliteitsniveau na te gaan, is door vergelijking van het hierboven gevonden cijfer van ca. 3,5 delict per persoon per jaar met hetzelfde cijfer voor een representatieve doorsnede van delinquenten. Een dergelijke groep was voorhanden in de vorm van de steekproef die Van der Werff getrokken had ten behoeve van haar onderzoek naar de recidive van in 1977 veroordeelden (Van der Werff, 1986). Het gaat hier om een (gewogen) steekproef van 4026 personen tegen wie in 1977 een zaak door rechter of openbaar ministerie werd afgedaan; over verslaving is niets bekend, doch aangenomen moet worden dat zich binnen deze groep wel verslaafden bevinden. Kijken we binnen deze groep van 4026 alleen naar degenen voor wie het in 1977 afgedane delict niet het eerste was (deze groep van 2140 personen is het meest vergelijkbaar met de groep verslaafden die hiervoor beschreven is – zij pleegden hun eerste delict immers ook uiterlijk in 1976), dan zien we dat de 2091 personen die überhaupt recidiveerden in de zes jaar daarna gemiddeld 0,75 delict per persoon per jaar pleegden. Met de nodige slagen om de arm zou men dus kunnen concluderen dat de

gemiddelde verslaafde delinquent ca. vier maal zo actief is als de 'gewone' gemiddelde delinquent. Dit is natuurlijk niet onaanzienlijk, maar valt toch nog mee wanneer we het vergelijken met de uitkomsten van een Amerikaans onderzoek, waaruit bleek dat het relatief kleine deel van de jeugdigen dat hard-drugs gebruikt, per persoon gemiddeld zeven maal zo veel delicten pleegt als de niet-gebruikers (zie: Wish & Johnson, 1986).

Literatuurlijst

Blumstein, A.

Criminal careers and 'career criminals', Vol. I & II.
Washington D.C., National Academy Press, 1986.

Leuw, E.

Door schade en schande.
Tijdschrift voor Criminologie, 26e jrg., nr. 2, maart/april 1984, blz. 149-167.

Mann, N.R., V.C. Charuvastra and V.K. Murthy.

A diagnostic tool with important implications for treatment of addiction; identification of factors underlying relapse and remission time distributions.

International Journal of the Addictions, 19e jrg., nr. 1, 1984, blz. 25 - 44.

Meyboom, M.L.

Evaluatie experimenten opvang van drugverslaafde gedetineerden.
's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1985. WODC 55.

Speckart, G. and M.D. Anglin *Narcotics and crime: a causal modelling approach.*

Journal of quantitative criminology, 2e jrg., nr. 1, maart 1986, blz. 3 - 28.

Vaillant, G.E.

A twelve-year follow-up of New York narcotic addicts; some characteristics and Determinants of abstinence.

American journal of psychiatry, 1966, blz. 123 e.v.

Werff, C. van der.

Recidive 1977; recidivecijfers van de in 1977 wegens misdrijf veroordeelden en niet vervolgd.

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1986. WODC 67.

Wish, E.D. en B.D. Johnson

The impact of substance abuse on criminal careers.

Blumstein, a.w., 1986.

Literatuuroverzicht

- Algemeen
- Strafrecht en strafrechtspleging
- Criminologie
- Gevangeniswezen
- Reclassering
- Psychiatrische zorg
- Kinderbescherming
- Politie
- Drugs

Literatuur-informatie

Van de artikelen die in deze rubriek zijn samengevat, kunnen bij de documentatie-afdeling van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie tegen betaling kopieën worden aangevraagd. Ook lezers die geïnteresseerd zijn in literatuur over een bepaald onderwerp, kunnen gebruik maken van de diensten van deze afdeling. In beide gevallen kan men zich wenden tot de afdeling documentatie van het WODC, Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage, tel: 070-706553 (E.M.T. Beenakkers, C.J. van Netburg).

Algemeen

1

Duyné, P.C. van

Doe wel en zie niet om: uitkeringsfraude en informatiegevoeligheid. Recht der werkelijkheid, 7e jrg., nr. 1/2, 1986, blz. 8-34.

De auteur geeft een impressie van zijn ervaringen bij een aantal sociale diensten, waar hij in de gelegenheid werd gesteld om 'mee te lopen' met een aantal bijstandsmatenschappelijk werkers. In de door hem bijgewoonde gesprekken tussen cliënt en maatschappelijk werker legde de laatste over het algemeen een geringe toetsings- en controlegevoeligheid aan de dag. Het ontbreken van een toetsingsstrategie bij de maatschappelijk werker

heeft tot gevolg dat het beleid van de sociale dienst ondoorzichtig wordt. Voor de cliënt brengt dit rechtsongelijkheid met zich mee, onder meer vanwege het feit dat de opsporingsbevoegdheid van gemeente tot gemeente kan verschillen. Het artikel eindigt met een aantal conclusies en aanbevelingen t.a.v. het interne en externe functioneren van de sociale diensten. Daarbij stelt hij dat in de toepassing van het sociale zekerheidsrecht niet lichtvaardig mag worden omgesprongen met de rechtsvereisten van rechtsgelijkheid en rechtszekerheid. Met literatuuropgave.

2

Caputo, R.K. and P.M. Moynihan.

Family options: a practice/research model in family violence. Social casework, 67e jrg., nr. 8, oktober 1986, blz. 460-465 (VS).

In Chicago is gedurende de afgelopen jaren het gebruik van geweld binnen gezinnen sterk toegenomen. In 1982 kregen slachtoffers via een nieuwe wetgeving de beschikking over meer rechtsmiddelen. In aansluiting hierop startte men in juli 1983 een twee jaar durend project ('family options'), waarbij een praktijk/research model gehanteerd werd en de projectstaf nauw samenwerkte met de politie en justitie. Doel was het opzetten van een programma om vroeg in te kunnen grijpen in geweldssituaties

binnen gezinnen en om de houding van de politie en justitie tegenover het verschijnsel te kunnen analyseren en zo nodig te beïnvloeden. Een groot aantal meldingen (911) bij de politie werd bestudeerd en er werden honderd interviews met slachtoffers gehouden. Het herhaald optreden van geweld in bepaalde gezinnen en hun geringe belangstelling voor hulpverlening veroorzaakte een vrij passieve houding bij de politie. Speciale training deed de houding veranderen en het aantal verwijzingen naar het project toenemen. Ook bij advocaten en justitie ontstond een actievere aanpak n.a.v. contacten met het project. Vroege interventie werd mogelijk door het vaststellen van concentraties in bepaalde buurten en het bepalen van eigenschappen, die de kans op contact met de politie en de noodzaak van hulp vergrootten.

3

Gordon, L.

Incest and resistance: patterns of father-daughter incest, 1880-1930.

Social problems, 33e jrg., nr. 4, april 1986, blz. 253-267 (VS).

De schrijfster van het artikel verrichtte een historische studie naar het verschijnsel incest tussen vader en dochter. Ze analyseerde 502 gevallen van geweld in gezinnen die, in de periode 1880 tot 1930, bekend waren bij de Bostonse kinderbescherming en waarbij in 10% van de gevallen incestueuze periodes voorkwamen. Twee patronen tekenden zich hierbij af: ten eerste werden de meisjes a.h.w. tweede echtgenotes, die huishoudelijke, verzorgende en seksuele taken van een afwezige of sociaal zwakke moeder overnamen ('domestic incest'); ten tweede vertoonden de meisjes naast een ondergeschikte houding soms ook neigingen tot verzet. Deze patronen

moeten gezien worden tegen de sociale en culturele achtergronden van die tijd: meisjes verrichtten meer huishoudelijke taken, genoten minder onderwijs en werden geacht te gehoorzamen. Vader was de gezagsdrager en normaliseerde incest in het gezin, dat zich daarmee vaak van de buitenwereld afsloot. Hoewel het moeilijk was om zich hieraan te onttrekken, kwamen verschillende vormen van verzet voor: men zocht uiteindelijk hulp buiten het gezin, of men ging de straat op, zwierf rond in groepen en verviel tot seksuele delinquentie. Aandachtspunten o.g.v. deze studie van incestslachtoffers zijn: er is meer verzet dan vaak wordt aangenomen, seksuele delinquenten hebben vaak een incest-verleden en incest komt vooral voor in gezinnen met een sterk dominerende vader.

Met literatuuropgave.

4

Vrouwenmishandeling: hoe gaan huisartsen ermee om?

Door M. Heesakker, K. Holthuis, C. Offringa e.a.

Medisch contact, 41e jrg., nr. 47, november 1986, blz. 1513-1515.

Vrouwen blijken vaak niet tevreden te zijn over het contact met hun huisarts in geval van mishandeling door hun partner. Mishandelde vrouwen trachten dikwijls hun probleem te verbergen, zodat het moeilijk herkenbaar is voor een huisarts. Om na te gaan hoe huisartsen omgaan met vrouwenmishandeling werd een explorand onderzoek gedaan, waarvoor vijftig huisartsen in Den Haag benaderd werden. Dertig van hen wilden niet aan het onderzoek meedoen, aangezien zij meenden het probleem nauwelijks tegen te komen. De overigen waren van mening dat wat betreft de frequentie slechts het topje van de ijsberg

zichtbaar is. De mate van belangstelling voor het probleem hing o.a. samen met de mening over de oorzaken ervan. Vooral degenen die de zwakkere positie van de vrouw, gecombineerd met moeilijke sociale omstandigheden, als oorzaak zagen, stelden zich actief bij een hulpvraag. De huisarts vindt het moeilijk om met het probleem om te gaan. Hij heeft in de opleiding niets hierover geleerd en heeft geen duidelijk beleid. Reacties als luisteren, begeleiden en zo nodig verwijzen worden als methode soms ondergewaardeerd. Bij de aanbevelingen aan het einde van het artikel wordt de nadruk gelegd op de noodzaak om op de hulpvraag in te gaan en de vrouw serieus te nemen.

5

Luckenbill, D.F.

Deviant career mobility: the case of male prostitutes.

Social problems, 33e jrg., nr. 4, april 1986, blz. 283-296 (VS).

Het is de vraag in hoeverre er onder mannelijke prostitués een stratificatiesysteem met verticale mobiliteit voorkomt en welke omstandigheden hierbij een rol spelen. Om dit na te gaan werden 28 prostitués uit Chicago van 18 tot 34 jaar geïnterviewd. Er blijken drie niveaus in rangorde te bestaan: straat-, bar- en escortprostitutie. De jongsten beginnen doorgaans op straat. Dit is voor hen bekend gebied. Het is vrij toegankelijk en goedkoop. De contacten zijn kort en er worden geen speciale eisen gesteld. Voor barprostitutie moet men ouder zijn en zich sociaal kunnen gedragen. Barprostitutie is veiliger, er is minder kans op arrestatie en een betere selectie van klanten is mogelijk. Bovendien is het comfortabeler en winstgevender dan de straat. Bij escortprostitutie regelt een bureau alles. Deze vorm

is weer veiliger dan de bar, wordt beter betaald en garandeert klanten en een beter publiek. De eisen wat betreft voorkomen en optreden zijn hoger dan bij barprostitutie. I.t.t. bar- en straatprostitutie gaat het bij escortprostitutie meestal om bijverdiensten. Er is bij prostitutie van een zekere mobiliteit sprake: drie kwart van de ondervraagden veranderde van positie. De bar scoorde hierbij het hoogst. Mobiliteit blijkt niet alleen van winstbejag af te hangen, ook niet-economische omstandigheden, zoals individuele carrière oriëntatie, sociale betrekkingen en veiligheid blijken een rol te kunnen spelen.

Met literaturopgave.

6

Rutenfrans, C.

Euthanasie: volg het spoor terug.

Intermediair, 22e jrg., nr. 49, 5 december 1986, blz. 3-7, 59-60.

Eind 1985 publiceerde Dessaur een felbekritiseerd artikel waarin zij een vergelijking maakte tussen de hedendaagse euthanasiebeweging en de eugenetische ideologie van het nationaal-socialisme. De auteur tracht in dit artikel de juistheid van deze vergelijking aan te tonen. Daartoe wordt in eerste instantie de ideologie der eugenetica uiteengezet. Deze ideologie, die zich vanaf het einde van de 19e eeuw heeft ontwikkeld, stelt zich ten doel door allerlei ingrepen van buitenaf het menselijk genetisch materiaal zodanig te beïnvloeden dat 'ongunstige' elementen daaruit verdwijnen. Deze ideologie werd door het nationaal-socialisme in de praktijk gebracht. Op grote schaal werden mensen met geestelijke en lichamelijke afwijkingen ter dood gebracht. Ook in andere landen dan Duitsland ontleent de vooroorlogse euthanasiebeweging haar argumen-

ten aan collectivistische gedachten. Euthanasie wordt niet alleen bepleit omwille van de stervenden, maar ook omwille van het welzijn van familieleden en vrienden. De zieke moet zich opofferen voor het collectieve welzijn van gezonde anderen. Dergelijke blijken van collectivisme zijn ook te bespeuren bij de Nederlandse euthanasiebeweging. Aan de hand van een bespreking van het advies van de Staatscommissie-euthanasie en van het wetsvoorstel van D66-kamerlid Wessel-Tuinstra wordt dit geïllustreerd.

Met literatuuropgave.

7

Schalken, T.M.

Euthanasie, een moratorium voor de wetgever?

Delikt en delinkwent, 16e jrg., nr. 7, september 1986, blz. 661-666.

In het artikel vraagt de auteur zich af waarom zo'n haast gemaakt moet worden met wetgeving t.a.v. euthanasie, terwijl de opvattingen erover nog niet voldoende uitgekristalliseerd zijn. Het bestaan van een politieke meerderheid voor invoering van duidelijke criteria en het verlangen naar meer rechtszekerheid onder artsen zijn geen doorslaggevende argumenten hiervoor. Men verwacht te veel van het conflictoplossend vermogen van wetgeving. De wet geeft de norm aan, maar kan geen maatschappelijke consensus forceren. Rechterlijke toetsing zal daarom steeds noodzakelijk blijven. De arts heeft een eigen verantwoordelijkheid en kan ook aan nieuwe wetgeving geen volledige garanties ontnemen. De auteur pleit voor een afkoelingsperiode van vijf jaar of langer. Intussen kan meer onderzoek gedaan worden naar verschillende facetten van euthanasie; kan er nagegaan worden hoe controle te

realiseren is; kunnen de criteria van het justitiële beleid als richtsnoer aangehouden worden en zou het OM met een slagvaardiger procedure en een duidelijk vervolgingsprogramma kunnen komen.

8

Stolk, J.P.A.

Strafwet en grondwet in de euthanasie-discussie.

Nederlands juristenblad, 61e jrg., nr. 35, 11 oktober 1986, blz. 1113-1116.

In een kritisch commentaar op de strafrechtelijke benadering van het euthanasie-vraagstuk van Enschedé, Langemeijer en Van Veen stelt de auteur dat geen enkel beroepsmatig handelen op zichzelf een wetsovertreding afdoende kan rechtvaardigen. Uit het feit dat men iemand aan zijn/haar stervenslot mag overgeven indien ziekte of ouderdom de dood onafwendbaar maakt, mag men niet concluderen dat men iemand onder die omstandigheden doelgericht tot de dood mag brengen. Het gebod 'Gij zult niet doden' richt zich ook tot artsen in hun beroepsmatig handelen. Tenslotte betoogt de auteur dat op generlei wijze een recht op leven bestaat, in de zin van een recht om over eigen leven en dood te beschikken. Uit het feit dat suïcide niet (meer) strafbaar is gesteld, mag niet worden geconcludeerd dat er een afdwingbare bevoegdheid bestaat om over eigen leven en dood te beschikken. Onze rechtsorde kan dat 'recht' immers niet beschermen: zelfbeschikkingsrecht is niet identiek aan vrij beschikken over eigen leven en dood.

Strafrecht en strafrechtspleging

9

Buitenlanders en etnische groepen in de strafrechtspleging. *Themanummer.*

Proces, 65e jrg., nr. 11, november 1986.

In dit themanummer laten diverse bij strafrechtspleging betrokken personen en instanties hun licht schijnen op problemen die buitenlanders en/of etnische groepen ondervinden in de verschillende stadia van de strafrechtspleging. Hierbij geldt het gelijkheidsbeginsel van artikel 1 van de grondwet als uitgangspunt. Onder andere een rechter (T. van Daalen), een officier van Justitie (H.W.J. Droesen) en een directeur bij het gevangeniswezen (J.F. van Huêt) wijzen op wat reeds wordt gedaan om dit beginsel tot zijn recht te doen komen. Belangenverenigingen (ARV, Werkgroep vrouwen van buitenlandse (ex-)gedetineerden), een advocaat (M. Tjebbes) en wetenschappers van het Criminologisch Instituut VU (o.a. A. Frid) wijzen op die momenten in het strafproces waar voor de vreemdelingen en/of etnische minderheden van gelijkheid geen sprake is. Zo wordt in een aantal bijdragen het onrechtvaardige karakter van de uitzetting benadrukt. Bij een misdrijf loopt een vreemdeling het risico zijn verblijfstitel (zo die er was) te verspielen en na zijn straf uitgezet te worden. Deze administratieve beslissing wordt door de vreemdeling, en volgens verschillende auteurs terecht, als een dubbele bestraffing ervaren. Andere punten van ongelijkheid die aan de orde gesteld worden zijn onder meer de gebrekkige tolkenregeling (A. Frid) en de geringe bijstand van de reclassering (A. Kruyt).

10.

Chan, J. and G. Zdenkowski.
Just alternatives – part II.
Australian and New Zealand journal of criminology,
19e jrg., nr. 3, september 1986,
blz. 131–154.

In dit tweede deel (het eerste deel verscheen in het juni-nummer) van het artikel over alternatieven voor de vrijheidsstraf gaan de auteurs in op de mate van succes van deze, veelal in de gemeenschap gewortelde projecten. De evaluatie ervan wordt bemoeilijkt door het feit dat de doelstellingen lang niet altijd expliciet geformuleerd zijn en omdat niet iedereen dezelfde doelstellingen onderschrijft. De overheid heeft andere overwegingen dan degenen die alternatieven bepleiten vanuit normatief oogpunt. Ook doen zich bij de evaluatie allerhande methodologische problemen voor en is niet altijd duidelijk waaraan het succes of het falen van een project moet worden toegeschreven. Over het geheel genomen zijn de projecten zowel een succes als een mislukking. Enkele uitzonderingen daargelaten zijn de alternatieven politiek en maatschappelijk geaccepteerd. Of de projecten kostenbesparend hebben gewerkt hangt af van drie factoren: de eventuele afname van delinquent gedrag, de vermindering van het aantal vrijheidsstraffen en de mate waarin de projecten werkelijk in de plaats van de vrijheidsstraffen zijn gekomen; de meeste gegevens laten weinig positieve resultaten zien. Ook vanuit normatief oogpunt zijn de alternatieven weinig succesvol, omdat zij niet hebben geleid tot humaner straffen (ze komen niet in de plaats van de vrijheidsstraf). De sanctiemogelijkheden zijn uitgebreid, waardoor meer mensen met het strafrecht te maken hebben gekregen. Ook zijn de discretionaire bevoegdheden

verruimd zonder dat die erg inzichtelijk zijn. Daar komt bij dat de toename van sanctiemogelijkheden leidt tot een verdere differentiatie en classificatie van delinquenten. Het sanctioneringsbeleid heeft zich gewijzigd van het 'behandelingsmodel' naar het 'justice-model'. De strafvorm is centraal komen te staan; wat de straf voor de gestrafte betekent is op de achtergrond geraakt. Ondanks de verschillende negatieve resultaten pleiten de auteurs voor verdere toepassing van alternatieven, waarbij dan vooral het normatieve aspect centraal komt te staan. Met literaturopgave.

11

Cunneen, C. and M. Findlay.

The functions of criminal law in riot control.

Australian and New Zealand journal of criminology, 19e jrg., nr. 3, september 1986, blz. 163-178.

In deze beschouwing wordt ingegaan op de functie van het strafrecht bij het tegengaan van ongeregelde (rellen, oproer). Ongeregelde kenmerken zich door gewelddadig collectief gedrag op basis van door de leden van het collectief gedeelde historische en/of politieke motieven. Door toepassing van de strafwet worden deze collectieve gedragingen ontdaan van hun historische en politieke context, omdat de strafwet als een middel met een neutraal karakter wordt gepresenteerd. De overheid die de ongeregelde beschouwt als een bedreiging van de bestaande orde, afficheert zich hierdoor als neutraal, maar is het dus niet. Leden van het collectief worden individueel verantwoordelijk gesteld voor hun daden; het collectieve karakter wordt daarmee ontkend, terwijl toch het 'collectieve' aanleiding was om in te

grijpen. De functie van het strafrecht is daarom niet altijd dezelfde, aldus de auteurs. Met literaturopgave.

12

Haveman, R. en J. Hes.

Straatverbod: modder of mest voor het abolitionisme?

Recht en kritiek, 12e jrg., nr. 4, 1986, blz. 387-395.

Uit frustratie over de strafrechtelijke gang van zaken spannen slachtoffers steeds vaker een civielrechtelijke procedure in de vorm van een kort geding aan. In eerste instantie ging het dan om een straatverbod ten behoeve van vrouwen om agressieve ex-partners uit de buurt te houden. Deze verboden blijken inmiddels echter vormen aan te nemen die verder gaan, zoals een huisvestingsverbod of zelfs een woonverbod. De auteurs vragen zich af of deze praktijk een ondermijnende werking heeft op het strafrechtssysteem en of zij een repressieve aanvulling vormt op de strafrechtelijke interventie. Vervolgens stellen zij zich de vraag of de civielrechtelijke (straat)verboden al dan niet als alternatief voor een strafrechtelijke afhandeling kunnen worden opgevat. Om tot een antwoord te komen bespreken zij het begrip 'disciplines' van Foucault, d.w.z. 'totale controle van individuen door verdeling van tijd en ruimte met het oog op productie'. Op basis hiervan komen zij tot de conclusie dat het straatverbod geen logisch uitvloeisel is van de disciplinaire maatschappij of deze versterkt. Dit blijkt eens te meer bij vergelijking met andere 'dressuurmiddelen' die in disciplinaire systemen worden gebruikt (onzichtbare observatie, permanent onderzoek en de normaliserende sanctie). De auteurs menen niet dat straffen als zodanig verwerpelijk is, maar zij

bestrijden de legitimiteit van een systeem om te straffen zonder dat duidelijk is of het slachtoffer daar nu wel zo om zit te springen. In het geval van het straatverbod blijkt dat straffen aan de situatie en de relatie tussen dader en slachtoffer aangepast kunnen worden.

Met literaturopgave.

13

Oortmerssen, A. van

Hoe 'vrijwillig' is de strafrechterlijke dienstverlening?

Advocatenblad, 66e jrg., nr. 17, 26 september 1986, blz. 410-414.

Naar de mening van de auteur zitten er nogal wat haken en ogen aan de rechtmatigheid van de dienstverlening, gezien enkele internationale bepalingen. Zo dient de vraag gesteld te worden in hoeverre bij dienstverlening sprake is van dwangarbeid of van verplichte arbeid waar men toe is gedwongen. Dienstverlening dient vrijwillig te worden verricht. Het begrip vrijwilligheid is in het strafrecht moeilijk te hanteren en is zeker niet identiek met het begrip instemming. Een regeling van de dienstverlening in het kader van aanhouding van de gratiebeslissing zou hiervoor een oplossing kunnen zijn. Er zijn dan geen conflicten met internationale bepalingen en er treedt geen vermenging op van publiek- en privaatrecht. Bovendien zijn er voordelen voor de aspirant-dienstverlener en de reclassering. Met literaturopgave.

14

Schalken, T.M.

Bedreigde getuige en bedreigde rechtsstaat.

Trema, 9e jrg., nr. 9, november 1986, blz. 291-303.

De discussie rond de anonieme getuige draait om het probleem wat er moet gebeuren in het geval

dat de rechter ter zitting het naadje van de kous wil weten. In de huidige praktijk blijkt het optreden van de Rechter-Commissaris (RC) nogal krampachtig. De auteur ziet hiervoor als oplossing dat, als de rechtbank nader onderzoek wenselijk oordeelt, dit wordt opgedragen aan (een lid van) de strafkamer zelf (b.v. de zittingsrechter). Deze moet dan kunnen beschikken over het hele aan de RC toekomende stelsel van bevoegdheden. De Commissie Remmelink is echter de mening toegedaan 'dat (kort gezegd) de rechtbank zelf niet als bewijsmiddel moet gaan functioneren. De rechtbank mag niet meer weten dan de procespartijen'. De commissie komt in haar rapport met een ander voorstel: een anonieme getuigenverklaring is in beginsel als bewijsmiddel ontoelaatbaar. Een uitzondering wordt gemaakt voor de bedreigde getuige, die door het afleggen van een verklaring niet aanvaardbare risico's zou lopen. In dat geval wordt hij (uitsluitend) door de RC verhoord. Beroep hiertegen door de verdachte cq. de officier van justitie staat open. Indien de rechtbank ter terechtzitting alsnog zelf de anonieme getuige wenst te verhoren, komt de officier van justitie de bevoegdheid toe het oproepen van die getuige te weigeren. De auteur is evenwel van mening dat er goede gronden zijn om zijn voorstel te handhaven. In dat kader bespreekt hij alle facetten van dit stukje bewijsrecht gerelateerd aan het rapport van de commissie Remmelink, inclusief de kritiek van commissielid Swart die een minderheidsnota schreef. Achtereenvolgens worden onderwerpen als: de betekenis van de vonnisrechter, de opsporingsambtenaar als getuige, de omvang van de bedreiging en de ernst van de misdrijven waarbij bewijs van een

anonieme getuige toegestaan is, uitvoerig behandeld. Aan het slot van zijn betoog pleit de auteur ervoor de waarheidsvinding, met inachtneming van de fundamentele rechtswaarborgen, op een behoorlijke en eerlijke manier tot stand te brengen.

15

Schudel, W.J.

Euthanasie: de zaak Schoonheim. Maandblad geestelijke volksgezondheid, 41e jrg., nr. 12, december 1986, blz. 1250–1258.

Op 16-7-1982 overleed in de ziekenboeg van een wooncentrum te Purmerend de 95-jarige mevrouw B. ten gevolge van de intraveneuze toediening van diazepam, pethidine en curarine door haar huisarts, dokter Schoonheim. Bij het overlijden waren de huisarts, diens arts-assistent en een zoon van mevrouw B. aanwezig. Enkele uren later meldde de huisarts aan de politie dat hij actieve euthanasie gepleegd had. De zaak diende begin 1983 voor de arrondissementsrechtbank in Alkmaar. Ten laste werd gelegd dat de arts 'mevrouw B. op haar uitdrukkelijk en ernstig verlangen van het leven heeft beroofd'. De rechtbank oordeelde dat het ten laste gelegde was bewezen, maar achtte een aantal (genoemde) overwegingen van doorslaggevend belang. Schoonheim werd van rechtsvervolgning ontslagen. De officier ging in hoger beroep. Het hof verklaarde Schoonheim schuldig, zonder hem straf op te leggen. De huisarts ging in cassatie. De Hoge Raad vernietigde het arrest van het Hof en verwees de zaak door naar het Hof in Den Haag. Dit bevestigde het vonnis uit Alkmaar. In een epiloog licht de auteur toe waarom hij deze zaak bespreekt. In de eerste plaats is in deze zaak uitsluitend gesproken over de aanvaardbaarheid van euthanasie

bij ondragelijk en uitzichtloos psychisch lijden ten gevolge van ernstige lichamelijke aftakeling. Geen van de betrokken instanties of deskundigen heeft gepleit voor het toelaten van euthanasie bij psychisch of psychiatrisch lijden. In de tweede plaats lijkt het begrip 'concrete doodsverwachting' te hebben afgedaan als criterium voor de aanvaardbaarheid van euthanasie.

Met literatuuropgave.

16

Wormhoudt, R.H.

Culturele achtergronden: strafuitsluitingsgronden?

Proces, 65e jrg., nr. 12, december 1986, blz. 329–336.

Hoewel bij allochtone justitiabelen culturele achtergronden vaak medebepalend zijn voor het plegen van een strafbaar feit, besteedt de strafrechtspleging weinig aandacht aan deze persoonsaspecten. Met het oog op de gelijkheidsgedachte in de strafrechtspleging bepleit de auteur in dit artikel, dat de rechter de invloed van culturele tradities op het plegen van het strafbaar feit expliciet toetst. Expliciete toetsing kan door de verdediging worden bewerkstelligd middels een beroep op strafuitsluitingsgronden. De auteur bespreekt – naar de huidige stand van de jurisprudentie – de kansen van zo'n beroep in het geval van door Turken gepleegde eerwraak. Hij concludeert dat een beroep op strafuitsluitingsgronden in theorie kans van slagen heeft, maar dat de rechterlijke praktijk hierin terughoudend zal zijn. Van essentieel belang is echter dat de rechter door een dergelijk beroep steeds gedwongen wordt, zich uit te spreken over de invloed van culturele achtergronden op de strafmaat van de allochtone dader. Met literatuuropgave.

Criminologie

17

Bridges, G.S., and J.A. Stone.
Effects of criminal punishment on perceived threat of punishment: toward an understanding of specific deterrence.

Journal of research in crime and delinquency, 23e jrg., nr. 3, augustus 1986, blz. 207-239 (VS).

De onderzoekers behandelen de vraag of het ondergaan van justitiële sancties de opvattingen van de desbetreffende persoon over strafdreiging zal doen veranderen. De afschrikkings-these stelt dat straf de recidive doet verminderen. Volgens de auteurs spelen hierbij sociale en psychologische kenmerken van de dader een belangrijke rol. Zo denken zij dat persoonlijke banden van de wetsovertreder met vrienden, familie of collega's en zijn opvattingen over geweld en criminaliteit invloed zullen hebben op de risicobeleving. Ook kan een delinquent die al vaak veroordeeld is onverschillig worden voor bestraffing. Aan het onderzoek werkten 550 gevangenen uit een aantal federale huizen van bewaring mee. De auteurs maakten gebruik van padanalyse en schaaltechnieken. Het blijkt dat de respondenten zich over het algemeen nauwelijks lieten afschrikken door sancties. Onder delinquenten met weinig veroordelingen was de afschrikking relatief het grootst.

Met literatuuropgave.

18

Culbertson, R.G.
The escalating costs of justice: an economic analysis of correctional services in three midwestern states.

Journal of offender counseling, services and rehabilitation, 10e

jrg., nr. 4, zomer 1986, blz. 27-40 (VS).

Criminaliteitsproblemen stellen de samenleving voor hoge kosten. De vraag is hoe efficiënt de ten behoeve van het justitiële beleid geïnvesteerde middelen worden aangewend. Om hier een beeld van te krijgen volgde de auteur in drie staten een drietal denkbeeldige wetsovertreders in hun gang door het justitiële systeem, beginnend bij hun eerste delict tot 25 jaar daarna. De hiermee samenhangende gemaakte kosten m.b.t. detentie, reclassering en heropvoeding werden berekend op dagbasis.

Tussen de drie onderzochte staten bleken aanzienlijke variaties in kosten te bestaan. De auteur wijst er op dat dit onder andere komt doordat de problemen bij de vaststelling en de uitvoering van het justitiële beleid niet doel-georiënteerd maar proces-georiënteerd benaderd worden. De auteur is van mening dat, om het nut van de geïnvesteerde kosten te maximaliseren, het noodzakelijk is inzichten en technieken te ontwikkelen die kunnen voorspellen onder welke omstandigheden gewelddadig gedrag zal plaatsvinden. Tot slot presenteert de auteur zeven van deze criminaliteits-voorspellende indicatoren.

Met literatuuropgave.

19

Donnerstein, E. and D. Linz.
Mass media sexual violence and male viewers.

American behavioral scientist, 29e jrg., nr. 5, mei/juni 1986, blz. 601-618 (VS).

In het artikel worden theorieën en onderzoeksresultaten betreffende effecten van agressieve pornografie en niet-pornografisch geweld tegen vrouwen in de massamedia beschreven. Uit onderzoek blijkt dat niet de sexuele maar de geweldscomponent in pornogra-

fisch materiaal leidt tot een positievere attitude t.o.v. verkrachting en agressie tegen vrouwen. Ook sexueel agressieve, niet-pornografische films en tv-series hebben dit effect. De auteurs menen dat de oorzaken van geweld tegen vrouwen moeilijk te achterhalen zijn; de media dragen eraan bij, maar kunnen niet als veroorzakers worden aangemerkt. Reeds vele jaren wordt onderzoek gedaan naar de mogelijke oorzaken van sexueel geweld; er zijn echter geen definitieve antwoorden. Het is nu van belang de energie te richten op het bestrijden van deze vorm van geweld, die in de samenleving gemeengoed lijkt te zijn.

Met literatuuropgave

20

Fishbein, D.H., and R.W. Thatcher.

New diagnostic methods in criminology: assessing organic sources of behavioral disorders.

Journal of research in crime and delinquency, 23e jrg., nr. 3, augustus 1986, blz. 240-267 (VS).

De auteurs zien de ontwikkeling van het menselijk gedrag als een interactie tussen genetische, organische en omgevingsfactoren. Onderzoek naar de neurofysiologische achtergrond van anti-sociaal gedrag kan een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van criminologische methodieken om crimineel gedrag te voorkomen of te bestrijden. Zo kunnen kwantitatieve electrofysiologische technieken, b.v. gecomputeriseerde analyse van electro-encephalogrammen (ECG), inzicht geven in de vraag of leermoeilijkheden (die de oorzaak kunnen zijn van delinquent gedrag) al of niet een organische basis hebben. Wat betreft de toepassing van deze technieken in de criminologie kan

allereerst gedacht worden aan de mogelijkheden die zij bieden bij het al in een vroeg stadium opsporen van neurologische dysfunctioneringen waardoor gedragsabnormaliteiten kunnen ontstaan. Tevens kunnen deze technieken behulpzaam zijn bij het traceren van de gevolgen van medicinale therapieën en zijn zij bruikbaar als voorspellende indicatoren voor anti-sociaal gedrag.

Met literatuuropgave.

21

Gottfredson, M. and T. Hirschi.

The true value of lambda would appear to be zero: an essay on career criminals, criminal careers, selective incapacitation, cohort studies, and related topics. Criminology, 24e jrg., nr. 2, mei 1986, blz. 213-234 (VS).

Veel van het tegenwoordige Amerikaanse criminologische onderzoek is gewijd aan het verloop van criminele carrières en aan de identificatie van zg. carrière-criminelen. Laatstgenoemden zijn mensen die gedurende een lange tijd crimineel gedrag vertonen. Verondersteld wordt dat deze mensen voor de aanvang van de criminele carrière kunnen worden geïdentificeerd en selectief kunnen worden uitgeschakeld. Omdat deze groep verantwoordelijk is voor veel misdrijven, kan preventieve en selectieve uitschakeling ervan de omvang van de criminaliteit sterk reduceren. De auteurs wijzen de notie van een criminele carrière af. Het begrip suggereert dat tijdens het verloop van opeenvolgende misdrijven tendensen zijn te bespeuren, zoals toenemende ernst, toenemend raffinement of toenemende specialisatie. Onderzoek wijst uit dat dit niet het geval is. Verder is het bestaan van carrière-criminelen strijdig met het zg. leeftijdseffect.

Dat komt erop neer dat de meeste criminaliteit plaatsvindt tussen 13-14 jaar en 30 jaar. Eén onderzoek - dat van Blumstein en Cohen - laat zien dat bij carrière-criminelen zo'n leeftijdseffect ontbreekt. De auteurs vallen de juistheid van de conclusies van dit onderzoek aan. Volgens hen zijn deze conclusies een artefact als gevolg van een onjuiste steekproef-trekking.

Met literatuuropgave.

22

Jennison K.M.

*The violent older offender:
a research note.*

Federal probation, 50e jrg., nr. 3, september 1986, blz. 60-65 (VS).

Hoewel oudere (boven 50 jaar) criminelen absoluut een minderheid vormen, maken zij toch een niet te verwaarlozen deel van de gevangenispopulatie uit. Naar verwachting zal hun aantal in de toekomst groter worden. Relatief zijn zij vaak betrokken bij geweldsmisdrijven. De auteur bestudeerde de gegevens van de 292 gevangenen van 50 jaar en ouder uit een steekproef van 5247 gevangenen in de VS, die in 1978 door het Bureau of Census werd verzameld. D.m.v. interviews werden gegevens over criminele voorgeschiedenis, werksituatie, alcoholgebruik en socio-demografische factoren onderzocht. Het blijkt dat bij geweldsmisdrijven door oudere criminelen meestal sprake is van alcoholmisbruik en van eerdere contacten met justitie. De aard van voorgaande misdrijven is niet relevant. De belangrijkste conclusie van de auteur is dat het onderkennen van alcoholmisbruik bij oudere gevangenen en behandeling hiervan in samenwerking met de reclassering van groot belang is bij de preventie van geweldsmisdrijven. Met literatuuropgave.

23

Kinsey, K.A.

Theories and models of tax cheating.

Criminal justice abstracts, 18e jrg., nr. 3, september 1986, blz. 403-425 (VS).

Dit overzichtsartikel bespreekt bijdragen uit verschillende wetenschappelijke disciplines aan de theorievorming over belastingontduiking. Het eerste deel van het artikel behandelt de mogelijkheden tot afschrikking, zoals die mathematisch gemodelleerd worden door economen en empirisch onderzocht door sociologen. Beleidsmatig bestaat er een grote behoefte aan inzichten over de effectiviteit van verschillende soorten afschrikkingmaatregelen. In het tweede deel van het artikel worden algemene theoretische inzichten over belastingontduiking besproken. Dergelijk gedrag blijkt te verklaren vanuit de individuele attitude van de belastingplichtige, de mate waarin men geneigd is te gehoorzamen aan de wet, en de manier waarop men tegen de relatie tussen de burger en de overheid aankijkt. Daarnaast speelt de complexiteit van het belastingbijlet een grote rol bij belastingontduiking. Geconcludeerd wordt dat er nog veel onderzoek nodig is voordat we kunnen spreken van een alomvattende theorie die hanteerbaar zal zijn voor het uitstippelen van beleid ter voorkoming van belastingontduiking. Met literatuuropgave.

24

Krahn, H., T.F. Hartnagel and J.W. Gartrell.

Income inequality and homicide rates: cross-national data and criminological theories.

Criminology, 24e jrg., nr. 2, mei 1986, blz. 269-295 (VS).

Eerdere studies hebben een

positieve samenhang laten zien tussen inkomensongelijkheid en aantallen moorden per 100.000 inwoners. Op deze studies kan echter methodologische kritiek worden geleverd. Bovendien wordt de samenhang onvoldoende verklaard. Tegen deze achtergrond hebben de auteurs een nieuwe analyse verricht van de moordcijfers in een vijftigtal landen in de jaren zeventig. Daarbij werd een groot aantal achtergrondvariabelen betrokken.

De keuze daarvan was gebaseerd op een nadere bestudering van een aantal verklaringsmodellen van genoemde samenhang. Vooral de relatieve deprivatie-theorie bleek van belang te zijn. Deze theorie gaat ervan uit dat de discrepantie tussen egalitaire verwachtingen met betrekking tot de inkomensverdeling en de feitelijke inkomensverdeling de normatieve orde ondermijnt. Uit de analyse kwamen twee factoren naar voren die samenhangen met internationale verschillen in moordfrequentie: De eerste was de mate van bevolkingsgroei. Deze samenhang moet in verband worden gebracht met het relatief grotere aantal jeugdigen in een snel expanderende samenleving. De tweede factor was inkomensongelijkheid. De relatieve deprivatie-theorie als verklaringmodel voor internationale verschillen in moordcijfers wordt nog verder ondersteund doordat het verband tussen inkomensongelijkheid en moordfrequentie in democratische samenlevingen met een meer egalitair waardensysteem sterker is dan in niet-democratische. Met literatuuropgave.

25

Kruttschnitt, C., L. Heath and D.A. Ward.

Family violence, television viewing habits, and other adolescent experiences related to violent

criminal behavior.

Criminology, 24e jrg., nr. 2, mei 1986, blz. 235-267 (VS).

Leertheoretische factoren die met gewelddadig gedrag in verband zijn gebracht, zijn onder meer blootstelling aan agressief gedrag op de televisie en confrontatie met agressief gedrag in het gezin waarin men is opgegroeid. Andere verklarende factoren van crimineel gedrag hebben onder meer betrekking op de binding met het ouderlijk gezin, met schoolprestaties en met participatie in schoolactiviteiten. Het verband tussen deze variabelen en gewelddadig gedrag op latere leeftijd is onderzocht in een studie onder honderd gedetineerden die wegens gewelddadige misdrijven waren veroordeeld, en onder een vergelijkingsgroep van 65 niet-gewelddadige mannen. Met behulp van multi-variate analyse kwam vast te staan dat gewelddadig crimineel gedrag vooral samenhangt met agressief gedrag van de ouders, een zwakke binding met het gezin en de school, slechte schoolprestaties, ernstige initiële delinquentie en een harde reactie op het eerst gepleegde misdrijf. Er werd een opvallend 'interactie-effect' geconstateerd: het verklaringmodel bij gewelddadig gedrag van blanken en dat van niet-blanken verschilde aanzienlijk. Met literatuuropgave.

26

Lab, S. and W. Doerner.

Changes in delinquency: a cohort analysis.

Criminal justice review, 10e jrg., nr. 2, herfst 1985, blz. 1-6 (VS).

In dit artikel geven de auteurs de resultaten weer van een studie naar veranderingen in de officieel geregistreerde criminaliteit van mannen en vrouwen. Het onderzoek vond plaats door middel van een cohort-analyse, die werd

uitgevoerd op de criminaliteitsstatistieken van mannen en vrouwen, geboren in 1942 (n = 633), 1949 (n = 1297) en 1955 (n = 2139). De analyse richtte zich op alle geregistreerde vormen van delinquentie. Uit het onderzoek blijkt dat het aandeel van mannen over het algemeen groter is dan dat van vrouwen, dat in beide gevallen dit aandeel binnen zekere leeftijdsgrenzen toeneemt met de leeftijd, dat de criminaliteit in de opeenvolgende cohorten groter is en dat vrouwelijke criminaliteit relatief sneller toeneemt dan mannelijke. Relatieve verschillen in de omvang van crimineel gedrag worden groter naarmate de ernst van het misdrijf toeneemt. Uit het onderzoek komt geen aanwijzing naar voren dat de verandering in de omvang van vrouwelijke criminaliteit samenhangt met de opkomst van de vrouwen-emancipatiebeweging eind jaren zestig. De resultaten suggereren eerder het bestaan van verschillen in de achtergronden van vrouwelijk en mannelijk crimineel gedrag. Deze constatering betekent volgens de auteurs dat verklarende theorieën, gebaseerd op gegevens over crimineel gedrag van mannen, niet mogen worden toegepast op criminaliteit van vrouwen.

Met literatuuropgave.

27

Matza, D.

Subculturele jeugdtradities.

Jeugd en samenleving, 16e jrg., nr. 8/9, augustus/september 1986, blz. 483-507.

De auteur stelt zich ten doel enkele patronen van jeugdige rebellie te beschrijven. Na in het kort een aantal theorieën over de opstandigheid van de jeugdige te hebben behandeld, gaat hij in op drie typen van jeugdrebellie: delinquentie, radicalisme en

bohemianisme. Deze vormen van jeugdrebellie kennen elk hun eigen traditie en hebben binnen het Amerikaanse leefpatroon het karakter van subculturele tradities. Zij staan alle drie vijandig ten opzichte van de burgerlijke orde, maar verschillen van elkaar wat betreft opleidingsniveau, intellectueel zelfbewustzijn en ambities van de deelnemers. Matza concludeert dat veel jongeren ontvankelijk zijn voor deze subculturele tradities, maar dat slechts een klein gedeelte van hen er deel van uitmaakt. Bovendien keren veel participanten terug naar het conventionele leven. Dit lijkt te maken te hebben met het bestaan van conventionele versies van deze subculturele tradities.

Met literatuuropgave.

28

Messner, S.F. and K. Tardiff.

Economic inequality and levels of homicide: an analysis of urban neighborhoods.

Criminology, 24e jrg., nr. 2, mei 1986, blz. 297-317 (VS).

In diverse onderzoeken is een verband aangetoond tussen inkomensongelijkheid en het aantal moorden per 100.000 inwoners. De relatieve deprivatietheorie vormt in dat verband een belangrijk verklaringsmodel. Door mensen waargenomen inkomensongelijkheden leiden tot gevoelens van wrok en vijandigheid, die op hun beurt agressiviteit stimuleren. Belangrijk is daarbij dat de eigen situatie wordt afgezet tegen die van een referentiegroep. De auteurs menen dat de woonbuurt zo'n referentiegroep vormt. Zij veronderstellen daarom dat er een verband bestaat tussen de mate van inkomensongelijkheid binnen de woonbuurt en het aantal moorden in die buurt. Om deze hypothese te toetsen hebben zij gegevens verzameld over de 536

moorden die in 1981 hebben plaatsgevonden in 28 buurten van Manhattan in New York. Nadat een aantal multiple regressie analyses was verricht, bleek de hypothese niet te kunnen worden bevestigd. Er bleek slechts een zwak verband te bestaan tussen inkomensongelijkheid en moordcijfer. Twee buurtkenmerken bleken daarentegen wel samen te hangen met het moordcijfer: de relatieve omvang van de arme bevolking en de proportie gescheiden inwoners. De moordfrequentie is het hoogst in buurten met extreme armoede, waar bovendien veel huwelijken zijn ontbonden.

Met literatuuropgave.

29

**Politiques et pratiques pénales;
25 ans de réflexion et d'action.**

Themanummer.

Criminologie, 19e jrg., nr. 1,
1986 (Can).

Het themanummer, ter ere van het 25-jarig bestaan van de afdeling Criminologie van de universiteit van Montreal, bevat artikelen over ontwikkelingen in de criminologie. Het eerste deel over ontwikkelingen in het onderzoek en de theorievorming bevat bijdragen van P. Landreville (een theoretische analyse die de auteur uiteindelijk bracht tot een abolitionistisch standpunt), D. Szabo (over de relatie tussen criminologische onderzoeksinstituten en de overheid), M. Cusson (over de routine-activiteiten benadering), M. LeBlanc (over de multidisciplinariteit van de criminologie-beoefening), M. Bertrand (over de praktische waarde van de kritische criminologie), D. Rico (over het recht tot straffen) en J. Brobeur (over de taak van de criminologie). In het tweede deel wordt vooral aandacht besteed aan ontwikkelingen in het beleid ten aanzien van criminaliteit. Het bevat bijdragen

van A. Normandeau (over de keuze tussen maatschappijverandering en strafrecht-verandering), J. Trépanier (over ontwikkelingen in het jeugdrecht in Quebec), G. Lemire (een organisatorische analyse van de strafrechtpraktijk), Y. Brillon (over de invloed van de publieke opinie op het overheidsbeleid), M. Gauthier (over filosofische achtergronden van de ontwikkelingen in het volwassenen strafrecht in Quebec). Tenslotte geeft M. Dionne een overzicht van de beroepsactiviteiten van afgestudeerde criminologen. Met literatuuropgave.

30

**La prédiction de la carrière
criminelle.**

Themanummer.

Criminologie, 19e jrg., nr. 2,
1986 (Can).

Het themanummer maakt in de eerste plaats de balans op over individuele factoren die voorspellende waarde hebben ten aanzien van delinquent gedrag. In de tweede plaats laat het met enkele studies uit Quebec zien dat dergelijke voorspellingen goed mogelijk zijn. Het literatuuroverzicht van Farrington laat zien dat anti-sociaal gedrag in de jeugd, het hebben van delinquente familieleden, een laag gezinsinkomen, een lage intelligentie en slechte schoolprestaties belangrijke indicatoren zijn voor toekomstig crimineel gedrag. Een gebrekkige opvoeding, strenge ouderlijke discipline en conflicten tussen beide ouders zijn indicatoren voor minder ernstige vormen van toekomstig crimineel gedrag. Het grootschalige onderzoek van P. Tremblay e.a. geeft aan dat de manier waarop men in de eerste klas van de lagere school door de medeleerlingen beoordeeld wordt indicatief is voor toekomstig crimineel gedrag. In hun meta-ana-

lyse van verschillende longitudinale studies laten Loeber en Stouthamer-Loeber zien dat samengestelde indicatoren van gedrags- en gezinsproblemen een hogere voorspellende waarde hebben dan afzonderlijke indicatoren. Het artikel van LeBlanc bespreekt het begrip criminele carrière. Uit onderzoek onder jongeren komt naar voren dat verschillende stadia doorlopen worden en dat het onderscheid tussen deze stadia de voorspelling ten aanzien van toekomstig crimineel gedrag aanzienlijk verbetert. Tenslotte beargumenteert Marceau dat probabilistische voorspellingsmethoden toch nog zeer vele onzekerheden overlaten voor functionarissen in de dagelijkse beleidspraktijk. Met literatuuropgave.

Gevangeniswezen

31

Adams, K.

The disciplinary experiences of mentally disordered inmates.

Criminal justice and behavior, 13e jrg., nr. 3, september 1986, blz. 297-316 (VS).

Het artikel betreft een onderzoek naar discipline-problemen binnen de gevangenis. De archiefgegevens van 375 geestelijk gestoorde gevangenen worden vergeleken met die van 510 niet-gestoorde gevangenen in twee Amerikaanse gevangenissen. De resultaten geven aan dat geestelijk gestoorde gevangenen meer discipline-problemen hebben dan niet-gestoorde gevangenen. Daarbij gaat het vooral om het niet uit de cel willen komen, brandstichting in de cel, zelfverminking en verwaarlozing van de eigen hygiëne. Bij acties van gevangenen zijn gestoorde gedetineerden minder vertegenwoordigd, hetgeen hun geïsoleerde positie binnen de gevangenisbevol-

king illustreert. De tuchtcommissies binnen de gevangenissen verwijzen gestoorde gevangenen weliswaar vaker naar de psychiatrische afdeling dan niet-gestoorde gevangenen, maar toch blijft het aantal verwijzingen laag. Dat betekent dat men meestal bestraffend optreedt tegen regeloverschrijdingen, met alle negatieve gevolgen vandien: bestraffend optreden tegen geestelijk gestoorde leidt veelal tot een escalatie van de problematiek. Mogelijk zou een flexibeler opstelling betere resultaten hebben. Met literatuuropgave.

32

Jones, A.

Self-mutilation in prison: a comparison of mutilators and nonmutilators.

Criminal justice and behavior, 13e jrg., nr. 3, september 1986, blz. 286-296 (VS).

Het artikel betreft een onderzoek naar zelf-verminking in de gevangenis. Het onderzoek bestond uit het vergelijken van de persoonsgegevens van 67 zichzelf verminkende gevangenen en van 67 andere gevangenen. De analyse laat zien dat drie kwart van alle zelf-verminkingen plaatsvindt in isoleercellen of op psychiatrische afdelingen. Discriminant-analyse van de gegevens geeft aan dat de twee groepen zich onderscheiden naar huidskleur (de meeste zelf-verminking komt voor onder blanken), de aanwezigheid van littekens op de armen (die wijzen op eerdere zelf-verminking) en suïcidale neigingen (de meeste zelf-verminking komt voor onder mensen die eerder probeerden zelfmoord te plegen). Gevangenen die zichzelf verminken zijn voornamelijk zware delinquenten, die ook andere discipline-problemen hebben met het gevangenisregiem. De auteur doet enkele

aanbevelingen ter preventie: er moet op toegezien worden dat geen gevaarlijke soorten scheermesjes voorhanden zijn en dat risico-gevallen niet langer dan strikt noodzakelijk in isoleercellen worden opgesloten: de sociale controle van de kant van medegevangenen werkt namelijk sterk preventief.
Met literatuuropgave.

33

Lindquist, C.A., and J.T. White head.

Burn out, job stress and job satisfaction among southern correctional officers.

Journal of offender counseling, services and rehabilitation, 10e jrg., nr. 4, zomer 1986, blz. 5-26 (VS).

De auteurs proberen inzicht te verkrijgen in hoe bewaarders stress en 'burn out' (emotionele uitputting) ervaren en welke factoren hieraan ten grondslag liggen. Tevens willen zij onderzoeken in hoeverre bewaarders hun werk als bevredigend ervaren. Het onderzoek werd uitgevoerd in Alabama; aan 336 bewaarders werd een vragenlijst verzonden (respons 71,4 procent). Gebruik werd gemaakt van de multi-pele regressie methode en schaaltechnieken om attitudes te meten. De onderzoeksresultaten wijzen er op dat 27 procent van de respondenten problemen rapporteerden m.b.t. emotionele uitputting, 16 procent was ontevreden met hun werk en 39 procent leed aan stress. De auteurs zijn van mening dat rolconflicten en rolonduidelijkheden van grote invloed zijn op de arbeidsbeleving van de bewaarder. Deze moet steun ontvangen bij moeilijkheden in het werk en medezeggenschap krijgen in de vaststelling van het organisatorische beleid.

Met literatuuropgave.

34

Marquart, J.W.

Prison guards and the use of physical coercion as a mechanism of prisoner control.

Criminology, 24e jrg., nr. 2, mei 1986, blz. 347-366 (VS).

Door middel van participerende observatie heeft de auteur onderzocht in hoeverre en op welke wijze bewaarders in een Texaanse gevangenis onofficieel geweld gebruiken om de orde binnen de inrichting te handhaven. De gevangenis herbergde 3000 gedetineerden. Er waren 235 bewaarders werkzaam. Ten behoeve van het onderzoek heeft de auteur tussen 1981 en 1983 in totaal 19 maanden als bewaarder in de inrichting gefunctioneerd. Gegevens werden verkregen door middel van observatie, formele en informele interviews met inrichtingsfunctionarissen en gedetineerden en op basis van intensieve contacten met twintig sleutelinformanten onder zowel gedetineerden als bewaarders. Het artikel is gebaseerd op een analyse van 30 gevallen van onofficieel geweld door bewaarders die zich in een periode van twee maanden hadden voorgedaan. Fysiek geweld door bewaarders blijkt een structureel onderdeel te zijn van de bewaarders-subcultuur. Het dient niet alleen om de orde binnen de inrichting te handhaven, maar verhoogt ook de groepscohesie, bevestigt de status van bewaarders, en vereenvoudigt promoties binnen de organisatie.
Met literatuuropgave.

35

Pieters, F.

Het jaar van het virus: AIDS-virusdragers in de Belgische gevangenissen.

Panopticon, 7e jrg., nr. 6, november/december 1986, blz. 558-569 (B).

Problemen rond gedetineerde dragers van het AIDS-virus hebben in 1985 het Belgische gevangeniswezen beheerst. Er waren protestacties van gedetineerden die de onmiddellijke invrijheidstelling eisten van besmette medege-detineerden. Verder ging het personeel van een inrichting in staking toen daar een AIDS-drager werd geplaatst. De centrale directie Gevangeniswezen heeft open op de problematiek gereageerd. Zo werd een voorlichtingsbrief verspreid onder zowel gedetineerden als personeel en werd een tweetal circulaire met richtlijnen opgesteld. De auteur bespreekt verschillende onderdelen van het beleidsstandpunt dat de centrale directie Gevangeniswezen heeft ingenomen. In zijn algemeenheid is er z.i. terecht voor gekozen het AIDS-probleem als een medisch probleem te benaderen. Positief vindt hij verder dat het noodzakelijk wordt geacht om risicogroepen onder de gedetineerden op te sporen; om gedetineerden die op AIDS-besmetting zijn onderzocht, duidelijk te informeren over de uitslag van dergelijk onderzoek; en om AIDS-dragers niet extra te straffen omwille van hun toestand en geen aparte AIDS-eenheden te creëren. Het standpunt dat de namen van gedetineerden die op besmetting zijn onderzocht, evenals de resultaten van dat onderzoek tot het medisch dienstgeheim behoren, wordt door de auteur om praktische redenen onhaalbaar geacht en tevens als onwenselijk bestempeld.

36

Robbins I.P.

Privatization of corrections: defining the issues.

Federal probation, 50e jrg., nr. 3, september 1986, blz. 24-30 (VS).

De problemen van het gevangenis-

wezen in de VS zijn nog steeds enorm. De populatie in de huizen van bewaring en gevangenis is de laatste tien jaar verdubbeld. Om de druk op het systeem te verlichten, is een nieuw idee ontwikkeld: de privatisering van de instituten. Dit zou de belastingbetalers geld besparen. Een van de grote zorgen van de tegenstanders van dit plan is dat de eigenaren hun gevangenis 'vol' zullen willen. Ook is niet ondenkbaar dat het aantal plaatsen zich tot in het oneindige zal uitbreiden. De auteur toont aan dat op wettelijke gronden geen bezwaar bestaat tegen privatisering. Bij het privatiseren van half en maximaal beveiligde instituten (hiervan is er in de VS nog geen geprivatiseerd), zullen nog een heel aantal vragen – door de auteur genoemd – beantwoord moeten worden. Met literatuuropgave.

37

Verhagen J.

Stress in de werksituatie van bewaarders/PIW-ers.

Balans, 17e jrg., nr. 10, 15 november 1986, blz. 20-22.

Dit artikel is het vijfde in een serie van zes, waarin aandacht wordt besteed aan het rapport 'Bewaarders/PIW-ers onder druk' dat begin 1986 door een ambtelijke werkgroep werd uitgebracht en de enquête waarop dit rapport gebaseerd is. In het eerste deel van het artikel wordt ingegaan op de mate waarin stress wordt ervaren. Het merendeel van de bewaarders is wel tevreden met het werk; toch heeft 15% een negatief oordeel. Een even groot percentage ervaart wel eens psychosomatische klachten; bij psychische klachten (angstig depressief, geërgerd) zijn de aantallen nog groter. Een derde van het totale ziekteverzuim wordt in verband gebracht met spanningen op het werk. De onvrede met

het werk is groter dan bij andere beroepen. In het tweede deel worden de stressfactoren nader bekeken. Van belang blijken een te zware werkbelasting, onbevredigend omgaan met conflicten en spanningen, te geringe ondersteuning door de directie, toekomstonzekerheid en rolconflicten. In vergelijking met andere beroepsgroepen scoren de bewaarders hoger op al deze factoren, behalve de werkbelasting. Persoonskenmerken lijken van minder voorspellende waarde dan deze stressoren. Wel is de leeftijd van invloed: jongere bewaarders hebben een hoger ziekteverzuim.

38

Verhagen, J.

Bewaarders/PIW-ers onder druk; wat is er intussen met het rapport gebeurd?

Balans, 17e jrg., nr. 10, 15 december 1986, blz. 13-17.

In dit laatste artikel over de werksituatie van bewaarders/PIW-ers gaat de auteur in op de resultaten van groeps gesprekken die met bewaarders zijn gevoerd over de uitkomsten van het rapport. Deze gesprekken waren onder meer bedoeld om te achterhalen of de gesignaleerde knelpunten in de werksituatie van de bewaarder realistisch waren. De werkgroep heeft de uiteindelijke knelpunten rond vier ingangen gegroepeerd: personeelsbeleid, organisatie-ontwikkeling, taakstructurering en sociale steun. Op al deze onderdelen zijn beleidsaanbevelingen geformuleerd. Het Ministerie van Justitie heeft een voorlopig (waarderend) standpunt ingenomen ten opzichte van het rapport en daarbij ook een aantal voornemens geformuleerd. Deze voornemens betreffen de verbetering van de managementontwikkeling en de kadervorming binnen de inrichtingen, verbetering van de

personele inzet en de toedeling van reservepersoneel, invoering van een betere ziekteverzuim-registratie enz. Om de ontwikkelingen m.b.t. het ziekteverzuim te volgen en de bestrijding daarvan te coördineren is een begeleidingscommissie ingesteld.

Reclassering

39

Friel C-M. and J.B. Vaughn.

A consumer's guide to the electronic monitoring of probationers.

Federal probation, 50e jrg., nr. 3, september 1986, blz. 3-14 (VS).

Gedurende de jaren zeventig nam de criminaliteit meer toe dan was voorspeld. Onder meer hierdoor raakten de instituten overbevolkt. Om die reden werd het noodzakelijk de mogelijkheden van reclassering beter te onderzoeken. Nieuwe reclasserings-technieken werden ontworpen. Een van de meest recent ontwikkelde technieken is de elektronische observatie van reclassanten. Dit gebeurt met behulp van een computer die de reclassant opbelt en de stem kan identificeren, of met behulp van een zendertje, dat via een ontvanger in de telefoon van de reclassant kan communiceren met de computer. In dit artikel worden enige implicaties van deze methode belicht. De gegevens zijn gebaseerd op een telefonische enquête. Enige onderzoeksvragen worden nader uitgewerkt: 1) wat behelst de elektronische observatie-techniek, 2) hoe ziet de kosten-baten analyse eruit, 3) wat zijn praktische gegevens die van belang zijn voor de reclassering, 4) welke reclassanten komen in aanmerking, 5) maakt de techniek organisatorische aanpassingen noodzakelijk, 6) in hoeverre kan deze methode

misbruikt worden 7) welke filosofisch-ethische aspecten zijn aan de techniek verbonden. Al met al lijkt de methode voordelen te bieden.
Met literatuuropgave.

40

McWilliams, W.

The English probation system and the diagnostic ideal.

Howard journal of criminal justice, 25e jrg., nr. 4, november 1986, blz. 243-260 (GB).

Het reclasseringswerk is tussen de jaren dertig en zeventig sterk bepaald geweest door het concept van de sociale diagnose. In de sociale diagnose-benadering van reclasseringscliënten leidde het feitelijk vaststellen van de sociale omstandigheden, via een langs inductieve weg tot stand gekomen sociale diagnose, tot een concreet behandelingsvoorstel aan de rechter. In dit artikel legt de auteur de vinger op de zwakke plekken in de sociaal diagnostische werkwijze, die zo lang door de reclassering is gekoesterd. Methodologisch is de sociale diagnose te kenschetsen als een niet-waarden-vrije, gebrekkig empirische en sterk deterministische benadering. Aan de hand van enkele reclasseringsrapporten, die illustratief zijn voor de sociale diagnose-benadering in de tijd dat ze werden opgesteld, laat de auteur zien welke accentverschuivingen in de sociale diagnosepraktijk plaatsvonden tijdens de verschillende decennia. Door de jaren heen bleef echter het deterministisch karakter van de sociale diagnose-methode duidelijk herkenbaar. Hoewel nog veel van de terminologie van het tegenwoordige reclasseringswerk aan het tijdperk van de sociale diagnose herinnert, heeft de reclassering de sociaal-diagnostische benadering van wege de magere resultaten

nagenoeg verlaten.
Met literatuuropgave.

Psychiatrische zorg

41

Taylor, J.W.

Social casework and the multimodal treatment of incest.

Social casework, 67e jrg., nr. 8, oktober 1986, blz. 451-459 (VS).

In het artikel wordt een gevarieerd model van een langdurig behandelingsprogramma voor mannelijke incestplegers beschreven. Iemand die incest pleegt is meestal in zijn jeugd emotioneel verwaarloosd geweest en heeft zelf vaak onverwerkte incestervaringen. Hij lijdt aan minderwaardigheidsgevoelens en heeft een gering vermogen tot invoelen. Hij staat wantrouwig t.o.v. gezag en vertoont zelf autoritair gedrag. Op het werk en in het gezin zijn veel problemen. Zowel zichzelf als ook zijn gezin verkeren doorgaans in een isolement. Voor zijn onzekerheidsgevoelens en falen elders zoekt hij compensatie in sex, vanwege de opwindendheid of uit verveling, terwijl hij het tevens als machtsmiddel gebruikt, maar er ook geborgenheid in zoekt. Tijdens de behandeling tracht men een bewustwordingsproces op gang te brengen, de cliënt te leren met stress en frustraties om te gaan, sociale vaardigheden te trainen en de communicatie met de buitenwereld te herstellen. Men wil dit bereiken via de klassieke social casework methoden, waarbij men na crisisinterventie een therapeutische relatie met de cliënt op tracht te bouwen. De aldus begonnen individuele benadering wordt na verloop van tijd uitgebreid met groepstherapie.

Kinderbescherming

42

Borowski, A.

Programmes for violent juvenile offenders: what works?

Australian and New Zealand journal of criminology, 19e jrg., nr. 3, september 1986, blz. 155-162.

De 'niets werkt'-mythe inzake behandelingsprogramma's voor jeugdigen die geweldsdelicten hebben gepleegd moet langzamerhand het veld ruimen. Verschillende projecten, waaronder de zg. 'community-based programmes' zijn effectief gebleken, terwijl zij bovendien de samenleving de nodige bescherming kunnen bieden. Deze projecten hebben de volgende karakteristieken. Zij gaan er vanuit dat het om een heterogene groep jeugdigen gaat met verschillende behoeften. Het theoretisch fundament van de projecten is eclectisch van aard, maar door de individuele aanpak wordt het risico van klakkeloos en ten onrechte toepassen van diverse theoretische noties verkleind. De programma's zijn opgebouwd uit een groot aantal onderdelen, aan te passen aan de behoeften van de individuele deelnemer. Veel belang wordt gehecht aan contacten met mensen uit de directe omgeving van de jeugdigen; de aandacht is gericht op reïntegratie in de samenleving. De medewerkers kenmerken zich door hun grote betrokkenheid bij het project en de ondersteuning van elkaar. Inzet van de jongeren zelf wordt bevorderd door hen bij voortduring te betrekken bij het nemen van beslissingen. De samenleving wordt beschermd door maatregelen van verschillende aard: een zeer gestructureerd programma, 'tracking' (het nauwlettend volgen van de jeugdige buiten de programma-uren b.v. door vrijwilligers) en

vormen van beloning en verstrekking van privileges. In eerste instantie vragen dergelijke projecten grote investeringen op personeel en financieel gebied, maar op den duur zullen de besparingen deze investeringen te boven gaan. Met literatuuropgave.

43

Langelaan, M.

Seksueel misbruik van kinderen.

Welzijnsmaandblad, 40e jrg., nr. 12, 11 december 1986, blz. 8-12.

Door de golf van publiciteit over o.a. incest is het stilzwijgen rond seksueel misbruik enigszins doorbroken. De auteur, journalistiek medewerker van de Stichting Korrelatie in Utrecht, schetst in het artikel de ernst van de situatie. Hij doet dit n.a.v. de uitzending van AVRO's Televizier (op 7 oktober 1986), die handelde over sexueel geweld tegen kinderen. Na de uitzending kwamen bij Korrelatie 145 reacties binnen, die voldoende onderlinge verwevenheid vertoonden om een aantal zaken te signaleren. Er werden zeven patronen geconstateerd: 1. Kinderen tegen kinderen; er wordt nogal wat sexueel geweld gepleegd door kinderen onderling. Het gaat hier uitdrukkelijk niet om de sexuele verkenningsspelletjes op basis van wederzijdse nieuwsgierigheid. 2. Signalen; i.p.v. het uit zichzelf vertellen dat er iets op sexueel gebied gepasseerd is, zenden kinderen vaak 'signalen' uit. 3. Weerbare kinderen; veelvuldig wordt de vraag gesteld hoe je kinderen tegen sexueel geweld kunt beschermen. 4. Jongens worden ook sexueel misbruikt; steeds vaker bellen er mannen met ervaringen op dit gebied. De wijze waarop zij deze traumatische ervaringen verwerken zou, volgens de auteur, nader onderzoek moeten worden. 5. De daders zijn bekend; de 'onbekende' kinderlok-

ker neemt maar een klein percentage van het seksueel misbruik voor zijn rekening. 6. Herhaling; veel vrouwen hebben meerdere ervaringen met seksueel misbruik. Meestal begint dit op een jonge leeftijd met incest. 7. Van moeder op dochter; ouders kunnen trauma's en angsten doorgeven aan hun kinderen, die er op hun beurt weer mee 'besmet' worden. Aan het eind van zijn betoog bespreekt de auteur nog een negatief aspect van de recente aandacht rond seksueel misbruik: seksualiteit lijkt een variant van geweld te worden.

44

Vreeman, M.J.

Alternatieve strafafdoening voor jeugdigen in het arrondissement Groningen.

Kind en adolescent, 7e jrg., nr. 4, november 1986, blz. 240-250.

Na een overzicht te hebben gegeven van ontwikkelingen in de Verenigde Staten, Engeland en Nederland met betrekking tot alternatieve sancties voor strafrechtelijk minderjarigen, gaat de auteur in op de eerste ervaringen met deze sancties in Nederland. Een van de ervaringen is dat de leerprojecten om verschillende redenen nog nauwelijks van de grond zijn gekomen. Vervolgens bespreekt zij de leerprojecten in het arrondissement Groningen. Jongeren kunnen zowel op strafrechtelijke als op civielrechtelijke basis in aanmerking komen voor een leerproject bij het Ambulatorium voor Orthopedagogisch Onderzoek (AVOO). Door vergroting van de sociale vaardigheden en de weerbaarheid van de jongeren tracht men recidive te voorkomen. Na een drietal bijeenkomsten waar informatie over de jongere wordt ingewonnen, wordt een hulpaanbod gedaan. Middels rollenspelen en oefenen

in de praktijk wordt gewerkt aan het aanleren van alternatieve attitudes en gedragingen. Een leerproject duurt in principe een half jaar en omvat minimaal twaalf gesprekken. Tot februari 1986 hebben achttien leerprojecten plaats gevonden, waarvan twee derde geslaagd verliep; de jongeren reageerden enthousiast op het leerproject. Het artikel wordt besloten met opsomming van een aantal voor- en nadelen van de leerprojecten en suggesties voor verder onderzoek. Met literaturopgave.

45

Wasserman, S. and A. Rosenfeld.
Decision-making in child abuse and neglect.

Child welfare, 65e jrg., nr. 6, november/december 1986, blz. 515-529 (VS).

De termen 'kindermishandeling' en 'verwaarlozing' worden al tientallen jaren op uitgebreide schaal gebezigd. In juridische kringen is echter de vraag wat nu effectiever is: een mishandeld kind uithuisplaatsen of de thuissituatie verbeteren, nog steeds niet beantwoord. De auteurs hebben de gelegenheid gehad om 300 mishandelde kinderen, die psychologische en gedragsproblemen hadden, te evalueren en te behandelen. Zij kwamen tot de conclusie dat overheid en rechtsorganen de innerlijke psychologische wereld van het kind zouden dienen te erkennen en respecteren. De auteurs achten het van belang om de 'social attachment' theorie te hanteren bij kindermishandlingszaken, om de emotionele reacties van deze kinderen te kunnen begrijpen. Zij geven enkele parameters, die door gerechtelijke instanties gebruikt kunnen worden om de ouder-kind relatie te evalueren: kennis, verantwoordelijke bekwaamheid, discipline en

verzorging. Daarnaast bespreken de auteurs nog verschillende categorieën van ouder-kind relaties, die door hun afwijkingen van de 'normale' relatie, ten onrechte worden geassocieerd met kindermishandeling of verwaarlozing.

Met literatuuropgave.

Politie

46

Eysink Smeets, M. en O. Etman.
Brede aanpak Haags oudejaarsvandalisme.

Algemeen politieblad, 135e jrg., nr. 24, 22 november 1986, blz. 539-543.

Het oudejaarsvandalisme is in Den Haag bij wijze van proef bestreden met een complex van elkaar aanvullende maatregelen, uiteenlopend van zuiver preventief tot zuiver repressief. Het vertonen van films via de kabeltelevisie en het organiseren van festiviteiten in de buurt hield vele jongeren binnenshuis respectievelijk binnen de eigen wijk. De motieven voor vandalistisch gedrag werden aangepakt door de jongeren te betrekken bij de organisatie van de festiviteiten. De drempel voor vandalistisch gedrag werd verhoogd door bij de festiviteiten de sociale controle te stimuleren en door extra voet-surveillances in te zetten. De mogelijkheden tot vandalisme werden beperkt door de wijken te ontdoen van vernielbare objecten (slooppanden, geparkeerde auto's e.d.). De resultaten van deze proef waren bemoedigend: de jaarwisseling is relatief rustig verlopen, en dat werd ook door de bevolking zo ervaren. Binnen het politiekorps moet echter meer informatie over de maatregelen worden gegeven, opdat de scheiding tussen preven-

tief en repressief ingesteld personeel verkleind kan worden.

47

Heijder, A.

Wijkteampolitie, gezien vanuit het OM.

Tijdschrift voor politie, 48e jrg., nr. 11, november 1986.

De auteur, procureur-generaal bij het Gerechtshof te 's-Gravenhage, schetst de situatie waarin het concept van wijkteampolitie is ontstaan. Deze betreft vooral het verschijnen van het zogenaamde P.O.S.-rapport, waarin de politie zichzelf kritisch bezag. Centraal in deze studie stond de gedachte dat de recherche geïntegreerd zou moeten worden in het korps. Heijder somt een aantal punten op die dit concept wellicht kunnen ontdoen van het pionierend karakter. Zo moeten doelstellingen concreet, dat wil zeggen in termen van zichtbaar gedrag, geformuleerd worden en moet wijkteampolitie een duidelijke plaats in de organisatie hebben. Het wijkteam moet met name aansluiten op externe maatschappelijke ontwikkelingen (bv. rond het rapport van de cie. Roethof en de regeringsnota 'Samenleving en criminaliteit'). Vervolgens moet er meer gebruik gemaakt worden van empirische gegevens, eerlijke analyses en heldere meetpunten om de eigen werkzaamheden te kunnen evalueren. Tenslotte meent de auteur dat de wijkteampolitie niet los gezien kan worden van de algemene politieproblematiek. Conclusie is dat wijkteampolitie een nieuwe mogelijkheid kan zijn om een deel van de politietaak uit te voeren. De voorwaarden waaronder het wijkteam met succes kan opereren zijn echter nog niet allemaal bekend.

48

Hoogeboom, H.B.

Bewaking, beveiliging, preventie: congres over kleine criminaliteit. Algemeen politiebld, 135e jrg., nr. 22, 25 oktober 1986, blz. 491-493.

Op het besproken congres stond de aanpak van kleine criminaliteit, vooral winkeldiefstal, centraal. In het bijzonder ging het daarbij om de verantwoordelijkheden van de burgers, de overheid en het bedrijfsleven. Duidelijk werd dat de oplossing van het probleem niet primair gezocht moet worden in een uitbreiding van politie en justitie. Vanuit verschillende invalshoeken, zoals de overheid, het lokale bestuur en de wetenschap werd beargumenteerd hoe belangrijk de eigen verantwoordelijkheid is van de getroffen winkelbedrijven bij de preventie. Vanuit het bedrijfsleven echter werd gesteld, dat de overheid daartoe de voorwaarden dient te scheppen, zoals bijvoorbeeld een gestandaardiseerde aangifte-procedure, een centraal registratie- en informatiesysteem van kleine criminaliteit en een evenwichtig vervolgingsbeleid. Verder bleken de meningen verdeeld over de vraag in hoeverre de burgers een eigen verantwoordelijkheid hebben ten aanzien van de bestrijding van de kleine criminaliteit: welke controlerende taken heeft de overheid en in hoeverre moet men bevreesd zijn voor 'private' rechtspleging en eigenrichting door individuele burgers?

49

Manning, P.

British policing: continuities and changes.

Howard journal of criminal justice, 25e jrg., nr. 4, november 1986, blz. 261-278 (GB).

In het artikel bespreekt de auteur de veranderingen die de Britse

politie – in het bijzonder de West Midlands- en Metropolitan Police – heeft doorgemaakt tussen het begin van de jaren zeventig en het midden van de jaren tachtig. Aan de hand van eigen onderzoeksmateriaal en nadere analyse van andere politiestudies, belicht hij de ontwikkelingen in de organisatiestructuur van de politie, in het inhoudelijke politiewerk en in de beeldvorming bij het publiek over de politie. Dit gebeurt vooral vanuit de invalshoek van het executieve politiewerk. De auteur constateert dat in deze periode weliswaar over het algemeen slechts geringe veranderingen in organisatiestructuur, werkinhoud en beeldvorming hebben plaatsgevonden, maar dat de politieke context waarin de politie functioneert, door de 'law and order'-politiek van de conservatieve regering sinds 1979 ingrijpend is veranderd. Tot slot schetst hij vier belangrijke issues, die in de toekomstige ontwikkelingen bij de politie centraal zullen staan: rationalisering van de bedrijfsvoering, toenemend gebruik van technologie, het vertrouwen van een pluriform publiek en beheersing van de criminaliteit. Dit laatste is naar de mening van de auteur zeker niet zonder meer mogelijk door vergroting van het politie-apparaat.

Met literatuuropgave.

50

Oost, J.

De sterke arm van de (jeugd)politie.

Algemeen politiebld, 135e jrg., nr. 26, 20 december 1986, blz.

597-600.

De politie wordt in toenemende mate geconfronteerd met de problematiek rond de afgifte van minderjarigen, in het bijzonder tijdens en na echtscheiding van de ouders. O.g.v. art. 912 Rv dienen

OM en politie zonodig medewerking te verlenen bij de executie van een bevel tot afgifte. Indien de zinsnede 'machtigt de man/vrouw ter uitvoering van deze beschikking zoveel nodig de hulp in te roepen van de sterke arm' ontbreekt in voorlopige voorzieningen tijdens een echtscheidingsprocedure, dan verdient het aanbeveling hierover met het OM te overleggen. In situaties waarin de ouder aan wie de kinderen zijn toegewezen hulp verzoekt omdat de andere ouder de kinderen niet wil afstaan, stelt Oost de volgende handelwijze voor: controleer de beschikking, kijk of hij betekend is en of deze uitvoerbaar bij voorraad is. Als dat zo is overleg dan met het OM en ga na of er mogelijk een verzoek tot wijziging of intrekking van de beschikking is ingediend. Bij een besluit tot medewerking door de politie moet de beschikking door het OM worden gevisieerd. Naleving van beschikking kan eventueel in een kort geding worden afgedwongen, door het opleggen van een dwangsom of lijfdwang. Over de tijdsduur van de rechtskracht van de beschikking bestaat geen eenstemmigheid. Bij verschil van mening verdient het aanbeveling met het OM te overleggen.

51

Poelert, B.

Handhaving van straatverboden en de politietaak.

Algemeen politieblad, 135e jrg., nr. 25, 6 december 1986, blz. 563-567.

Het straatverbod blijkt een vrij grote preventieve werking te hebben. De auteur gaat in op de vraag in hoeverre de handhaving van dit civielrechtelijke vonnis een taak voor de politie is en welke mogelijkheden zij hiervoor heeft. Indien het een straatverbod betreft met het karakter van een ordemaatregel kan de politie in het algemeen

de eiser pas te hulp komen als deze daarom uitdrukkelijk verzoekt. Men zou dan via artikel 28 Pw. een ingang kunnen vinden voor deze politietaak. Deze ingang vervalt echter indien het handelt om een straatverbod ter bescherming van slachtoffers van zeden- en agressieve delicten. Het politieoptreden zou dan slechts gebaseerd kunnen worden op de vraag van de deurwaarder om de handhaving van het vonnis m.b.v. de politie te effectueren. Indien de veroordeelde weigert om de verbodszone te verlaten kan de politieambtenaar zijn bevel of vordering 'krachtens wettelijk voorschrift' geven. Als de veroordeelde dan niet voldoet aan dit bevel pleegt hij immers een strafbaar feit. Tot slot gaat de auteur in op de mogelijkheden die het slachtoffer verkrijgt indien deze een kort geding aanspant tegen de dader.

52

Rüter, C.F.

Klagen over de politie.

Delikt en delinkwent, 16e jrg., nr. 9, november 1986, blz. 871-875.

In dit redactioneel geeft de auteur commentaar op een concept-wetsvoorstel voor de behandeling van klachten over politie-optreden. De voorgestelde regeling geeft de centrale rol bij een klachtenbehandeling aan de Korpsbeheerder (burgemeester, Minister van Justitie). Hij behandelt de ingediende klachten en beslist erover. De korpsbeheerders moeten wel onafhankelijke klachtencommissies instellen om de inbreng van een onafhankelijke instantie te garanderen. De commissie houdt toezicht op het door de politie zelf te verrichten onderzoek. De bevoegdheden van de commissie zijn volgens de auteur te beperkt. Verder is in de regeling niet

uitgesloten dat de commissieleden bevat die in enig dienstverband bij de Korpsbeheerder werkzaam zijn. Evenmin is duidelijk waarom de afdoening van klachten bij de rijkspolitie is gemandateerd aan de districtscommandanten. Andere bezwaren tegen de regeling betreffen de kring der klachtgerechtigden, de werkingssfeer van de regeling en de verhouding van de regeling tot een eventueel strafrechtelijk onderzoek door het Openbaar Ministerie. Tot slot meent de auteur dat het gevoerde beleid waarvan bepaald politie-optreden een uitvloeisel kan zijn, aan de kaak gesteld zou moeten kunnen worden.

53

Vaneker, C.H.J. en H.Olthoff.

Rijden onder invloed – nieuws onder invloed?

Algemeen politiebld, 135e jrg., nr. 22, 25 oktober 1986, blz. 496-499.

Het artikel bespreekt de vraag in hoeverre de publiciteit rond rijden onder invloed kan worden opgevoerd. In een inventariserend onderzoek zijn politievoorlichters en medewerkers van de lokale nieuwsmedia geïnterviewd over het functioneren van de berichtgeving over rijden onder invloed. Uit de interviews blijkt dat dit probleem geen hoge prioriteit heeft binnen het totale politiepakket, hetgeen impliceert dat ook de voorlichters er een lage prioriteit aan geven. Voor de journalisten heeft rijden onder invloed slechts een beperkte nieuwswaarde, maar zij zijn van mening dat de politie zelf meer aanleiding moet geven om het probleem in de media aan de orde te stellen. Alle geïnterviewden meenden dat daarvan een preventieve werking kan uitgaan. De auteurs doen de aanbeveling dat in de toekomst voorlichting een belangrijk onderdeel van de

politieopleiding gaat vormen, en dat rijden onder invloed-campagnes zichzelf van meer regionale publiciteit verzekeren. Op landelijk niveau zouden de campagnes gecoördineerd dienen te worden, waarbij cijfermateriaal over ontwikkelingen op het gebied van dit probleem wordt verzameld. Daarvoor is het nodig dat de relatie tussen landelijke, regionale en lokale politievoorlichters aanzienlijk wordt verbeterd.

54

Voorst, P.J.J. van en J.M. Nelen.

Community policing or community spying?

Tijdschrift voor de politie, 48e jrg., 11 november 1986, blz. 477-481

Het artikel is gebaseerd op een door de auteurs in Brixton, Engeland, gehouden onderzoek naar Engelse initiatieven om de relatie tussen politie en etnische minderheden te verbeteren. Besproken wordt het functioneren van Neighbourhood Policing, een soort wijkteampolitie met de nadruk op de sociale kanten van het politiewerk en de 'Consultative group', een overlegorgaan waarin politieleiding en vertegenwoordigers van de lokale bevolking zitting hebben. Daaruit voortgekomen is het 'Lay Visitors-project'. Bepaalde burgers hebben hierbij de bevoegdheid om arrestanten in de politiebureau's te bezoeken teneinde de omstandigheden waaronder arrestanten worden vastgehouden te controleren. Indien men in Nederland denkt aan een met 'consultative groups' vergelijkbaar overleg, zal men volgens de auteurs zeker moeten zijn dat vertegenwoordigers werkelijk over een achterban beschikken en dat met name jeugd en allochtonen voldoende vertegenwoordigd zijn. Invoering van een

'Lay-visitors-schema' zal een belangrijke vooruitgang betekenen, al zal het niet meteen alle misstanden rond het verblijf in een politiecel oplossen. Wel biedt het naar de mening van de auteurs een mogelijkheid tot meer toezicht op het politieapparaat.

ringen in attitude en gedrag werden aangegeven. Mensen die reeds bij het onderwerp betrokken waren, vonden de informatie niet specifiek genoeg. De auteurs wijzen op de beperkte waarde van een meting achteraf. Met literatuuropgave.

Drugs

55

Massacommunicatie en drugsvoorlichting.

Door G. van Berkum, W.H. Buisman, G.J. Kok e.a.

Tijdschrift voor alcohol, drugs en andere psychotrope stoffen, 12e jrg., nr. 6, december 1986, blz. 223-231.

De auteurs evalueren de SIRE/FZA drugs campagne 'Wat iedereen over drugs zou moeten weten'. Hierbij werd men via advertenties in staat gesteld een brochure met - nuchtere - informatie aan te vragen. De campagne richtte zich op ouders en andere opvoeders. De auteurs gebruiken gegevens uit 295 geretourneerde vragenlijsten (er werden er 500 toezonden aan aanvragers in 1985). Bij de evaluatie hanteren zij een model van gedragsbeïnvloeding door de media. Het blijkt dat de brochure werd aangevraagd door relatief hoog opgeleide mensen. De keuze voor het medium dagblad is hierbij van belang. Via de televisie wordt een grotere groep met lagere opleiding bereikt, meer persoonlijke benadering (via scholen enz.) heeft het sterkste effect. De meeste respondenten gaven aan reeds bij het onderwerp betrokken te zijn. De brochure werd als helder en duidelijk beoordeeld. De respondenten gaven aan dat door de brochure hun kennis over het onderwerp was toegenomen, terwijl eveneens positieve verande-

Boekwerken

Over de adressen der bibliotheken waarbij de genoemde publikaties ter inzage kunnen worden gevraagd, kunnen inlichtingen worden ingewonnen bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Schedeldoekshave 100, 's-Gravenhage, tel.: 070-70 65 53.

Abolitionism

Abolitionism; towards a non-repressive approach to crime; ed. by H. Bianchi and R. von Swaaningen; with contributions from E. Backer, R. Bergsma, H. Bianchi et al.
Amsterdam, Free university press, 1986.

Proceedings of the second international conference on prison abolition, Amsterdam, 1985.

Action-oriented research

Action-oriented research on youth crime; an international perspective; research workshop on perspectives in action-oriented research: youth, crime and juvenile justice held in the framework of the Seventh United Nations Congress on the prevention of crime and the treatment of offenders, Milan (Italy); ed. by U. Zvekcic.

Rome, UNDRI, 1986.

Publication 27.

Anjou, L. J. M. d'.

Actoren en factoren in het wetgevingsproces; een empirische theorie over de totstandkoming van wetgeving.
Wolfe, Tjeenk Willink, 1986.

Aubusson de Cavarlay, B.
Les filières pénales; étude

quantitative des cheminements judiciaires.

Z.pl. CESDIP, 1986

Bernasco, W.

Zelfdestructief gedrag van gedetineerden; verslag van een exploratief onderzoek door de vakgroep Klinische Psychologie van de Rijksuniversiteit Leiden en het stafbureau Wetenschappelijke adviezen van de directie gevangeniswezen van het Ministerie van Justitie; onder supervisie van A. Kerkhof en B. van der Linden.
Leiden, vakgroep klinische psychologie, 1986.

Currie, J. and T. Roberts.

An evaluation resource book for public legal education and information organization.
Ottawa, Department of Justice, 1986.

Access to justice; research reports on public legal education and information, report, nr. 3.

Duyn, P. C. van.

Eindrapport experiment frauderegistratie.
's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1986.

WODC, 72.

Eindrapport

Eindrapport hulpverlening aan slachtoffers van geweld.

Rijswijk, Ministerie van WVC, 1986.

Four years later

Four years later; a report on the president's task force on victims of crime.

Washington, U.S. Department of

- justice, Office of justice programs, 1986.
- Hekman, E. G. A. en A. Klijn.**
Samen/gescheiden; evaluatieonderzoek Buro Echtscheidingen, Groningen.
's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1986.
- WODC, 74.
- Jayewardene, C. H. S. and T. Pelpola.**
International review of public legal education and information.
Ottawa, Department of justice, 1986.
- Access to justice; research reports on public legal education and information, report no. 1.
- Maguire, M. and C. Corbett.**
The effects of crime and the work of victims support schemes.
Aldershot, Gower, 1987.
- Miedema, S. en O. Janssen.**
Respectabiliteit en deviantie in levensstijlen; een kwalitatief onderzoek naar de leefwerelden van oud-leerlingen met een LBO-opleiding en vroegtijdige schoolverlaters in de tertiaire socialisatie; m.m.v. W. Hartholt en H. Jonkman.
Groningen, Criminologisch instituut Rijksuniversiteit Groningen, 1986.
- Non-prosecution**
Non-prosecution in Europe; proceedings of the european seminar held in Helsinki, Finland 22-24 March 1986.
Helsinki, Helsinki institute for crime prevention and control, affiliated with the United Nations, 1986.
- Publication series, 9.
- Rapport politiebudget**
Rapport van de werkgroep politiebudget.
Z.pl. en uitg. ca. 1987
- Ribordy, F. X., S. Laflamme and B. Cazabon.**
Legal education and information; exploratory study.
Ottawa, Department of justice, 1986.
- Access to justice; research reports on public legal education and information; report nr. 2.
- Shapiro, P. and H. L. Votey jr.**
Econometric analysis of crime in Sweden.
Stockholm, National council for crime prevention Sweden, 1986.
- Wisotsky, S.**
Breaking the impasse in the war on drugs.
New York enz., Greenwood press, 1986.
- Wit, E. de.**
'Is dat nu wel nodig?': over activiteiten ter bestrijding van seksuele intimidaties op de werkplek.
Amsterdam, Instituut voor de Wetenschap der Andragogie, 1986
IWA rapport, 7.

Congressen

Law and Mental Health

De International Academy of Law and Mental Health organiseert in samenwerking met enige Nederlandse organisaties het dertiende International Congress on Law and Psychiatry. Op dit vijfdaagse congres worden plenaire en parallelsessies gehouden. De plenaire sessies gaan over de 'anthropological foundations of law and mental health', 'legislation', 'legal status of inmates in institutions', 'mentally ill offenders and treatment', 'psychiatric facilities in the prison system', 'ethnic and cultural minorities' en 'law and mental health in the best interest of the child'.

Datum: 16-20 juni 1987

Plaats: Hotel Krasnapolsky, Amsterdam

Inlichtingen: Congressecretariaat, F. Koenraad, Janskerkhof 16, 3512 BM Utrecht. Tel: 030-393125/133